V B J C
C.R. BIBLIOTHECA UNIVERSITATIS JAGELL. CRACOVIENSIS
30364
Mag. St. Dr.
P

30364
1
IV. 4. 22.
~~Geogr. 169.~~

DROGA RZYMSKA
Z NAWROTEM
DO SWOIEY OYCZYZNY
NIE BEZ GOSCINCA
NAZAD POWROCONEGO

XIĘDZA KAZIMIERZA KOGNOWICKIEGO

Nauk wyzwolonych i Filozofii Doktora.

— Emensa redux veluti ſpatia ampla viator
Percurrit ſecum tacita ſub mente revolvens:
Huc ieram, deinde huc jeram

Homer Illiadis XV. v. 75.

BIBLIOTH. UNIV. JAGELLONICAE

w WARSZAWIE

w Drukarni J. K. M. u S. Krzyża.

R. P. MDCCLXXXIII.

Piſmo, pod tytułem: *Droga Rzymſka* czytałem, i że w nim nieznalazłem, aby mogło być podane do druku, przeſzkody, zaświadczam

X. Wolinſki K. Z. M. K. C.
mpp.

30. 364. I.

BIBLIOTHECA VNIV. IAGELL. CRACOVIENSIS

DO

JASNIE WIELMOŻNEGO JMCI XIĘDZA

ADAMA STANISŁAWA NARUSZEWICZA

BISKUPA EMAUZENSKIEGO, KOADJUTORA SMOLENSKIEGO, PISARZA W. W. X. LIT. SEKRETARZA RADY NIEUSTAIĄCEY, KAWALERA ORDERU S. STANISŁAWA.

Jakiego za czasow Augusta Cesarza Maro Mantuańczyk doznał dla siebie łaskawcę Mecenasa z Arezzy, takiego właśnie za panowania Stanisława Augusta Krola Pana Naszego Mił.: *tamtemu Augustowi w sławie rownego w Warszawie przy boku Jego Majestatu znaydować ciebie J. W. Panie zdarza mi się, losem dla mnie szczęścia wielkiego za prawdę. Owszem zdaię się być ieszcze od niego szczęśliwszym tak daleko, iak Ty móy drugi Mecenas doskonałością swoią przechodzisz pierwszego. Tamtego bowiem sama dobroczynność, i lubość ludzi uczonych sławnym przed nay-późnieyszą potomnością uczyniła*

uwiękſzona Klientow wdzięcznością, i pochwałami; Ciebie zaś nie iuż ſam ow tylko Tobie wrodzoney przymiot dobroci, ale i właſny Jego nabyty przez nauki, i wydoſkonalony talent zaleca, i tak wielkie w Narodzie całym daie Tobie Imię, iż ie powiękſzyć nay większe niemogą pochwały. Stanąłeś u mety zaſzczytow naypierwſzych, doſzleś wyſokiey Wielki Mężu ſławy. Słuſznie Twoy Auguſt uczynił Cię wielkim, uwieńczaiąc głowę mędrą laurem, i wywyżſzaiąc Cię na naywyżſze ſtopnie doſtoieńſtwa. Już tedy ani na zalety ſamego Mecenaſa, ani dzieła mu przypiſanego, według obyczaiu Wydawcow poſpolitego, zdobywać ſię nietrzeba. Zna bowiem moy Mecenas gatunek tych rzeczy naylepiey. Zna, czego czyia warta być może praca? Nic łatwieyſzego, iako z obcych kraiow do domu miaſto gościńca przywozić ſamey zbior cudzoziemſzczyzny, nic przeciwnie trudnieyszego, iako w cudzych ſtronach, w dalekich krainach poſzukiwać wiekami zatarte swoich Ziomkow ślady, i iakby na cu-

dzey odłodze nie komu, ale ſobie, i na ſwóy pożytek kopać nowiny. Praca to ieſt, ktorą naylepiey oſzacować możeſz JW. Wmć Pan Dobrodziey, który tłómacząc Xiążęcia Politykow Tacyta takeś go przyswoił, że Rodacy pożytecznie czytać go mogą, iak ſwego. Dzieło zaiſte ieſt to biegłego tłómacza, i tłómaczenia niepoſpolitego.

Droga moia Rzymſka, krom ſzczegulney dla ciekawych Literatow ſatysſakcyi, ma tę oſobliwość, że w niey Polak, iakby tam bywſzy, znaydzie niezdrożną ciekawość, i ſobie, iak na urząd ſłużącą wiadomość. Widzieć, obaczyć rzecz cudzą, która nam do niczego nieſłuży, próżna zdami ſię ciekawość, ſłyszeć też o niey mierziona wiadomość, więcey to nas bawi, co nas intereſsuie, i co ſię nas tycze iakokolwiek. Wſzelako lepiey o tym wie ſię, co ſię widzieć, niżli co ſię ſłyſzeć tylko może. Nie przykład mnie woiażowania cudzego, ani przemysł w tey mierze przewodnika którego, lecz ſama obadania ciekawość na taki tor bez śladow poprzedniczych zapuściła

pierwſzego. Puściłem ſię dla przyſługi kraiowey w daleką do Rzymu drogę, gdziem rozumiał być kres zawodniczy dla Literatow wytknięty, a im daley zaciekałem, tym więcey ſzperałem po drodze, żebym wżdy miał z czym do ſwoich powrocić, ktory przed ſię wziąłem nie na próżno cudze zwiedzać kraie. Celem owo drogi moiey było, żeby powrócić do kraiu z gościncem tym oſobliwſzym, im z dalszych kraiow mniey ſpodziewanym, tym przyiemnieyszym, im bardziey ſłużącym ku przysłudze właſney Rzeczypoſpolitey, niemniey rozumney, iako i ſzlachetney, który w rękach nayznakomitszego w Literaturze Męża złożyć poſtanowiony byłem dawno, i dziś ieſtem

JASNIE WIELMOZNEGO
WMC PANA NAYOSOBLI-
WSZEGO DOBRODZIEIA

Nayniżſzy ſługa
X Kazimierz Kognowicki
Nauk wyzw: i Filoz: Dokt.

DO CZYTELNIKA.

Rozumiey, żeś przybylec do tego ieſt Kraiu, w ktòrym ludzkość, i nauki znalezione ſą pierwotne, do Ludzi, ktòrży prawo od natury podane przez cnotę, przez godziwość; przez przyiaźń, przez związek; i wiarę zachowywali.

Poważay Fundowników iako Bogòw, poważay chwałę ſtarożytną, i owę ſamę ſtarość, która w człowieku ſzanowna, w Miaſtach ieſt święta. Oddaway cześć ſtarożytności, znakomitym dziełom, ſamym nawet podaniom. Miey na uwadze, iż ta to ieſt ziemia, od którey prawidła wzięliśmy, która prawu nie podda-

ła ſię iakoby zhołdowana od kogo, ale ſama poddaiącym ſię przepiſała. Przywodz na pamięć czym było kiedyś to, i owo Miaſto, ani lekce waż przeto ie teraz u ſiebie, że wniwecz obrócone za czaſem zoſtało. Przez co ſtarać ſię maſz, ażebyś nie proſtakiem, i nieświadomym, ale przeyrzałym, i bywałym być ſię pokazał.

Taſsoni lib. 8.

DROGA RZYMSKA.

Przebywszy wielkie Xięstwo Litewskie, i Koronę Polską spiesznym przez Stołeczne tych Prowincyi, i główne obóyga Narodòw Miasta przeiazdem, bez zastanowienia się w przedsięwziętéy podròży [a], aczkolwiek przeprawa Kraiowych rzek w saméy wiosny początkach nas nieco zatrudniała; za

[a] *Jadący w obce Kraie, zwyczaynie iak podróżny, tym radniéyszy, im dalszy swoich.*

Krakowem po przebyciu Wiſły wedle Komory cła Céſarſkiego ſtrzymani zaſtanowićmy ſię muſieli nad granicą, nito nad owym świeżym miłéy Oyczyzny ſwoiéy, przy ſmutnym onéy pożegnaniu, kopcem.

Od Krakowa Mil 2.

SKAWINA Miaſto niegdyś od Kazimierza Wielkiego Króla Polſkiego murem opaſane . . . *Mil* 2.

SPYTKOWICE Wieś, gdzie Henryka Brodatego Xiążęcia Wrocławſkiego, nabożeńſtwem bawiącego ſię z niebaczka poimał Konrad Xiążę Mazowieckie, Brat Leſzka białego.

Pół Mili.

ZATOR nad rzeką Skawą Miaſto Zamkowe, Stołeczne teraz Powiatu Zatorſkiego, niedawno Xięſtwa do Polſkiéy należącego. Zator lennym prawem na Królów Polſkich przypadł po Januſzu Xiążęciu Zatorſkim zabitym od Wawrzyńca Myſzkowſkiego z Spytkowic. *Mil* 3. KĘ-

KĘTY Miaſto zaſzczycone Rodziną S. Jana Kantego Wyznawce, Doktora S. Theologii i Profeſora w Akademii Krakowſkiéy, przedtym Plebana Olkuſkiego.

SOŁA Rzeka za Kętami, i góry Karpackie, czyli Tatry, owe ſame, które Polſkę od wieków dzieliły od Węgier, nazywaią ſię Olbrzymſkiemi dla grzbietów wyſtrzelonych, na których zawſze śniegi ſię trzymaią. Znayduią ſię w nich kruſzce miedziane . . . *Mil* 2.

BIAŁA nad Rzeką Białą, która granicą była Polſkiéy przed zakordonowaniem oſtatnim, tu teraz Komora Ceſarſka. Z drugiéy ſtrony rzeki Białéy.

BIELSK Miaſto należące do Xięſtwa Cieſzyńſkiego na granicy Sląſkiéy, przeto druga tu Komora [b]. . *Mil* 2.

[b] *Bielſk Miaſto Stołeczne Xięſtwa Bielickiego, niegdyś dziedzicznego Domu Xiążąt Sułkowſkich.*

SKOCZOW w tym Mieście Urodzony Wieleb: Jan Sarkander umęczony Roku 1620. od Proteſtantów, iak drugi Jan Nepomucen, za niewydanie ſekretu ſpowiedzi.

Jeſt tu źrzódło ſiarczyſte, gdzie przedtym były łaźnie zdrowéy wody. Stąd o milę zaczyna ſię Wiſła ze źrzódła w Wiśnicy w Parafii Goleſzowſkièy . . . *Mil* 2.

CIESZYN, Teſzyn, *Teſchina* nad Rzeką ſwego Jmienia, głowa Xięſtwa Cieſzyńſkiego Domu Saſkiego [*c*]. Skąd Albrycht Królewic Polſki iako Xiążę Cieſzyńſkie ma rocznego dochodu Złł: Ryńſkich 40,000. Polſkich uczyni 160,000. Traktatu Cieſzyńſkiego, pamiątka ieſt tu w Sali publicznéy, w Portretach Pełnomocnych Poſłów wyrażona w tym porządku, iak na poſiedzeniach zaſiadali. Gdzie też prze-

ſiady-

[c] *Do Xięſtwa Cieſzyńſkiego należą Miaſta Bielſk, Skoczów, Jabłonków, Strumien, Frayſchſtad* Taffa Grafa, *Frydek* Prażma Grafa.

ſiadywania ſwoie mieli przez czas znaczny Głowy Konfederacyi oſtatniéy.

Z Cieſzyna do Wiednia trakt z roſkazu Ceſarza Jmci robi ſię nowy, i przeto moſt na owéy rzece na Arkadzie z kamienia cioſanego daie ſię porządny . . . *Mila* 1.

OSTRAWA Miaſto ziemi Mòrawſkiéy od ſtarych nazywa ſię *Oſtrawa Polſka*, a to dla należności przedtym za Bolesława Chrobrego do Polſkiéy.

Tuż pod Miaſtem Rzeka Odra. Przebywſzy ią nie bez ſzkody Woyſka, Fryderyk Barbaroſſa Ceſarz mienił bydź ią murem broniącym granic Polſkich . . . *Mil* 7.

OPAWA Troppau M. S. Sląſka górnego [*d*] Auſtryackiego, które

[*d*] *Sląſk dolny trzyma Król Pruſki, mocą Traktatu Wrocławſkiego, Roku 1742. którego Stolicą ieſt Wrocław; Miaſto założane od Mieſzka Krola Polſkiego, w wieku 10tym; i tu Boleſława śmiałego Krola Polſkiego, upominał S. Staniſław Bi-*

Miaſto za Bolesława wſtydliwego opanował Ottokar Król Czeſki.

Za Opawą o ćwierć Mili, ſtoi ſłup z Orłem oznaczaiący oddział granic Sląſkich od Morawſkich . . . *Mil 6.*

SZTERNBERG koło tego Miaſta mieſzkaią Hanaki, Haydamacy, czyli Górale Morawſcy, lud ſzybki i woienny. Chodzą w kożuchach baranich całkowitych z ogonami... *Mil 2.*

OŁOMUNIEC, Olmutż nad Rzeką Morawą, Miaſto główne Margrabſtwa Morawy, [e] która była niekiedy Markomanów Królów Morawſkich, Polſkich, potym Królów Czeſkich. Ołomuniec Szwedom ſię był poddał, wrócony na-

---

ſkup Krakowſki. W 14ſtym dopiero wieku ta Prowincya oderwana od Korony.

[e] *Morawa Marchii, czyli Margrabſtwa noſi tytuł S. Jadwiga Córka Bertolda i Agnieſzki Margrabiów Morawſkich, była za Henrykiem Xiążęciem Polſkim, Czeſkim i Sląſkim, która z nim fundowała Klaſztór Panien w Trzebnicy o Mil 3. od Wrocławia.*

nazad przez traktat Munsterski Austryakom.

Sławna tu iest Forteca [f] Akademia, zbroiownia, rezydencya Arcy-Biskupa Ołomunieckiego, i Kolos na rynku wspaniały, maiący w sobie Kaplicę, który poświęcony iest uroczyście, w przytomności Maryi Teresy Cesarzowey, na pamiątkę niedobytéy przez Prusaków Fortecy ku wierzchołku wmurowaną armatną kulę prezentuie kolos. Ciało S. Krystyna iednego z 7. Pustelników Polskich Roku 1038. przez Przedzisława Xiążęcia Czeskiego

[f] *Druga Forteca Hradysz, tuż przed Ołomuńcem, gdzie iest Klasztór wspaniały XX. Norbertanów, czyli Premonstratensów, fundowany od Ottonów Margrabiów nadany 99. Wsiami, których Opat Jnfułat dla siebie, dla 99. Kanoników* chorowych *i dla dostoynych mianowicie gości przepyszne ma pokoie. Na przeciw Hradyszowi o milę, piękny także maią Klasztór i Nowicyat swóy od mieysca Cudownego MARYI Panny na Górze* Swiaty Kopeczek zwanéy *Heiligerberg.*

ſkiego z Gniezna Łupem wzięte Ołomuńczanom doſtało ſię.

W Kościele S. Wawrzyńca. leży Ciało W. Jana Sarkandra, a więzienia miéyſce ſłynie wodą zdrową w cudódowney tam ſtudni. Brat Jego Mikołay Kanonik Ołomucki po Albomontańſkiéy pod Pragą wygranéy piękne przy grobie Jego napiſał Epitafium [g] w zeſzłym wieku, w tym Mieście Wacław Król Czeſki Syn Wacława Króla Polſkiego zabitym zoſtał.

Jan Dubrawſki Biſkup Ołomuniecki Piſarz Hiſtoryi Czeſkiéy, w któréy ma rzecz o Polſzcze.

Turza Krakowianin także był tu Biſkupem, którego Ociec Obywatel Krakowſki wynalazł pierwſzy ſpoſób oddzielania w kruſzcach Olkuſkich ſre-

bra

[g] Flammeus eſt animus flammisque calentior ipſis.
Et flammas flammis addere vultis adhuc.
Perdere me vultis, non flammas addite, flammas
Tollite, ſat perii, ſi mihi flamma perit.

bra od ołowiu przez miedź... *Mil* 2.

PROSCIEIOW, Prośnic.. *Mil* 5.

RAUZNIC, ſkąd podiechawſzy dobrze po lewéy ręce przy gościńcu ſtoi Kolos kamienny od poddanych Xiążęcia Lichtenſteina wyſtawiony im na zaſzczyt, a Jozefowi II. Ceſarzowi na pamiątkę, i dowód wdzięczności, że raczył tędy przeieżdzaiący proſtego Jch uiąć ſię pługa... *Mil* 2.

BERNO, Brynn *Brunna* nad Rzeką Swatrą. Cytadella na gòrze wynioſłéy niedobyta Szpilberg nazwana zaleca to Miaſto. Urząd w przeſzłym Roku przenieſiony do Berna z Opawy dla przeniewierzenia ſię iakowegoś, przeciwko Monarſze właſnemu Obywatelòw Opawſkich.

Rady Stanu naprzemiany z Ołomuńcem odprawuią ſię. Miaſto kiedyś było Czeſkie, teraz uczynione głową Morawy, i ma ſwego Biſkupa... *Mil* 4.

Minąwſzy *Nikielſzpurg* Miaſto *Draſen-*

ſenhof Miaſto, od którego zaczyna ſię granica Auſtryi. Rzeka *Teia* dzieli Auſtryą od Morawy... *Mil* 2.

POLSZDORF Wieś Polſka, mieyſce to warte wſpomnienia nie dla położenia, lecz dla powagi Polſkiego Jmienia... *Mil* 8.

WIEDEN *Vien Vienna, Vindobona, Julia, Ala Flavina* nad wielką Rzeką Dunaiem, albo Jſtrem [*h*] graniczącym niegdyś Państwo Rzymſkie od północy, zaczyna ſię w Hrabſtwie Barſkim, wpada w Morze Czarne *Pontus Euxinus* ſześcią uyściami, ktòry, iako żadnych niecierpiący brzegòw, trzema idzie pod Wiedniem wartami, dla czego w trzech mieyſcach ciągle na nich zawieſzone ſą moſty na palach, do ktòrych zabiiania maią w pogotowiu, na zawſze ſporządzoną machinę, oſadzoną na dużym ſtatku wodnym.

Po

[*h*] *Owidiuſz wygnaniec Pontu, nazwał Dunay dwuimiennym* binominis *w Wierſzach ſwoich.*

Pó prawéy ręce przed Wiedniem zdala pokazuie się góra, i na niéy Monaster Kamaldułów, z ktòréy góry R. P. 1683. Wielki Jan III. Kròl Polski ratuiąc Leopolda Cesarza od Turkòw oblężonego, straszny w każdéy rewolucyi dla ich Xiężyca Mars Jego, a strasznieyszy ieszcze wtedy zastęp w znaku Xiężyca uszykowanego Woyska; [i] zstępował na karki czcicielów Xiężyca, ktòrych Wezyr Kara Mustafa ciężkie dla siebie następuiące i fatalne w znakach Sobieskiego obaczywszy zaćmienie, iak od *Fatum* złego na głowę po za Dunaiu uciekaiąc tył podał, zostawiwszy 200,000. na placu winnych głòw Zwycięscy Wielkiemu.

Od Vienny Rzeki, która wpada w Dunay, nazwane to Miasto *Vienna*, czyli Wiedeń, od Klaudyusza Nerona przywileiem Towarzystwa ludu Rzymskiego

[i] Luna vicit Lunam.

go na òw czas zaſzczycone, na co maią Przywiléy. Miaſto nakſztałt Korony, w koło pięknym otoczone ieſt przedmieściem. To Miaſto Stołeczne Auſtryi od 200. lat z okładem zaſzczyca ſię Stolicą i Rezydencyą Ceſarzów Niemieckich, oraz Królów Rzymſkich Domu Rakuſkiego, którego Domu głowa Rudolf Graf Habsburgſki pierwſzy z Niemców zoſtał Ceſarzem R. 1273. który zabiwſzy Ottokara Króla Czeſkiego na batalii R. 1278. Auſtryą ſobie przywłaſzczył.

Zaſzczycił to Miaſto ſzczęśliwym przybyciem ſwoim z Rzymu Naywyżſzy Paſterz Pius VI. który do Wiednia przybył dnia 22. Marca R. 1782. Stał w Zamku Rezydencyi Ceſarſkiéy. Trzymał przed nim wartę naypoważnieyſzego Autoramentu Réyment z Polaków i Węgrów złożony, niczym nieróżniący ſię od Polſkiéy Brygady.

Kościołów 72. ma Wiedeń, z nich

nay-

nayprzedniéyſzy S. Stefana i naydawniéyſzy, z którego owa Miſterna i ſama iſtna wygląda ſtaroświeczyzna, w tym Kościele z dawna ſłynie łaſkami Figura Zbawiciela Ukrzyżowanego. Tamże leży pogrzebiony Arneſt *Ferreus* Xiążę Styryi i Karnioli Mąż Cymbarki Xiężniczki Mazowieckiéy, którą w Krakowie za Władyſława Jagiełły poślubił ſobie, i ſtał ſię przez nią Oycem Fryderyka III. Ceſarza [*k*] wielce ſławnego i oraz pobożnego, który do ziemi S. peregrynował będąc ieſzcze Xiążęciem, potym zoſtawſzy Ceſarzem, krom innych funduſzów, Wiedeńſkie Biſkupſtwo ufundował.

Wieża S. Stefana niezmiernéy wyſokości założona R. P. 1400. przez lat 60. fundowana.

W

[*k*] *Ten Ceſarz Prawnuk Olgierda, Zięć Semowita, Szwagier Jagiełły Króla, urodził Maximiliana Ces; Ten Filipa Króla Hiſzpańſkiego, Filip Karola V. Cesarza i Króla Hiſzpańſkiego, oraz Ferdynanda II. Ceſarza.*

W Kościele XX. Francifzkanów po nafzemu Bernardynów ieft nadgrobek, dla Stan: Potockiego Starofty Halickiego, który mężnie na Turków nacieraiąc poległ, R. 1683. Tego zwycięftwa przez Polaków otrzymanego, coroczną Wiedeń obchodzi pamiątkę. Na ten rok przypada wiek pierwfzy.

Grób Cefarzów u XX. Kapucynów, Francifzka I. i Maryi Terefy Cefarzów naywfpanialfzy.

Podle Kościoła niegdy Domu Profeffów, Towarzyftwa JEZUSOWEGO ieft Kaplica, czyli Oratoryum S. Stanifława Koftki Polaczka, gdzie S. Barbara z Aniołami Chlebem Anielfkim chorego pofiliła, Dom ten cały to ieft kilkopiątrowa Kamienica, dla pamiątki i ufzanowania tego mièyfca, gdzie S. Koftka mieszkał, chodząc w Wiedniu do fzkół, Kupiona i darowana wiecznie temu Oratoryum od zacnéy Jéymoci Panny Barbary Morenfel

felſin. Jeſt tu ſtatua złota po narodzeniu Leopolda Xiążęcia Etruryi, ſerce także złote po narodzeniu Arcy Xiężniczki Maryanny, i oraz Chorągiew Pruſka ofiarowane od Maryi Tereſy Ceſarzowy i Królowy Węgierſkiéy Jch Matki, która co rocznie pod czas Nowenny na to miéyſce przybywała, dla wielkiéy pamiątki chowaią ſię w drogim depożycie owe pobożnéy Monarchini dary.

Pałac Ceſarſki *Bourg*, czyli Zamek podwóynego kwadratu, dwa maiący dziedzińce wielkie.

Wſpaniała Biblioteka, okazałością ſwoią wnętrzną i zewnętrzną równa ſię Kościołowi iednemu, i ſamych Ceſarzów Maieſtat prezentuie na ſobie.

Pałac niegdyś X. Eugeniuſza Sabaudczyka Wodza ſławnego, który przeciwko Bawarczykom z Woyſkiem Ceſarſkim ſzczęśliwie przebył Alpy Ty-

rol-

rolſkie, [l] dla wiela tam do widzenia ciekawości, i w ſztuce Malarſkiéy oſobliwości zowie ſię *Belvedere.* Między nieźliczonemi podobała mi ſię ſztuka Malarza Baltazara Dennera Maiuceńſkiego, który zgrzybiałą ſędziwość ſwoię i żony ſwoiéy cudnie w żywéy płci, i natury udaniu pęzlem do zadziwienia wymalował R. 1726.

Albert Durer [ł] rodem z Noryku, Ewangelią całą Hiſtorycznie na kilku Tablicach w ſpoſób Xięgi ſkładaiących ſię wymalował Roku 1511.

Jmci Xiądz Hel ex Jezuita ſławny Aſtronom w Wiedniu Céſarſki, bawił nas ciekawych pokazywaniem na Obſerwatorium ſwoim Jnſtrumentów, i experyencyi ſwoiéy doświad-

czo-

[l] *Także przy górach Alpach, takoż Eugeniuſza dobrze przedtym zwyciężył Teodozyuſz Wielki Ceſarz.* Rufin Lib: 12. Cap. 32.

[ł] *Znaiome Jmię dla ſztuki napiſanego Cyrkułu bez Cyrkla, i determinowanego centrum w tymże Cyrkule, na ugad.*

czonoścą. Według iego obſerwacyi [m] i kałkułu pewnego determinowany powrót Wenery da Bóg w Roku 1874. dnia 9. 10bra.

Wolfgangus Laziuſz Medyk i Hiſtoryk wieku 16ſtego. Julius Alexandrinus, Maciéy Farinator Wiedeńczykowie.

Szkoły zaczęły ſię w Wiedniu Auſtryackim R. 1239. Jan Haſelbach Profeſſór Theologii przez lat 21. wykładaiąc Jzaiaſza Proroka do końca Roździału pierwſzego nieprzyſzedł.

Concilium nationale odprawiło ſię tu R. 1264.

Za Wiedniem o pół mili *Schönbrunn* Pałac bardzo duży i wſpaniały fundowany przez Maryą Tereſę Ceſarzową, któréy podobana tu była rezydencya,

---

[m] *Aż do Laponii północnéy ieździł, dla obſerwacyi przèyścia Wenery Planety przez płaſzczyznę ſłońca.*

w Zwierzyńcu między dzikiemi i rzadko widanemi bestyami, chowa się słoń duży i. t. d. *Mil 6.*

NOWE Miasto *Neüstadt, Nova civitas, Neostadium*, [n] Miasto to niegdyś należało do Węgier, które Maciéy Korwin Król Węgierski usiłował odebrać przez attak, czego pamiątką iest posąg iego, i cugle, które tu chowaią dotąd [o].

S.

---

[n] *Pominąwszy* Drèy Kirchen, *przeieżdżaliśmy o pół milę przed tym nowym Miastem, nową założoną Wieś Teresiandorf od Teresy Cesarzowy, długą na pół milę, piękne po oboiéy stronie, w linii prostéy, równie od siebie odległe maiącą domy murowane.*

[o] *Po śmierci Macieia Króla Węgierskiego Rywalda S. Kazimierza Królewica Polskiego dwóch Xiążąt z Domu Jagielońskiego panowało Węgrom, ieden po drugim. Władysław Syn Kazimierza IV. Króla Polskiego koronowany w Belgradzie R. 1490. po którego zéyściu R. 1516. Ludwik II. Syn Jego lat 10. maiący koronowany na królestwo Węgierskie R. 1507. a na Czeskie 1509. mało letniego w rzą-*

S. Leopold Margrabia Auſtryi i Patron w Wielkim ieſt Ołtarzu w Kościele niegdyś Jezuitów teraz Paulinów.

Maximilian Ceſarz, Syn Fryderyka III. Fundatora Biſkupiéy tu Katedry, urodził ſię w tym Mieście Roku 1460. ktòry Auſtryą był uſtąpił Władyſławowi Królowi Polſkiemu. Ciało iego leży pod wielkim Ołtarzem, w Kościele Akademii Rycerſkiéy, Piſarz wierſzów Niemieckich.

Drugiego Maximiliana Brata Rudolfa Ceſarza, Syna Ferdynandowego Portret w gościnnym domu widziałem z podpiſem; *Maximilianus Archi Dux Auſtriæ Electus Rex Poloniæ.* Tegoto Maximiliana pod Byczyną w Sląſku

---

dach zaſtępował Stefan Batory, Gubernator Temezwaru Woiewoda Węgierſki. Ludwik wcześnie oſiwiały, wcześnie zginął pod Mohaczewem przy uyściu Dunaiu i Drawy na woynie R. 1526. Sioſtra Jego Anna Jagiełłówna wydana za Ferdynanda Arcy-Xiążęcia Auſtryackiego, wniosła w ten Dom Koronę Węgierſką i Czeſką.

ſku Jan Zamoyſki Wielki Kanclerz i Hetman Polſki R. 1588. dnia 25. Stycznia za Zygmunta III. wziąwſzy w niewolą przez ſen nawet uciechę pokazywał ſwoię.

Zalety wielkiéy godna tu ſzkoła Kadecka, ktòréy początek Ferdynandowi, a ſtan iéy teraźniéyſzy winien Maryi Tereſie i Jozefowi Ceſarzom, którzy znaczny od 5,000,000. Funduſz uczynili na 400. Kadetów, uczą tu ich wſzelkich ſztuk i nauk do Rycerſkiego ſtanu należących Nauczyciele biorący na Mieſiąc penſyi 16. Złotych Ryńſkich krom ſtancyi, ſtołu i wygod wſzelkich. Pleban téy Akademii bierze do roku 400. Złotych Ryńſkich. [p] Sam Generał daie oſobną im lekcyą Taktyki, i naznacza kary przyſłanym od Profeſſora z biletem.

Cztery ſą Sale iadalne, każda na ſto

---

[p] *Złoty Ryńſki czyni Złotych Polſkich 4. Groſz Czeſki, groſzy Polſkich 6. Graycar groſzy 2.*

ſto oſòb, w iednéy widzieliśmy Portret Xiążęcia Poniatowſkiego między Generałami Auſtryackiemi. Muzyki ſłuchaliśmy Kadeckiéy z ſamych chłopiąt złożonéy; przeglądaliśmy w Klaſach 10. Ryſunki coraz doſkonalſze; miéyſce letne i zimowe do ſztuki pływania pokazano nam ze wſzelkiemi, iak do kompieli ciepłéy, wygodami.

Saméy iazdy Ceſarſkiéy legionów ma bydź 33, a legio czyli pułk ma ludzi 2,000.

Za Néyſztadem dwie kolumny z globuſami *Sphera Armilaris* o ćwierć mili od ſiebie odległe, znaczą linią południową *meridionalis* . . . *Mil* 4.

SZODVIEN Miaſto przed wielką górą, tu ſię naymuią konie do przebycia gòry owéy *Seimarein*, ktòra więcéy godziny zabiera; na wierſzchołku téy góry między Auſtryą. [q] a Styryą

[q] *Kray ten niegdyś* Panonia *Kolonia Rzymſka Auſtryą, czyli Rakuzami od Miaſta Rakuzy*

ryą graniczny kolos piękny ze czterema po rogach Orłami marmurowy ſtoi wyſtawiony Karolowi VI. Ceſarzowi na pamiątkę za ulepſzenie drogi do Portu Trieſt [r] na brzegach morza Adryatyckiego z takim napiſem.

CAROLO AUSTRIO CÆSARI AUGUS:
QUOD PHILIP: COM. A SINZENDORFF SUPREMI AB INTIM: AUL: CANCELLIS
MINISTRI INDEFESSA DIRECTIONIS VIGILANTIA.
SUB AMBORUM PER STIRIAM PROVINCIÆ PRÆTORUM
ERNESTI COM: AB HERBERSTEIN FESTINA EXECUTIONIS INDUSTRIA
SIGISMUNDI COM: A WOGIENSPERG ÆMULA OPERIS PERFECTIONE
LAPI-

przezwany. Margrabſtwa tytuł R. 1156. Fryderyk Barbaroſſa odmienił, a nazwał Xięſtwem, potym Maximilian Ceſarz R. 1495. nadał tytuł Arcy Xięſtwa Obywatelów Auſtryi wyżſzéy Norykami, niżſzéy Panonami nazywali Rzymianie.

[r] Tergeſtum *Miaſto portowe w Jſtryi na ſkale ufundowane przedtym wolne, i przyłączone było do Popiliuſzów pokolenia, za panowania Rzymianów, teraz Auſtryackie. Z tąd ſtal i żelazo wywożą aż za Morze śrzódziemne.*

LAPIDEUM AVERUNCATO COMERCIO ADITUM AD MARIS ADRIATICI LITTORA.
ÆRE PUBLICO IN DELICIAS USQUE APERUERIT.
INTERIORIS AUSTRIÆ STATUS
GRATUM FELICIS OBSEQUII MONUMENTUM
IN APICE MONTIS POSUERE UT.
VIATORE DE EFFOSSA PRISCI ITINERIS SÆVITIA CONTINUUM IO ACCLAMANTE
INDULGENTISSIMI RESTAURATORIS FAMA
EO LONGIUS RESONARET.

Przez Kray prawie cały między wielkiemi z obu ſtron wciąż na mil kilkanaście długim paſmem ciągnącemi ſię górami, niby wąwozami iakiemi iadąc mało świata widzieliśmy, bawiły nas tylko głośnym ſwoim pukiem, gęſte kiedyby Cyklopów owych po kuźniach tu i owdzie, to żelazo, to ſtal kuiących młoty, ktòre rzeka Muer z gór ſpadaiąca koła obracaiąc ſilno dzwigała, i miechy podéymowała. Góry tam tak ſą ſtrumiſto wynioſłe, i dużo w górę iak na złomaną ſzyią wybiegłe, że ludzie na nich motykami ziemię ku u-

prawie przewracaiący zdawali ſię mało co od kurów większemi, a grzędy ich i ſzmatki na zabrzeżyſtych wyſoko górach uprawione, a zwłaſzcza zieloną, iak wtedy z wioſny trawą zarumiałe wydawały ſię patrzącemu zdołu nakſztałt obrazków do ściany przylepionych, potym kiedy iuż gòry nieco odſuwać ſię poczęły, ukazał nam ſię przeſtwòr, na którym wielkie Miaſto... *Od Wiednia Mil 25.*

GRATZ *Grecium* ſtołeczne wyżſzéy i niżſzéy Styryi. Leży to Miaſto nad Muer Rzeką, wpośrzodku Miaſta na wynioſłéy gòrze Zamek ſtoi ſtary, zaſzczyca ſię Akademią, przy którey dotąd mieſzka ſławny Nauczyciel i Autor Fizyki Jmc Xiądz Biwald ex Jezuita. W tym Mieście urodził ſię Ferdynand Ceſarz. Tu ſtanął traktak, przez ktòry część Jnflant od Polſkièy odeſzła do Moſkwy.

Miaſta Styryi dolnéy po trakcie

mieli-

mieliśmy Vildau, Marburg, Fayſtryc, czyli właściwie Byſtrzyca [s].

Cilléy Miaſto St: Hrabſtwa ſwego Jmienia nad Sanem Rzeką. Franc pominąwſzy znowu po między górami Kolos wyſoki od pięciu kontygnacyi, albo raczéy z piąciu kubuſów coraz w górę mniéyſzych złożony z prętem na wierſzchołku, z kamienia cioſanego, ſtoi na prawéy ręce podle drogi na znak granicy tu ſię kończącéy Styryi, [t] a zaczynaiącego ſię Xięſtwa Karnioli maiący na Tablicach trzech marmurowych na trzy ſtrony napiſy. Na Froncie. HIC

[s] *Terminem Polſkim mianuią nietylko tu, ale i daléy np.* Mokrzyca, Kołowrat *w Karnioli. Zkąd mowy Słowiénſkiéy zabytki ſłyſzeć i rozumieć Polak może znaczny Kray świata, między Baltyckim i Adryackim morzem przeiechawſzy.*

[t] *Styryaków, którzy od wſchodu ſłońca, albo w niżſzéy Styryi mieſzkali, nazwali Rzymianie* Ambidranami, *a przeciwnie Ambilikami, którzy od zachodu, gdzie teraz Styrya wyżſza. Obywatele tutéyſi wole duże przy gardłach maią, wody czyli powietrza ma to bydź ſkutek.*

HIC CERNE VIATOR.

EXTREMOS DUCATUS CARNIOLIÆ FINES.
UBI POST INVISOS EIUS PENATES
RECEDENTI CAROLO VI. CÆSARI MAXIMO
POSTREMO ANIMOS SUOS SUBSTRARUNT ATQUE
PATRIAM.
CÆSAREÆ CLEMENTIÆ CONSIGNARUNT
TANTÆ REI MEMORIAM.
HOC ERECTO MONUMENTO ÆTERNITATI
COMENDARUNT
FIDELISSIMI STATUS.

Na prawym boku od przyiazdu naſzego.

JOAN: CASP: COM, A COBENZK
S. C. M. SUPER CAMER: CARN: CAPUT
QUI VIAS INSTAURARE CÆPIT, QUAS
WOLFFUS VEICHARD
COM. A. GALLENBERG
SUPR. CAPUT CONSUMMAVIT
ORPHEUS COMES. A. STRASULDO PRÆTERITI
LOCUM TENENS.
FRANC: ANT: COM. AB AURAZBERG
MARESCHALLUS
ERNESTUS FERDINANDUS COM. A SAURAN.
DEPUTAT. PRESID.
ANT: JOSEPH: COM. AB AUSPERG

GREG:

GREG: XAV: DE MARCHIAPPET
JOAN: ADAM: COM. A RASP
FRANC: JACOB: A SCHMODHOFFEN.

Na lewym boku od Karnioli.

JMMORTALI MEMORIÆ
OB JMMORTALIA PRODIGIA
CAROLI VI. CÆSARIS AUG: MAX:
CUM POST INSTAURATAS VIAS
ATQUE AMPLIATA MERCIMONIA
CARNIOLIÆ DUCATUM
MAIESTATIS SUÆ NUMINE
PRESENS BEASSET
GLORIÆ COLOSSUM EREXERUNT
VENERABUNDI PROCERES
A. MDCCXX. M. III.

Od tego Kolosu o sto blisko kroków postąpiwszy z drugiéy strony drogi w skałę wprawiona także marmurowa Tablica, na któréy napis położony, służy pewnemu Ministrowi za panowania Teresy Cesarzowy, iż on dla dróg zbyt górzystych i do prze-

bycia

bycia trudnych, gòry owe zkopał, i drogę zròwnał R. 1749. Podiechawſzy bliżu mili tuż za Auſteryą gdzie ſię opłaca cło od przeiezdnych za brukowaną drogę; brama wſpaniała z kolumnadami i balaſikami na około pięknemi, w górze feſtonami ozdobiona, a to wſzyſtko z ciòſanego kamienia i pięknie wyrobionego, na wierſzchołku bramy owéy tryumfalnéy galerya, lub orkieſtra dla Muzyki wyſtawiona od iednego Grafa z okazyi przeiazdu Karola VI. Ceſarza, zowie ſię to miéyſce Traianberg. Skąd na gòrze niedalekiéy, powiadał Celnik, i byłby nam pokazał, gdzieby niebyła ſpóźniona pora, że iakoby tam znaydowały ſię znaki Menniczne, Sklepy, obaliſka murów ſtarych, kędy bydź miało wielkie Miaſto za Traiana Ceſarza, i dla tego to miéyſce zowie ſię *Traianberg.*

Od Gratza Mil 33.

LA-

LABAK *Laubacum* nad Rzeką Laubach, w ktòréy Raki wielkie poławiaią się. Miasto niemałe, było niegdyś Stolicą i Rezydencyą Xiążąt Karnioli, i teraz zaszczyca się rezydencyą i Stolicą Biskupią fundowaną od Fryderyka III. Cesarza . . . . *Mil* 5.

WIPAK Miasto piękne choć małe . . . *Mil* 4.

GORYCIA Goritz Miasto w Xięstwie Karnioli nayznaczniéysze. M. S. Hrabstwa, któremu tytuł Xięstwa nadany od Fryderyka III. Cesarza [u]. Rezydencya iest Arcy-Biskupa Goryckiego, Kościòł Parafialny obrócony na Katedrę, gdzie iest wielka moc Relikwii SS. przed lat 25. sprowadzonych z Akwilei, o mil stąd 6. iako to część znaczna Ciała S. Hermagora Ucznia S. Piotra i pierwszego Patryarchy Akwiléyskiego, głowa Jego wprawiona w sre-

---

[u] *Do Karnioli należy Marchia Wandalska, część Istryi, która iest Austryacka, i Xięstwo Goryckie.*

w ſrebrne Buſtum z Jnfułą, Paſtorał drewniany w górze iak rożek zakarczyſty, ſrebrną blaſzką krążkiem powiiany. Paſtorał drugi ze ſzkła białego kryſztałowego fugowanego śrubuiący ſię na ſztuki. Kości S. Wawrzyńca, S. Zygmunta Krola, i wſzyſtkich Apoſtołów po części i. t. d.

Włoſy S. MARYI Panny koloru niby złotawego, cząſtki iéyże koſzuli, i welum, tudzież pieluchy JEZUSA Pana w pięknym Relikwiarzu darowane ſą od Maryi Tereſy Ceſarzowy teraźniéyſzemu, a pierwſzemu Arcy-Biſkupowi tutéyſzemu.

U XX. Franciſzkanów pokazano nam Celę S. Antoniego, w któréy mieſzkał będąc tu Gwardyanem.

W Kościele XX. Karmelitow Boſych ſłynie cudami Obraz Maryi Panny od Kaſztanow *Caſtanenſis* zwanéy.

Mil 2.

GRA-

GRADISK gdzie Zamek ieszcze znaczny niegdyś tam Miasto zburzone od Attili Króla Hunnów [w] wtedy, kiedy i Akwilea to iest R. 452.

AKWILEA Miasto przed czasy Patryarchowskie po Rzymie między Miastami Włoskiemi pierwsze przedmieściami swemi prawdziwie iak Orzeł Akwilea rozłożystemi skrzydłami aż do tego miéysca sięgała, gdzie teraz Wieś Visco od lepu *Viscus*, który tam kupowano, przezwana, w Akwilei przy Kościelnéy wieży dzwony potężne, a żałosne smutnym swym odgłosem prawie rozrzewniaią tutéyszych opłakańców, [x] a mianowicie przychodniów cie-

[w] *Przyłączyli się doń i wespół z nim burzyli Miasta Włoskie Gepidy osiadacze Litwy.*

[x] *Mało tu iest mieszkańców z okazyi ciężkiego i niezdrowego powietrza, które nieco polepszało za wysuszeniem miéysc błotnistych przez dane kanały zespadem w morze, wszelako i handel na tym miéyscu żydom pozwolony od Cesarza, nic do zaludnienia Miasta Akwilei niepomaga. R. 948. opa-*

ciekawych, ktòrzy wielkiego niegdyś Akwilei Miasta po zburzeniu nieznayduią iuż w Akwilei, krom tych ostatków, ktòrym kiedy dał pokóy burzliwy Attyla, i czas zębaty ich zda się nieruszać, pokazuią tu mieysce, gdzie S. Hermagoras Patryarcha stępuiąc kręto po schodach uszykowanych w koléy chrzcił Katechumenòw.

To Miasto prócz dwòch swoich Patryarchòw Hermagora i Popona, a trzeciego W. Bertranda także Patryarchy, oraz S. Kromanciusza Biskupa, Akwiléyskich, których Niebu dało; urodziło S. Piusa I. Papieża i Męczennika; umarł R. P. 165. i dostał się Niebu.

Około R. P. 385. odprawił się tu Synod, ktòry potępił Palladyusza i Sekundyana; iako Aryusza Sekwitów.

R.

nował to Miasto Henryk Bawarski. Stolica i Kray ten cały Karniów wprzód był Patryarchów Akwiléyskich, potym od R. 1420. Wenetów, teraz Akwilea należy do Cesarza.

Laty 183. Przed przyiściem Chrystusowym z Rzymu do Akwilei osadę z Latynów posłano umyślnie, ażeby nieosiedli, i nieopanowali tych mieysc Gallowie Cysalpińscy po teraźnieyszemu Lombardowie, których chcących założyć mieszkanie około Akwilei Marcellus Konsul przed laty trzema iuż był przepędził. Więc dawność Akwilei [y] wyżéy dwòch tysięcy lat sięgaiąca według Dzieiopisów, chociaż pod rozwalinami żyie wieków dwadzieścia. bo też *dłużéy trwa niż na żelezie, co na papier wlezie.*

Co się tedy tycze sławy samych Historyków, ma ten zaszczyt Akwilea, że się w niéy urodził Rufin sławny wieku V. Historyk. [z] Epifaniusz Biskup Pawii, i Paweł Diakon [a] Historycy,

C Chro-

[y] Et tu Ledæo Felix Aquileja Timavo. *Marcialis l.* 4.

[z] *Ten, co Jozefa Zydowina przełożył z Greckiego na Łaciński ięzyk.*

[a] *Pisał on i wiązanym stylem, żył w wieku 8mym*

Chromaciusz, do ktorego S. Hieronim często pisywał.

August Cesarz rosprzestrzenił, i zaludnił to Miasto.

Tyberyusz Cesarz rezydował tu czasów kilka.

Maximin Tyran był obległ Akwileę, ale się mu do ostatka bronili oblężeni, ktorym, gdy niebyło skąd do łuków ukręcić cięciwa, włosy białymgłowom urzynali, i porobili cięciwa, a po wygranéy na pamiątkę tego Kościoł wystawili Wenerze łysey *Veneri Calvæ*.

S. Chryzogon z Rzymu stawiony przed Dyoklecyanem w Akwilei, i od niegoż tamże na gardło skazany, plac śmierci wyznaczony aż tam, gdzie stopniaste wody, *Aquæ gradatæ*.

Maxima Tyrana w Akwilei rozsiekano za Teodozyusza Wielkiego.

Konstantyn Syn starszy Konstantyna Wielkiego Cesarza pod Akwileą

zabity, ktòry przeciwko bratu Konſtanſowi był powſtał.

Alexander Syn Ziemowita Xiążęcia Mazowieckiego był Patryarchą Akwiléyſkim.

Paulin Patryarcha Akwiléyſki żył R. 776. Dzieła Jego obiaśnił Madriſius.

Paweł Winfrid Longobard Diakon Akwiléyſki, potym mnich w Kasſynie żył R. 774. Składacz Hymnu, *Ut queant laxis, reſonare &c.* ktòry Hymn mòwiąc w pacierzach o S. Janie Chrzcicielu Aretin Benedyktyn z Arezzo w Etrurii, uważył w początkowych ſyllabach Hymnu, złożone do tonów służące nòty, *ut. re, mi, fa, ſol, la.*

W Nogaredzie oſtatnia Komora Ceſarſka. Skąd o kilkoro ſtaiòw na znak kończącéy ſię granicy Ceſarſkiéy ſtoi oſtatni ſłup z określeniem 70. mil z Wiednia do tego miéyſca, [b] ſtąd za-

[b] *Mile Niemieckie w całym Państwie Ceſarſkim naznaczone ſą ſłupami podwóynemi o poł milę*

czyna ſię iuż granica Rzeczypoſpolitéy Weneckiéy, na znak czego nieopòdal ſłup marmurowy ſtoi ze znamionem Lwa ſkrzydlaſtego.

RZECZ POSPOLITA WENECKA.

UDINA Udine *Utinum* mil Niemieckich 6. Włoſkich 24. [c] od Gorycyi. Miaſto główne Friuli *Fori Julii* [d] dość wielkie ludne i porządne.

od ſiebie odległemi z wyrażeniem mil. Prawie co mil 2. podiechawſzy opłacać drogę brukowaną trzeba naywięcéy po 4. graycary płacąc od konia, rzadko gdzie po dwa graycary. Furmani zaś albo Kuczerowie i Kupcy w dubelt większe myto płacą. Palety na każdéy komorze oddawać, i nowe pod Numerami brać należy, gdyż ieśliby kto pominął komorę, choćby przez niewiadomość, lub niepoſtrzeżenie, muſi w naſtępuiącéy Komorze dwóynaſób zapłacić.

[c] *Włoſkie i Weneckie mile ſą iednoſtayne, cztery ich mile czynią iednę milę Niemiecką, lub też dobréy miary Polſką. Mila Włoſka zamyka w ſobie ſtai 8: ſtaie kroków Geometrycznych 125. krok ma ſtop 5. ſtopa 4. dłonie, dłoń 4. cale, cal 4. ziarna ięczmienne wzdłuż.*

[d] *Kray ten bardzo ieſt piękny na ślicznèy*

ne, zaſzczycone rezydencyą Xiążęcia Arcy-Biſkupa Udyneńſkiego [e].

W Katedrze Arcy wſpaniałéy pokazali nam Kanonicy *Sanctuarium*, w nim Relikwii Akwiléyſkich połowicę drugą, a między niemi cierń Korony Chryſtuſowéy, i ſzczękę S. Andrzeia, o ktòrey S. Hieronim wzmiankuie: że ſię doſtała ta Relikwia S. Andrzeia Apoſtoła Akwilei. W tyle Ołtarza Wielkiego Ciało W. Bertranda z Paſtorałem, Jnfułą, i ze ſzpadą, którą, iak powiadaią, przebity od Grafa pewne-

go,

równinie dokoła górami opaſany nakſztałt iakiegoś dużego rynku, i przeto rynkiem Juliuſzowym Forum Julii *nazywa ſię, gdzie* kiedyś *Juliuſz Cezar przemieſzkiwał.*

[e] *Po zburzeniu Akwilei rezydencyą byli założyli ſobie Patryarchowie Akwiléyſcy w Udinie, któremu Miaſtu lubo nieprzepuścił ſrogi Attila, wſzelako nietak ie zróynował iak Akwileę. Roku dopiero 1751. po przenieſionym Patryarchowſtwie Akwiléyſkim do Wenecyi Benedykt XIV. Papież poſtanowił Arcy Biſkupów dwóch, iednego w Udinie, drugiego w Gorycyi.*

go, który chcąc część iaką własności, i kawał ziemi wydrzeć Patryarsze Akwilèyskiemu, a prawnie niemogąc, wydarł mu życie bezecnie, szpadą go własną przeszywszy. Ciało Jego nieskażone, i dotąd w całości ze czcią Swiętym przyzwoitą złożone leży w grobie marmurowym, który sam kazał zrobić dla Męczenników SS. będąc Patryarchą Akwiléyskim.

W tym Mieście przednie są Kamienice i maią okazałość równą Pałacom. Na wieży Miéyskiéy wierszchołku postawiona statua wielka, wybiia młotem godziny zegarowe. [f] Oyczyzna Jana z Udiny Malarza sławnego.

Przy-

[f] *Więźniowie na wieczne więzienie skazani z wysokiego na górze Zamku po sznurach spuściste maią sakiewczki, czyli kaletki każdy swoie, o dobre staie aż do galeryi dolnéy, kędy ludzie przechodzący skwirk usłyszawszy i wołanie z osobna każdego uszy i serce przenikaiące, wrzucaią pieniążki, a oni sznurem nazad wciągaią, i przez okno wybieraią Lecz ieszcze przemyślniéysi są Wenetowie młodzi, a mizeraczkowie, ci w polu obaczywszy iadących po*

Przybywſzy do Forum Julii ſpoczywała po żegludze przez czas tu nieiaki z Neapolu iadąca do Polſkiéy Xiężna Bona Corka Sforcyów Xiążąt Medyolańſkich poślubiona Zygmuntowi I. Królowi Polſkiemu, dokąd ią przeprowadzał Proſper Kolumna Xiążę Włoſkie.

Paweł Biſkup Foroiulieńſki Piſarz wieku 9tego.

Miiam prędkim przeiazdem Koneliano, Trewizę, i inne Miaſta, bo powracaiącym nam one będą na trakcie, i wtedy rzecz o nich będzie. Teraz czym prędzéy miéymy ſię ku Wenecyi.

Z Udiny Mil 60.

Skoro ſtanęliśmy w Meſtrze, z poiazdòw wyſiadłſzy i kazawſzy im iśdź do Padwy lądem, ſami wſiadłſzy w Barkę [g] pierwéy dużym kanałem, po-

drożnych, dla wyżebrania pieniążka iakiego, nakſztałt kuglarzòw ſztuki pokazuią ſwoie, na głowie do góry nogami ſtawaią, kulki wywracaią i. t. d.

(g) *Barka czyli gondoła ieſtto ſtatek nakſztałt*

tym morzem płynęliśmy weſoło za odmianą elementu do Wenecyi Miaſta, którego wieże gęſte zdala poſtrzeżone wpośrzod morza w imaginacyi cudnéy wyobrażenie Okrętu niewidanego, czyli Floty na kotwicach ſtoiącey z wielą Maſztów bez żaglów ſnować zdawały mi ſię, bliżéy podpłynąwſzy zdumiałem ſię nad wielkością, pięknością i nayoſobliwſzą poſadą, albo raczéy założeniem tego na morzu Miaſta, i przypomniałem ſobie wierſze Sannazaryuſza dowcipne za prawdę, i nie tanio od Szlachetnych Wenetów oſzacowane, kiedy za ſześć Wierſzów chcieli go uczynić Patryciuſzem, a że Chudy Poëta mniéy ważył honor ofiarowany, a więcéy pochwałę, którą u Mężów

iakoby Bata, na którym ieſt z okrągłym daſzkiem komnatka z Kanapami do ſiedzenia wygodnego, z obuſtron maiąca okna dwoma arkuſzami ſzkła zaſuwaiące ſię. Dwiema wioſłami rączo go popędzaią Maytkowie, ieden u przodu, drugi u ſtyru, który nogą kieruiąc, ręce ma wolne do robienia wioſłem.

żów rozumnych znalazł, więc dorozumiawszy się czego mu potrzeba zaraz, w gotowiźnie sześć tysięcy dali mu Lir [*h*].

Wiersze te Jego Łacińskie [*i*] wiernie wyłożone po Polsku masz oto czytelniku.

Postrzegł Neptun Weneckie Miasto na odnodze [*k*]
Adryackiey, co trzyma morze iak na wodze,
Niepokazuy mi teraz, rzekł, Jowiszu góry,
Na których karku pyszne stoią Rzymu mury. (wie:
Wiem, zważywszy swóy *Tyber* z mym morzem Bóg po-
Tam założyli ludzie, tu sami Bogowie.

Z Mestry upłynąwszy mil 7.

WE-

(*h*) *Lira waży groszy Polskich 24. Solidów zaś Weneckich zawiera w sobie 20. Skąd solid od grosza Polskiego mało co mniey waży.*

(*i*) Viderat Adriacis Venetam Neptunus in oris
Stare urbem, & toti ponere jura mari.
Non mihi Tarpejas quantumvis Jupiter arces
Objice, & illa tui mænia Martis, ait:
Si pelago Tiberim præfers, urbem aspice utramque
Jllam homines dices, hanc posuisse Deos.

(*k*) *Odnoga Wenecka na Morzu Adryatyckim nazywa się Lagune, 72. wyspek maiąca, na których stoi Miasto Weneçya.*

WENECYA Miasto stołeczne Rzeczy-Pospolitéy Weneckiéy i Dogady, w którym kanały ulicami, po których nieieżdżą, nie chodzą, ale gondołami pływaią wożą się, tych ulic niepospolitych tak iest wiele, że i tameczni obywatele ich niewyrachuią, i bez Maytków do dalszego w mieście miéysca sami nietrafiliby, nawet Maytkowie, co na tym stoią, zdarza się często, że przez obłąd nałożą sobie drogi. Naywiększy kanał przez pośrzodek Miasta idący nazywa się *Canal grande*, na którym most marmurowy na arkadzie wynioſłéy, tak obszerny, że na nim dwie liniie wymurowanych kramów trzema szlakami formuią do przechodzenia ulice. Most ten *Rialto* kosztował 25,000. Dukatòw. Jnnych mostòw kamiennych, kabłunkułowych dla przéyścia mniéyszych wprzeg kanałów 480.

Gondołów do pływania po tych kanałach co niemiara. Według przy-

by-

bywania, lub ubywania morza podnoſi ſię, lub ſpada w kanałach woda, co znaczno bywa na ſtopniach, które ſą dane do ſtępowania, albo wyiścia z gondołów, te gradusy, albo ſię topią za ulewem *fluxus*, albo ſię odkrywa ą za odlewem *refluxus*, i to co ſześć godzin bywa zwyczaynie.

Pomną tam, gdyż niebardzo dawno nadzwyczayne trafiło ſię morza wzdęcie, że nietylko zatopione były wſzyſtkie do kanałów, ale i do Kościołów naywyżſze gradusy, a nawet Kościoły niektòre wody były pełne [*l*] W ſto

[*l*] *W wieku trzynaſtym podobne Morza wezbranie trafiło ſię, o którym ïeſt wzmianka w żywocie S. Julianny Panny i Xieni Benedyktynek, iż w nocy przed Bożym Narodzeniem zalawſzy ich Kościół S. Błażeia i Katalda Morze wzdęte pozbawiło ich nadziei przyïęcia w ten dzień SS. Kommunii; gdyż dla Mſzy odprawienia Kapłanowi przybydź rzecz była niepodobna, z téy więc miary zaſmucone Mniſzki pocieſzył Chryſtus cudownie za modlitwą gorącą S. Xieni Bóg z Nieba wyproſzony.*

ſto lat zaſię ledwie ſię raz zdarza, że kanały Weneckie w zimie zalodowacieią, i wtedyto wolny wſzyſtkim z ręki pierwſzéy pozwala ſię handel i kupnia.

Rybacy niegdyś na tym miéyſcu, gdzie teraz *Wenecya*, mieſzkania na wyſepkach maiący iedni oni beſpieczni byli na wodzie od ognia i miecza Króla Hunnów; atoli niektórzy z Obywatelów Akwiléyſkich z dziećmi i ze ſprzętem ſwoim uciekłſzy ſię na Wyſpę *Gradus*, a Padewczycy na *Rivus altus* wyſep [*m*] przebrawſzy ſię, iako na miéyſca od nieprzyiaciela ſrogiego beſpieczne i niedoſtępne, dali początek Miaſtu Wenecyi, [*n*] które za czaſem do téy przyſzło wielkości, że ſię to Miaſto

[*m*] *Wyſpy to były niedaleko od ſiebie, gdzie teraz Miaſto Weneckie, tak i teraz ie nazywaią.*

[*n*] *Początek Wenecyi naznaczaią Hiſtorycy w Roku Pańſkim 421. ale pomnożenie z okazyi Attyli, i zaludnienie przez nowych Obywatelów Wenecyi niemogło bydź, tylko około Roku 452.*

ſto dzieli na Parafie 72. Ma krom wiela innych Kościołów, ſamych Zakonnych 68. Mniſkich 38. Organów udzielnych, iak mówiemy całych 149. Oratoryów publicznych 25, Konfraternii więkſzych iakoby Arcy-Bractwa 8. wież wyſokich 140. Ogrodów 250. Placów publicznych czyli Rynków 18. Naywiękſzy i nayokazalſzy plac przed Kościołem S. Marka Ewangeliſty, na tym placu trzy ſtoią Maſzty, na których w dni uroczyſte wywieſzaią Chorągiew Wenecką, Cypryiſką i Kandyiſką. Naywyżſza tamże Wieża S. Marka [o] tak wyſoka, że z niéy, kiedym nadół ſpoyźrzał, lud na placu S. Marka chodzący, kiedyby drobiazg dzieci wyda-

(o) *Wieża ta S. Marka wyſoka ieſt na ſtop 316. zaymuie ona piętem ſwoim 1,600. ſtóp kwadratowych, poſtawiona ieſt R. 1146. Na którą Henryk Walezyuſz Król niegdyś Polſki umykaiąc z Polſkiéy dla Korony Francuzkiéy, przeiazdem tu będąc, na koniu aż pod ſam dzwon wiachał drogą kręgiem w górę idącą bez graduſów żadnych.*

wydawał mi ſię. Stamtąd dopiero wielkość rozległego Miaſta naylepiéy uważać mogłem, Planty wſzelako Miaſta zgoła ſtamtąd determinować było niepodobna, gdyż dla gęſtych, a wyſokich od 6ciu. i 7miu piętrów Kamienic w Mieście całym żadnego ani placu, ani kanału, krom iednego podemną placu S. Marka, obaczyć niemogłem. Co więkſza, dla téy Miaſta iak pod ſtrychem wynioſłości wſzędzie równéy na wodzie, wyſpy dobrze od Miaſta oddzielne, w iedno ſpoionym wydawały ſię bydź obrębie z Miaſtem. Za toż przynaymniéy wzrok ciekawy niemiał żadnéy przeſzkody doſięgać mieyſc naydalſzych, *np.* Portu Weneckiego *Chiozza*, kędy Kupców Zamorſkich Okręty zawiiaią, i tam ieſzcze z taką oſtrożnością od zarazy, że ſię w pewnéy odległości, choć bardzo mili, i przyſtrzelaniu z armat uroczyście przywitani goście, ſtanowić na kotwicach na

prze-

przeciw wiatru muszą, i *Kwarantanę*, albo rewizyą odbywać.

Kościoł S. Marka [p] naydawniéyszy i naykosztowniéyszy, w nim nietylko Ołtarze i ściany, ale i pawiment z misternèy według staroświeczyzny *Mozaiki*, z samego twardego marmuru sztuczkami różnego koloru figurnie wysłany. Na froncie kościelnéy postawione są, cztery duże konie z miedzi ulane, i znać ieszcze, że kiedyś były wyzłocone, iakoby Fryderyk Barbarosa Cesarz wykupuiąc Syna swego Ottona Wenetom ie oddał. Przytym musiał ieszcze Alexandra III. Papieża tamże wtedy będącego [q] przeprosić ten co przez lat 17. czynił odszczepieństwo w Kościele utrzymuiąc Antipapow,

[p] *S. Marek Ewangelista iest Patronem całéy RzeczyPospolitéy Weneckiéy. I dla tego na wielu mieyscach iadąc traktem pod Lwem czytaliśmy napisy:* Pax tibi Marce Evangelista meus. *Witam ciebie Marku Ewangelisto móy.*

(q) *Czytać o tym Historyą pod wiekiem 12.*

pow, Kościół ten z kopułą, ma w koło mniéyszych kopuł kilka, które mu ozdoby dodaią, cały ieſt pokryty miedzią pobielaną, równie iak i Pałac Xiążęcia Weneckiego, czyli *Dozy*, którytо gmach iak ieſt przepyſzny, tak mało ochędożny, izb ma do rad Seſſyi, i Sądów, kilka. Naywiękſza *Elekcyina*, w niéy chowaią Portret *Micheli* niegdyś *Dozy*, z wyrażeniem śmierci, którą go prywatnie przez Kata Senat ukarał za to, że źle myślił o wolności Rzeczy-Poſpolitéy, którą w ściſle chciał wprawić krygi.

Z okazyi Solennèy uroczyſtości S. Marka zdarzyło mi ſię napatrzyć z wielką paradą idącego z Kościoła na Pałac Xiążęcia Weneckiego przy odgłoſie z dętych Jnſtrumentów muzyki; laſki ſrebrne nieśli pokoiowi, albo Kameriunkierowie, poprzedzali go *Patryciuſzowie* w czarnych długich, iak u nich zwyczay, płaſzczach i z długą w

tył

tył zapuſzczoną fryzurą, albo peruką kędziorną ſuto pudrem potrzęſioną, toż liczny Senat do par kilkadzieſiąt, wſzyſcy oni w płaſzczach czerwonych akſamitnych [r], niektòrzy z nich iak bindą [ſ] iaką ſzeroką ſuto haftowaną na wzór wſtęgi orderowéy dyſtyngwowali ſię, każdy z nich długo, a gęſto fryzurny; toż za niemi ſzedł ſam *Doza* płaſzczem długim bogatym po-

D kry-

[r] *Senatorowie w dni uroczyſte tylko płaſzczów takich używaią; a we dni poſpolite niewolno im ſię prezentować publicznie, iako to na Pałacu Dozy, i na placu S. Marka, tylko w czarnych płaſzczach, iakich używać ludziom poſpolitym niewolno.*

Doza żony ſwoiéy publicznie niemoże nigdzie prezentować, ani koronować, wiele koſztowało Doże. Bondziniego ukoronowanie żony.

[ſ] *Stuła ſzlak za znamiono ſłużył zpierwu Swieckiéy Konſulów i Ceſarzów wſchodnich, potym Duchownéy doſtoyności Papieżów, Patryarchów Królewſkiego Kapłańſtwa* Regale Sacerdotium, *kiedy ſię Tron z Ołtarzem ziednoczył. Za Kazimierza Mnicha na znak Stuły we Swięta uroczyſte ſzlak biały noſili Polacy.*

kryty, koloru światło ponſowego, maiący na głowie niepoſpolitą *Mitrę*, albo Koronę *Cornu* rogiem nazwaną, bo coś nakſztałt ma rogu ſtyrczącego nagłowek, pod nim nad uſzami dwa ięzyczki ſiatkowe korónek Brabańſkich maią znaczyć niewodu ſkrzydła, przez co ſię ma rozumieć panowanie na morzu. Tę Mitrę uprzywileiował Maurowi pod ów czas Xiążęciu Weneckiemu Fryderyk III. Ceſarz.

Arſenał Wenecki bardzo porządny, armatami i kulami dwie ſtraſznie długie ulice zaſłane ſzykownie. Dwie bardzo duże Sale bronią rozmaitą nałożone, w oſobnych ſzrankach nito huffce w ſwoich pułkach ſtoiące prezentuią w martwéy figurze ſtraſzne oblicze woyſka na placu zbroiowni [t]. Nad

dwa

---

[t] *Z pierwſzéy Sali uzbroić można żołnierzy* 47,000. *Z drugiéy* 17,000. *Nieopódal ſtąd pokazuię* 300. *Dział Tureckich na woynie Roku* 1571. *zabranych, także i chorągwie, między któremi iedna*

dwa tyſiące niechowaią żołnierza, ale w potrzebie mogą mieć 100,000. Przy wielkim porządku, i niezmiernéy mocy w gotowiznie pieniędzy, iak ſą beſpieczni ſobie w domu, tak innym ſą ſtraſzni na morzu mocni Wenetowie; Wenecya ſama od nikogo ieſzcze niedobyta, ani nawet attakowana; byłać raz oblężona przez Fryderyka Barbaroſę Roku 1177. Za co przypłacił dobrze Wenetom, czyli S. Markowi za niegodziwą przyſięgę [u]. Galera Do-

---

Ferdynanda Ceſarza z herbem i z napiſem Roku 1533. od Turków odebrana. W innym gmachu bliſko 600. armat wielkich wpogotowiu na łożach, i kołach. Moździerz co 600. funtów kule rzuca. Podle tego ieſzcze gmach, w którym ſtrzelb, i kul na 200. galer gotowych, tamże na 36. galer na każdą po 48. gotowych dział i kul.

[u] *Poprzyſiągł iakoby Ceſarz oblężca, że dobywſzy Miaſta Kościół S. Marka wſtaynią końſką a Cmentarz, albo plac Jego w rolą miał obrócić. W tym Wenetowie z obozu żywcem doſtawſzy Ottona Syna Jego odkazali ſię z działa wyſtrzeleniem Syna do*

zy *Bucentaur*, rzecz iedna z nayciekawſzych: Snicerſzczyzna w nièy nayoſobliwſza wewnątrz i z wierzchu *fayngultem* ſuto wyzłocona. Są miéyſca oſobne w téyto niby *Neptuna* Sali nayparadniéyſzey: dla *Dozy* nakſztałt tronu na wynioślèyſzym miéyſcu ſiedzenie, po prawéy ręce dla Nunciuſza Apoſtolſkiego, po lewéy dla Legata pierwſzego [*w*], potym ławy z obuſtron dla Senatorów kunſztownie także wyśnicowane i wyzłocone na oſób 200. Na ſuficie różnych rzeczy wizerunki Bo-

Oyca, czym odſtraſzony odſtąpił upokorzony z boiaźnią i z hańbą; a 4. konie ozdobą ſą Kościoła, i pamiątką ſlayni, i okazyą kąpieli końſkièy, tak ſię nazywa poſadzka przed wielkim Ołtarzem z marmuru naturalnym ſpoſobem za pomocą ſztuki kſztałt wody wydawaiąca. Plac zaś S. Marka twardym gładko kamieniem wyplantowany nieurodzayną rolą znaczy.

[*w*] *Albo Francuzkiego, albo Hiſzpańſkiego na przemiany, kiedy z nich ieden tam zaſiada, drugi dla uprzedzenia bydź niechce, iako mu równy w charakterze.*

Bogów Morſkich, ryb, i monſtrów, które ſą tylko w morzu, wyrażono; na powierzchowności zaś tegoż *Bucentaura* różne ſą wyrznięte ku okazałości ſztuki, po bokach wkoło *Gieniuſze* prezentuią wiatry, i rzeki naywiękſze w morze wpadaiące; na ſpodnim piętrze Maytkowie robiący wiosłami maią ſwoie burty; ieſt też mieyſce oſobne dla Kapelii. Każdego Roku w dzień Wniebowſtąpienia Pańſkiego z całym ſwoim Senatem, *Doza* w Togach paradnych z naywiękſzym tryumfem i pompą wyieżdza do Portu przy fortecy nazywaiącéy ſię *a Lio* leżącego, gdzie pierścieniem koſztownym w morze wrzuconym zaślubia ie ſobie, na znak wiecznego nad nim panowania; [x] i gdy iuż przy biciu z armat na *Te Deum laudamus* Xiążę powraca do Wene-

 cyi,

[x] *Alexander III. Papież za protekcyą ſobie daną ten obrządek im pozwolił, i przywileiem na wieczne czaſy Wenetom ſłużącym umocnił.*

cyi, Nurkowie tym czaſem wgłąb morza ſpuſzczaią ſię ſzukaiąc owego pierścienia, ktòry z nich go złowi, ma pewny na cały rok przywiléy względem wolnego połowu ryb morſkich.

Między ſtatkami morſkiemi, których tam nieuſtanna ieſt fabryka [y]. Okręt liniowy machina to naywiękſza, tak wyſoka, że na wierzch iego wlazłſzy, i na nim rozłożywſzy ſię, wieże Weneckie okiem ſtrychowałem. Robią go na podwalinach okrągłych nakſztałt dużych Cylindrów, po ktorych za napuſzczeniem w kanał wody bez żadnych machin ſamą ſiłą ludzką ową niezmierną machinę ſpychaią na morze z warſztatu. Tymże ſpoſobem ſpuſzczaią i *Bucentaura*, ktòry pod dachem cały rok

[y] *Fabrykantów ſamych do 2000. ludzi liczą; koło pięki i lin chodzi ludzi 200. koło obrabiania drzewa tyleż, koło żaglów ſpo ſzywania i ſtarych naprawowania bab kilkaſet, bo czaſem bywa ich 700. koło Maſztów, wioſeł, ſmoły, kotwic i. t. d. niezmierna moc rzemieślników.*

rok ſtoi na Cylindrach wyſoko podwindowany, toż mówić i o innych nawach.

Fregata, ſtatek ieſt to mniéyſzy od Okrętu liniowego, iednak na kroków 37. długa. *Galera* rozłożyſtego ſpodu ma kroków 30. dłużyny [z]. Plac ów, który zaymuią niezliczone tam fabryki, i gmachy owe potężne, niektóre od 300. kroków, powiadaią, że ma ſię równać Miąſtu Monachium.

Powiadaią tamże, że fundamenta Miaſta tego bez miary koſztuią więcéy, aniżeli ſame ſtruktury, byłem więc ciekawy widzieć ſpoſób zakładania ich fundamentów na morzu; co takim czynią ſpoſobem: Zaiąwſzy według potrzeby kawał placu wodnego, (wiadomo iak na morzu), zabiiaią go ſztę-

[z] *W Przytomności Króla Polſkiego Henryka Walezyuſza w Arſenale obiad iedzącego we trzech godzinach Galerę nową ze wſzyſtkim iak należy, wyſtawili Wenetowie do wielkiego tego Monarchy zadziwienia.*

ſztępalami dychtownie wkoło, które bydź muſzą na 3. lub 4. piędzi wyżſze od powierzchności wód morſkich, a to żeby przeſzkodzić wſzelkiéy temu miéyſcu z morzem komunikacyi; co iuż maiąc z lądu o mil kilka na *Barkach* ſprowadzaią ziemię, którą kiedy w tento plac oſztęplowany wſypuią, woda coraz ſię wyżéy podéymuie, a nareſzcie wylewa ſię, iak z kubła iakiego w morze, owóż, gdy plac cały wypełni ſię ziemią, wody iuż nic tam niema, kopią więc dopiero, iak na lądzie fundamenta, po zaſztępalach, które ſię potym wyrzucą; muruią ie, cymbruiąc poſpolicie kamiennemi ſztukami w kwadrat piłowanemi, które ſpaiaią ołowiem, żeby za czaſem brzegów niepodmywała woda; to cymbrowanie daie ſię wyżſze łokciem nad ſtrych morza ſtoiącego, które czaſami do tyla podnoſi ſię. Daléy w górę muruią zwyczaynym iak wſzędzie trybem,

ma-

maią we zwyczaiu, iak naywyżéy mury wyprowadzać do 5ciu, 6ciu i 7miu piątrów, bo ponieważ nowe zakładać fundamenta, i place barzo ich wiele kosztuie, więc na uczynionych raz fundamentach ze wszystkiemi dom sobie muruią wygodami, którego wysokość nagradza szczupłość iego placu, a koszt łożony tym prędzéy powròci, im więcéy pomieścić się w nim może mieszkańców, i dobrze płatnych Arendarzów, ktòrzy tam się gnieżdżą, a iako w ludnym Mieście nie iest o nich trudno. Liczą tu Obywatelów więcéy niż 300,000. Wszyscy oni żyią z lądu niebliskiego siebie, bo aż za morze po żywność sięgaią, wody lubo pod sobą maią, dla słonności ich nieużywaią, ale żyią, albo deszczową wodą, która z dachów rynami zbiega do studzien, lubo stągiew, albo kupną z lądow przywoźną wodą, téy i innych rzeczy z lądu dostarczenie, i teraz kosztuie niema-

lo,

ło, ale z początków kosztowało więcéy, kiedy dla otworzenia z lądem kommunikacyi, skąd swoię żywność maią, łatwo dla siebie teraz Wenetowie, musieli do wiela bardzo miéysc bliższego siebie lądu kopać niemałe kanały, sprowadzać rzeki przez dane nowe meaty, żeby z Miast dalszych iako to Ferarza, Bononii cudzych, oraz swoich z Padwy, Werony, Trewizy, i. t. d. Kupców z wodą do siebie pociągnąć. Dla tego iedna iest na świecie Wenecya, która osiadłszy na morzu dziwnym sposobem i swoim i nie swoim żyie żywiołem, bez elementu wody żyćby niemogła, nie piieć ona słonnéy morza wody, lecz łatwym iéy spławem i wody do picia, i do pożywienia siebie ma w domu owoce ziemi, sprowadzone z lądu; a to tak obficie, i regularnie, że na niczym iéy nigdy niebraknie. Doświadczył tego w małéy okazyi ów zacny w Wenecyi wielki Gość, i Xiążę,

któ-

ktòry umyślnie dnia iednego kazał wszystkie razem zakupić owoce, i frukta z lądu przywoźne, żeby na iutro Wenetom głòd na nie zrobić; lecz sam oszukany został, kiedy na zaiutrz znowu tyleż świeżo przywiezionych obaczył z niemałym siebie zadziwieniem. Wszystko tam ciekawo: Wody kryniczne bez źrzódeł, Miasto bez lądu, Forteca bez wałów, obfitość bez urodzaiu, dowoz wszystkiego bez koni, ludzkość bez polityki; trup chowa się bez trumny; więzienie wieczne *Galera*, haniebne krzyże bez mogiły wisielca, ktòrego morze i cierpi wiszącego, i niecierpi, iako więc trupa na ląd go wyrzucaiąc.

Fabryka tu iest na cały świat sławnéy *Dryakwi* Weneckiéy, skąd wielką bardzo maią intratę, mianowicie od Turków, którzy corocznie wielką nader partyą *Dryakwi* wywożą. Na *Muranie* Wyspie o milę Włoską od Wenecyi

necyi fabryka kryształow nayprzednieyszych co do gatunku, i nayosobliwszych co do sztuki i misterności roboty, których robienia sekret nie iest dotąd światu otworzony. Między kollekcyą nayosobliwszych rzeczy w skarbcu chowaią Puszkę Turkusową, i drogi Diament od *Henryka Walezyusza* Króla Polskiego Xiążęciu darowany, a dla pamiątki Gościa tak wielkiego w Pałacu Xiążęcym na drugim piętrze zapisany iest rok i dzień przyiazdu Jego.

Miasto Skarbów bez szacunku w drogim depozycie chowa Wenecya Ciała różnych SS. których rachuie 80. a między niemi S. Marka Ewangelisty, którego lubo widzieć, i wiedzieć zupełnie niemożna, wątpić iednak nietrzeba, ponieważ popłynąwszy na Wyspę osobną dla oglądania naywspanialszego, co do struktury tam Kościoła *Somaskich* XX. Emilianów, i drugiego tamże Kościoła S. Jerzego, i Klasztoru naywspa-

nialſzego i naybogatſzego w całéy Wenecyi, wychodząc z Kościoła do Klaſztoru pomnę, że czytałem na grobowym kamieniu pewnego Zakonnika, ktòry S. Marka Ciało przywiózł z Alexandryi.

Co do zaſzczytów tudzież iéy właſnych liczy Wenecya *Piotra Urſeola* niegdyś Xiążęcia ſwego między Swiętemi. Grzegorza XII. Eugeniuſza IV. Pawła II. Alexandra VIII. Klemenſa XIII. *Karola Rezzonico* między *Papieżami.*

S. Wawrzyńca Juſtyniana pierwſzego Patryarchę Weneckiego między *Biſkupami. S. Gerarda Sagredo* Wenetę Biſkupa Męczennika, i Apoſtoła Weneckiego między *Męczennikami.* S. Hieronima Æmiliana Fundatora Somaſkich; S. Juliannę między *Wyznawcami.*

Piotra *Akotanto.* Piotra Gambakurta, Grzegorza *Barbadyka,* Jakoba Salomo-

lomoniusza między Błogosławionemi.

W Kościele Katedralnym Patryarchy Weneckiego grób S. Wawrzyńca Justiniana, tamże przy Mauzoleach tytuły z okazyi Poselstwa do Polskiéy Sławią Jmię Krolów Polskich ku zaszczytowi Wenetow wspomnione,

W Kościele S. Łukasza leży Piotr Aretyno Poëta i Orator za życia i po śmierci na grobowcu utytułowany *Flos Principum.* Ten, że go Panowie wielce ważyli: a mianowicie *Karol* IV. Cesarz, i Franciszek I. Król Francuzki, ktòrzy mu pensyą wielką naznaczyli, do tego przyprowadzony był ambitu, że pod Jmieniem swoim bić monetę kazał z napisem *Jl Divino Aretino*, według tego, co napisał *Poëta*:

Regales animæ sola virtute triumphant.
Numinibusque pares sola Minervā facit.

Kornara Krolowa Cypru leży w Kościele Kanoników *Salvatoris.*

Chowaią się w Bibliotece Xiążęcia

We-

Weneckiego dla wielkiéy pamiątki Xięgi Beſſariona Patryarchy Carogrodzkiego, potym Kardynała, Wielkiego Literatury Promotora, które tłómaczone przez ſię darował Rzeczy-Poſpolitéy Weneckiéy.

Henryk III. i IV. Królowie Francuzcy będąc Monarchami niewſtydzili ſię charakteru Szlacheckiego, mieniąc ſię Szlachtą Wenecką. Delikatny ów to charakter niemógł zaiſte żadnéy Jch Maieſtatowi uczynić plamy.

Filip II. Król Hiſzpańſki wielce wychwalał rząd rozumny Wenetów, którzy z niſkąd wzoru rządu takiego niebiorąc, iak inne *np.* Narody czynią, ſamym przez ſię rządzą ſię rozumem. Z ich milczenia chciał żeby Poſłowie przykład brali chowania ſekretu.

W Bibliotece XX. Dominikanów będąc poznałem X. Tomaſza z Akwinu Dominikana, który piſze Theologią, i wkrótce do druku dzieło ſwoie ma wydać.

Wenetowie zawſze ſpokoynie ſię z Rzymianami zachowali. Przed wtargnieniem do Włoch Annibala wciągnęli ſię w Towarzyſtwo Rzymian, i ſtawſzy ſię ich prowincyą, podlegali Pretorowi, który był Przełożonym nad Gallią Tranſalpińſką. Przez prawo dopiero Pompeiuſzowe *Lex Pompeia*, które wydane R. od założenia Rzymu 664. przez Kneiuſza Pompeiuſza Strabona Konſula, Oyca Pompeiuſza Wielkiego, przyięci ſą do Obywatelſtwa Rzymſkiego. Skąd więcéy znaczyło bydź w Obywatelſtwie, niż w Towarzyſtwie Rzymſkiéy Rzeczy-Poſpolitéy.

Z Wenecyi ku *Padwie* puściliśmy ſię Burkielem [a] pod żaglem na morze, z morza na *Brentę* rzekę, gdzie prze-

[a] *Burkiel ieſto nawa maiąca ieden wielki, albo dwa z przedziałem pokoie, do wygodnego wſzyſtkim ſiedzenia; co dzień ieden taki ſtatek z Wenecyi wychodzi do Padwy, a z Padwy drugi do Wenecyi, po 4. liry od oſoby ſię płaci.*

przeciwko wodzie przy pomocy dwóch dla pośpiechu koni płynęliśmy owym kopanym dużym kanałem; po oboiéy ſtronie piękne wciągu mil Włoſkich 16. pałace, i ogrody maiącym zwłaſzcza Patryciuſza *Pizaniego*. *Brenta* rzeka poſtaremu Foſſa Klaudyuſzowa na trzech miéyſcach 1. *w Marantzani* 2. *w Mire*, 3. *w Doli* Miaſteczku podwóynemi zamyka ſię bramami, iak uważałem, dla zatrzymania w kanale potrzebnéy do ſpławu wody, podwóyne zaś ſą dla tego bramy, że ponieważ z tamtéy ſtrony bramy bliſko dwòch łokci wyżéy wyniosła ſię woda ſtrzymana, więc za wpuſzczeniem *Nawy* pomiędzy owe dwie bramy, kiedy ſię ta zamyka, owa zwolna ſię otwiera na zawiaſach ſiłą pociągaiąca ſię kołowrótu, a Nawa między bramami ſtać muſi póty, aż póko woda między wrotami zawarta z rzeką niezrówna ſię ciekącą. Owoż gdyby tylko brama poiedyncza była,

tedyby za iéy otwarciem ſtatek w górę idący nagle od wody wezbranéy nazad byłby odparty, zaś w dół idący na ſzyią złamaną byłby za bramę wypchniony, a to ſamo iście z większym nierównie expenſem byłoby wody ſpławnéy, która ſię tym, iak mówiłem ſpoſobem, mało expenſuie.

W Prowincyi Weneckiéy zwanéy niegdyś *Provincia Trivigiana* z Miaſt naydawniéyſza ieſt....

PADWA Padova *Patavium*, a Paflagonia, czyli od Padu rzeki imię maiąca; zbudowana od *Antenora* Brata *Priama* Króla *Troi* Roku przed Narodzeniem Chryſtuſa Pana 1118. [*b*] zruynowana od Attili Króla Hunnów; wielko-

[*b*] Hic tamen ille urbem Patavi, ſedesque locavit Teucrorum. *Virg: Æn.i:* 1. ỳ. 251.

Za bramą wſzyſtkich SS. Jl. Pertello *ieſt napis taki* (Hanc antiquiſſimam urbem, literarum omnium aſylum, cujus agrum fertilitatis lumen eſſe noluit natura. Antenor condidit Anno ante Chriſtum natum MCXVIII.

kością swoią mało co się nierówna Wenecyi, lubo mniéy ludne, i nie tak gęsto zabudowane, iak Weneckie Miasto, Parafii liczy 36. Reiestr ich drukowany sam czytałem.

643. Wsi, czyli Miasteczek należy do Padewczyzny.

Wzmiankuią Historycy woynę, którą wiedli Padewczycy z Wenetami R. 1146.

Padewczyzna niegdyś należała do Cesarzów Rzymskich, lecz za czasów Ottona I. Cesarza poczęli Tyrani rządzić się nią właśni. Roku zaś 1406. Wenetowie zamordowawszy ostatniego Tyrana Franciszka Kararrę, podbili ią sobie, którą im był odebrał Maximilian Cesarz.

Wsławił to Miasto urodzeniem swoim w wieku I. T. Livius, [c] Woluziusz,

E 2 co ro-

[c] *Pisarz to wieku złotego, złotym prawie stylem napisał Dzieie Rzymskie, któremu późnieysze wieki zadaią, iakoby Padewczyzną trącił.* Livius Pa-

co roczne dzieie *Annales* napisał [d].

C. Valerius Flaccus [e] Julius Paulus Jurista, Rolandinus, L. Aruntius Stella, Piotr Aponensis Medyk, Askaniusz Retor.

Marsili, Carmelli, Mastrega, Jakòb Dondo, Jakób Alvarotti, Benedykt Burdon pierwszy Pisarz dokładnéy Geografii i Kosmografii, Ociec sławnego czasów Pisarza *Chronologisty* Juliusza Skaligera.

Polenus Professór niegdyś Matematyki, obiaśnił Frontina dzieło o Cugach wodnych *de Aquæ ductibus*.

Facciolati Autor z dzieł swoich światu znaiomy. Ka-

---

tavinitatem, Virgilius Mantuanitatem redolere solet.

Wszelako złoto nietak bói się ognia, iak miedź, która rdzy ma więcéy.

[d] At Volusi Annales Paduam morientur ad ipsam. *Catullus Carm:* 92.

[e] *Liczy się między Pisarzami wieku srebrnego, który od Roku Chrystusa* 14. *trwał do R.* 117. *Przed nim wiek złoty w dwóynasób był trwalszy, i szacownieyszy, iak złoto od srebra.*

Karól Wielki Cesarz założył tu szkoły w wieku 7mym, gdzie Akademią ufundował Fryderyk II. Cesarz R. 1178.

Akademia Padewska i teraz wielkie ma Jmię w Europie, i przeto Padwa uczona *Patavium doctum* ma tytuł, którey Wenecya niewstydzi się bydź córką.

Sławna wieku zeszłego Literatka była w téy Akademii Lukrecya Kornera, miana za Minerwę Wenecką, i cudo Literackie w swoim wieku, którey nagrobek naprzeciw Bemba Kardynała sławnego Męża w Kościele XX. Franciszkanów *Conventualium*.

W tym tu Mieście leży Ciało S. Justyny Dziewicy i Męczenniczki tu urodzonéy [f] od S. Prosdocima, Ucznia S. Piotra, Jéy Opiekuna, pochowana na tym miéyscu, gdzie teraz nay-

 cel-

[f] *Witalianus i Prepedigna Rodzice S. Justyny, których z pogaństwa nawrócił S. Prosdocimus.*

celniéyſzy Kościół pod Jéyże tytułem koſztem XX. Benedyktynów wyſtawiony, którzy tak wielki funduſz maią, że intrata roczna na 80,000. Dukatów wynoſi.

W tymże Kościele pokazuią Trumnę proſtą drèwnianą okutą żelazem, w któréy przywieziono Ciało S. Łukaſza [g]. W Kościele zaś S. *Prosdocima* pierwſzego Biſkupa Padewſkiego, ieſt Ciało S. Euſtochii drugiéy Dziewicy Padewſkiéy, które płynie wodą na choroby pomocną.

W Arſeli o ćwierć mili od Padwy umarł S. Cudotworca *Antoni* rodem Portugalczyk *z Lizbony*, ale przeto nazwany *Padewſkim*, że tu, gdzie żył, i gdzie ciało Jego S. złożone w wſpania-

[g] *Jeſt w tym Kościele Obraz Nayśw: MARYI. Panny, od S. Łukaſza malowany. Plac duży przed Kościołem, którego półkręże* Semicirculus, *iedne poſągami pięknemi kamiennemi, drugie kramami zaięte, gdzie przez 4. Tygodnie Jarmark bywa ſławny około S. Antoniego.*

niałym Kościele XX. Franciszkanów słynie nayosobliwiéy Cudami, i iest pierwszym Miasta Padwy Patronem: Przy tym Kościele różnych Nacyi są Penitencyaryuszowie z taką władzą, iak i w Rzymie, gdyż dla nawiedzenia tego S. miéysca ze wszech stron świata lud nabożny płynie. W Kaplicy S. Antoniego na marmurze misterną robotą *Hieronima Kampagna, Tulli Lombardina*, i innych Snicerzów pięknie wyrażone są cuda S. Antoniego.

W drugiéy tam Kaplicy iest *Sacrarium* wiela bardzo Relikwii, między niemi ięzyk cały S. Antoniego.

Odedrzwi na prawéy ręce Ołtarz iest Polski, przy którym Krzysztof i J. Kazimierz *Sapiehowie* maią nadgrobki. Tu także grób swóy zaległ Jan Albrecht Kardynał, Biskup Krakowski, Brat Władysława IV. Krola Polskiego.

Paweł Potocki Woiewodzic Brasławski będąc tu, pisał zabawki Oratorskie

na zaſzczyt Kraiu, Władyſława IV. i. t. d. Przed tymże Kościołem ſtoi posąg z miedzi ulany na koniu ſiedzącego Gatameli, który Padwę podbił pod moc Wenetów.

Jeſt w tym Mieście Sala niewidanéy wielkości, czyli Ratuſzowa izba ſto dziewiętnaście kroków dłużyny, 40. ſzerzyny maiąca. Dom ten cały cynową blachą pokryty. Gdzie ſą Portrety *Titi Livii, Alberti Theologi, Pauli Patavini, JCti & Petri Aponenſis* [h] *Medici,* [i] Odedrzwi niedaleko ſtoi kamień z płaſkim wierſzchem okrągły *lapis repudii, ceſſionisque bonorum* nazwany, na którym zawodnych dłużników boſo poſadziwſzy piórą, co tak ich zaſromaca, że z długu, i razem z kredytu iak zmyci, odprawę biorą bankróci.

Lud-

---

[h] Apano *Wieś o mil 5. Włoſkich od Padwy, ſkąd rodem ci dway Lekarze.*

[i] *Szkoła Medycyny w Padwie wydawała, i wydaie wiele ſławnych Doktorów.*

Ludwik Kortuzyuſz Juryſta, który umieraiąc R. 1418. Teſtamentem naznaczył obchòd weſołego pogrzebu, ciało Jego przy weſołéy muzyce nioſło Panien ukwieconych 12, którym wyznaczył dobrą penſyą. Krewni, coby go opłakiwali, odpadać muſieli od ſukceſſyi, lecz tym ſię doſtawać miała, którzyby z iego śmierci weſelili ſię.

Niegdyś Padewſkiemi Biſkupami byli S. Hilaryuſz, S. Leolinus. S. Jordan, S. Folkus, S. Fidencyuſz B. Grzegorz Barbadykus, Karól Kardynał *Rezzonico*, potym Klemens XIII.

Kray weſołéy Padewczyzny, tak dalece polubił Konſtantyn Paleolog, iż powiedział: gdybym niewiedział od Oyców SS. że na wſchodzie ma bydź miéyſce Raiu, tedybym rozumiał: że niegdzie indziéy, tylko w miłéy Padewczyznie Ray bydź muſiał.

Góry Euganu *Montes Euganei*, ſtąd

o ſiedm

osiedm tysięcy kroków zaczynaią się [k].

Z Padwy Mil 12.

MONSELICE Miasto, o którym pisze Leander Alberti, wspominaiąc tu bytność Pliniusza, i Ptolomeusza.

Mil 2.

CANAL nigro Kanał czarny kiedyś kopany... Mil 3.

ATEZA Rzeka Utdice *Athesis* Adige. Tu Woyska Rzymskie pod Katulusem Prokonsulem od oblicza Cymbrów, uciekały. (*Adieu*), i nieubespieczył ich Wódz, aż przez Rzekę Padus przeprawiwszy nazad. Działo się R. od Założ: R. 652... Mil 10.

ROWIGO *Rhodigium* M. S. Prowincyi *Polesine di Rovigo* ma Parafii 6. Kościołów 16. i Kollegiatę, przy któréy iest rezydencya Biskupa Adryiskie-

go

[k] Veneti pulsis suis sedibus Euganeis (inter Mare & Alpes) Patavium condiderunt. *Mar: Ant: Sabellicus in Historia rerum Venetarum.*

go [*l*], Oyczyzna Celiuſza Rodigina. Dominika Jerzego Męża uczonego, żył za Benedykta XIV, Papieża... *Mil* 4.

ARQUA *de Poleſine* Miaſto ſławne grobem Franciſzka Petrarchy, Kraſomówcy,i Wierſzopiſa,który żyć tu przeſtał R. 1474. Oyczyzna Anioła Manzolli *Palingeniuſza* [*m*]... *Mila* 1.

CANAL bianco, Kanał biały.

Od Arkwy Mil 6.

KANARA Wieś nad Poaſſą Rzeczką granicą Rzeczy-Poſpolitéy Weneckiéy, ſkąd zaczyna ſię

PANSTWO PAPIESKIE... *Mil* 2.

Padus *Po*, *Padus* Rzeka wielka ſpławna,którą na roſpoſtartym płaſzczu przepłynął S. Jakób Marchia Zak: S. Franciſzka; przewóz na téy Rzece chodzi na linie, któréy koniec ieden przywiązany do pala u brzegu w górze téyże Rze-

[*l*] *Adria Miaſto niegdyś wielkie, od którego Morze nazywa ſię Adryatyckie.*

[*m*] *Dzieło Jego Poëtyckie ma tytuł* Zodiacus Vitæ.

Rzeki, drugi koniec uwiązany u tyłu promu trzyma go, żeby w doł nieznosiła bystrym wartem Rzeka, przez którą łatwym przeprawuią się sposobem, gdyż iednym tylko prysem od brzegu do brzegu szybuiąc przesuwaią się z promem. Lina zaś, żeby się nie nurzyła w wodzie na grzbietach swoich czayki nakształt spławòw u niewodu owę linę noszą wraz z nią pławiące się.

Z drugiéy strony Padu zaraz nad brzegiem —

PONTE DE LAGO OSCURO Miasto, skąd przez 4. mile prosta, i wysadzona nakształt szpaleru droga... *Mil 4.*

FERARZ, Ferrara, *Forum Alieni, Ferraria* M. S. Xięstwa Ferarskiego Miasto równaiące się Padwie. Ulice z przodu na prost dane obszerne. i porządne według teraźniéyszéy Symetryi starożytnemu Miastu nową czynią ozdobę, gdzie pierwsza, i naywarowniéysza Forteca Papieska, ktorą *Paweł* V. wystawił; a przed nim ieszcze pierwiéy

Kle-

Klemens VIII. Prowincyą Ferarſką bez krwi przelania nazad odzyſkał [*n*].

Xięſtwo Ferarſkie w poſeſſyi przedtym było Xiążąt Eſteńſkich *de Eſt*, ktòrzy trzymali ią do Roku 1597. Jch tu dwa ſą poſągi przed Kościołem Metropolitańſkim, ieden ſiedzi na koniu, drugi w krześle, z nich ieden Alfons [*o*] przyiacielem był uczonych.

Alfons Xiążę Ferarſkie będąc Kandydatem na Kròleſtwo Polſkie po Henryku Walezyuſzu, Xięſtwo Kornuſkie we Francyi dziedzicznym prawem Koro-

---

[*n*] *Karol Wielki, Ceſarzem zachodnim pierwſzym koronowany od Leona III. Papieża R. 800. Exarchat Rawéńſki, Prowincye Parmeńſką, Modeńſką, Ferarſką, Kommachią i. t. d. od Oyca Pipina darowane oddał Kościołowi Rzymſkiemu.*

Konſtans II. Ceſarz Miaſt 12. przydał do Ferarza, i Przywileiami nadał. Xiążąt Ateſtów *ſtawnych i ſtarożytnych tu było gniazdo.*

[*o*] *Alfons II. oſtatnim był Xiążęciem Ferarſkim. Za którym dwie ſą mowy przez Mureta napiſane do Piuſów IV. i V. Papieżów.*

ronie darować oświadczył się przez Posła, którego trzymał w Polszcze rezydującego.

Hippolit *de Est* Kardynał Ferarski Królowy Bony powinowaty wraz z Posłami Polskiemi przyprowadził ią do Krakowa na wesele R. 1518.

Szkoły tu zaczęły się 1306. i teraz kwitnie tutéysza Akademia, którą zaszczycili Giraldi, Kalkagnini, Rykcyoli Astronom i Matematyk, i dopiero zaszczycaX. Altieri Autor Filozofii i Nauczyciel.

Ariosto Poëta leży w Kościele S. Benedykta żył w wieku 16.

Hieronim Savanarola Dominikan urodził się R. 1452. Ferarczyk.

Dossi był kiedyś sławny Malarz Ferarczyk [p].

Jan Bassani Padewczyk sławny kom-

poni-

[p] *Jego portret oraz Skarseliniego, Bonoiego Malarza, Hieronima Barufaldego Arcy-Presbitera Kollegiaty Centeńskiéy w szkole chowaią na zaszczyt.*

poniſta umarł tu będąc Miſtrzem Kapeli Akademickiéy R. 1716. ſztuk iego używaią i do Kościoła, i do Teatrów.

Paweł Benedykt Belinzani Ferarczyk muſiał bydź doſkonały także komponiſta, kiedy go Akademiczne Kollegium Muzyków w Bononii iako członek godny korpuſu ſwego inkorporowało R. 1727.

Urban III. Papież, umarł w tym Mieście R. 1187.

R. 1438. W przytomności Jana Paleologa Ceſarza Wſchodniego zaczął ſię był tu Zbór, któremu Eugeniuſz IV. Papież prezydował, lecz dla zarazy przeniósł ſię do Florencyi.

Ferarz między Biſkupami ſwemi policzonego w Reieſtr SS. znayduie S. Mauréliuſza Biſkupa Ferarſkiego [q].

Ugu-

(q) *R. 658. Biſkupſtwo tu uſundował S. Witalian Papież. Arcy Biſkupa tutéyſzego* Mattei *powracaiący z Wiednia Pius VI. Papież uczynił Kardynałem przybywſzy ſzczęśliwie do Ferarza.*

Ugution Biſkup Ferarſki wydał Grammatykę w wieku 13.

Kardynał Gubernatorem poſpolicie bywa Ferarſkim, którego Pałac na wzór Zamku z 4. Wieżami w około wodą oblany, moſt na łańcuchu ſpuſzczony, na noc bywa w górę zaciągany.

CENTO Miaſto nad Renem Rzeką [r] Kościołòw ma 5. Oyczyzna Franciſzka Serri Doktora Sorbońſkiego Profeſſora Theologii w Padwie przez lat 40. Gwercyna Malarza ſławnego, Marcella *Provenſaliſa*. *Mil* 20.

BONONIA Bologna *Felſina* od Felſina Króla Tuſków założona M. S. Powiatu Bonońſkiego o mil 40. Włoſkich od Ferarza nad Renem Rzeką [s]. Mia

(r) *Mil kilka za Ferarzem na trakcie Bonońſkim, ſtoi Kościół z napiſem przypominaiącym ruinę Kościoła pierwſzego, z okazyi wylewów Renu.*

(s) *We Włoſzech Ren mnieyſzy poczyna ſię z Apeninu góry, większy Ren z Alpów, wpływa w Ocean Niemiecki.*

Oeni priſca Domus, parvique Bononia Rheni.
Sil: l. 8. ṽ. 601.

Miasto obywatelów maiące 90,000. Parafii 56. któreto Miasto nakształt Rzeczy-Pospolitéy będąc wolne za przybyciem Juliusza II. Papieża poddało się Stolicy Apostolskiéy, warowawszy sobie niektóre przywileie przy swoim Senacie.

Naydawniéyszy Kościół S. Szczepana za Pogaństwa ieszcze *Izydzie* Bogini poświęcony; po *Rzymskim, Raweńskim* ma to bydź trzeci Kościół z naydawniéyszych na świecie.

W samym Rynku Miasta Bononii stoi gmach duży, czyli Pałac, w którym od Bonończyków kiędyś wzięty w niewolą *Enthius* Król Sardynii i Korsyki Syn Fryderyka II. Casarza, iako pomocnik ich nieprzyiaciół *Modeńczyków*, i przez lat 22. trzymany umarł tu, i pogrzebiony iest w Kościele XX. Dominikanów, na którego nagrobkowym marmurze wyraża się rzecz wielkiéy wiary potrzebuiąca: Jakoby O-

F ciec

ciec okupuiąc Syna miał dawać tyle złota, wiele trzebaby na opaſanie Miaſta Bononii ſzańcem złotym wkoło. Poimaniec nie źle piſał ſtylem wiązanym, czego biada nienauczy! Zył w wieku 13ſtym.

Między oſobliwościami Miaſta tego liczyć ſię może I. Wieża *Azinelego* krom iednéy *Kremońſkiéy* [t] ze wſzyſtkich wież Włoſkich naywyżſza. II. Wieża nakſztałt Pizańſkiéy [u] dużo pochyła, i z umyſłu krzywo murowana [w] nietak, iak pierwſza wyſoka, ale zato ogromniéyſza *Gariſenda*. Byli to oba ludzie bardzo bogaci, którzy na pamiąt-

[t] *Kremona Włoſkie Miaſto w Xięſtwie Medyolańſkim.*

[u] *Pizy Miaſto w Xięſtwie Etrurii, Wieża tam poſtawiona z marmuru przez Niemca Jana z Inſzpurga.*

[w] *Sztuka cała w tym ieſt, żeby ſię fundamenta wieży ſtóſowały z iéy wierzchem, to ieſt, żeby pion ſpuſzczony z wierzchołka ſięgał fundamentu w ziemi ukrytego, inaczéy ſtaćby niemogła.*

miątkę ſynów ſwoich pierworodnych Wieży te wyſtawić kazali.

III. rzecz *Porticus*, albo krużganek na mil 3. Włoſkich długi od bramy Mieyſkiéy aż do Kościoła Maryi Panny *ad S. Lucam* na górze dobrze za Miaſtem, koſztem publicznym wyſtawiony dla ochrony od niepogody nawiedzaiących. Cudowny tam Obraz na drzewie malowany iakoby przez S. Łukaſza, z Konſtantynopola przenieſiony R. 1160. Pod czas zarazy, głodu, trzęſienia ziemi, woyny, ſuſzy i. t. d. bywa proceſionalnie do Miaſta wnoſzony.

IV. Akademia tutéyſza między Włoſkiemi naycelniéyſza założona od Teodozyuſza II. Ceſarza R. P. 447. Są tu krom języków Łacińſkiego, Hebrayſkiego, Arabſkiego, Greckiego i. t. d. Nauczyciele prawa Kanonicznego i Swieckiego, Theologii Scholaſtycznèy, Dogmatycznéy i Moralnéy, Fi-

lozofii naturalnéy i moralnéy; Matematyki w częściach osobnych, Historyi Kościelnéy i Swieckiéy, Architektury Cywilnéy Militarnéy i oraz sztuki żeglarskiéy, Lekarskiéy, Malarskiéy, Geografii, Chronologii, Koncyliòw, Dyplomatòw, Aforyzmów Hipokratesowych, Elementów Euklidesowych, Theologii *Jn via Scoti* Pisma Bożego, Skrypturystyki, Chimiki, Anatomii, Jdrometryi i. t. d. nawet umieiętności babienia.

Są osobni ströże i pokaziciele starodawnostek *Antiquitatum & raritatum in musæo*, Posągów *Bożków*, i wizerunkòw rozmaitych *w Galeryi*, osobliwości morskich, zamorskich, *Mumii* Egiptskich, w Kamerach na to udzielnych.

W wieku IV. Teodozysz Cesarz Szkołę powszechną założył w Bononii, i Arcy-Biskupstwo iakoby fundował. Z tym wszystkim od Grzegorza XIII. Papieża, pierwszy dopiero wziął Palliusz

Ga-

briel Palaeotus Bonończyk z Biſkupa Arcy-Biſkup Bonońſki, ktòry wydał Xięgę pod tytułem *Archi-Epiſcopale Bononienſe.*

W wieku VIII Karol Wielki uczonych zgromadzenie lępiéy uporządził.

S. Piotr, Tomaſz Karmelita Patryarcha Konſtantynopolitańſki ieden z Fundatorów Theologii.

Klemens VII. Papież Karoła V. Ceſarza w tutéyſzym Kościele S. Petroniuſza koronował, który potym złożywſzy Koronę udał ſię na życie prywatne.

S. Pius V. z Familii *Ghiſlerów* pierwiaſtkowey w Bononii, który Selima Tyrana pod Echinadami zwyciężył, i o tym zwycięſtwie téyże godziny wiedział.

Lucius II. Grzegórz XIII. *Buonkompagni*, Jnnocenty IX. *Facchinetti*,

Grzegórz XV. *Ludovisi*, Benedykt XIV. *Lambertini* Bonończykowie.

S. Gwaryn Kardynał, Biskup de Palaſtrina Bonończyk.

Błogosławiony Mikołay Albergati Kardynał i Biskup Bonońſki, także Bonończyk.

S. Zama pierwſzy Biskup, S. Fauſtinian drugi, toż potym S. Bazyli, S. Tertulianus, S. Paternianus, S. Euzebius, S. Jukundus, S. Felix Biskupi Bonońſcy.

Naypierwſzy Patron Bonońſki S. Petronius Biskup, i Męczennik, który po ścienciu głowę przyniósł ſwoię do Bononii, leży w Katedralnym Kościele, gdzie przez cały Kościół linia Meridionalna ieſt wyprowadzona, a przy niéy na ścianie bliſkiéy dwa ſą zegary Francuzki i Włoſki, dla zregulowania według nich zegarków oboich.

Drugi Patron S. Prokulus Męczennik Bonończyk [x]. S.

[x] *Akademik Imieniem Prokulus, który iuż*

S. Katarzyny Bonońſkièy ciało nieſkażone, po dziś dzień ſiedzi w krześle, iak widać za kratą w Kościele Bożego Ciała PP. *Klarytek.* S. zaś Dominika Patryarchy Zakonnego Ciało drogim ieſt depozytem w Kościele tychże XX. Dominikanòw.

S. Julianna de Banzi Wdowa, S. Teodora Dziewica, S. Pariſius Kamendułа. SS. Witalis i Agrikola MM. SS. Aggeuſz i Kaius Męczennicy wſzyſcy rodem z Bononii.

Z Błogosławionych liczby *Archanioł Kaneloti* Patryciuſzem bywſzy Bonońſkim zoſtał Zakonnikiem Kanoników Regularnych SS. *Salvatoris. Jmelda Lambertini* Dominikanka, Helena *de Oglio* w tymże Mieście urodzone.

dla pilności w naukach, iuż dla bliſkości od ſwoiéy ſtancyi Dzwonu zbyt wielkiego, i głośnego, niemogąc zaſypiać, wpadł w chorobę i umarł, i w tym Kościele pogrzebiony, dał okazyą takiego ſobie w nadgróbku napiſu:

Si procul, à Proculo Proculi Campana fuiſſet,
Jam procul, à Proculo Proculus ipſe foret.

Euſtachius *Zanotti* Bonończyk Filozofii Doktòr i Profeſſór ſławny, ten co *Woluminów* wiele *Optiki, i Akta* Akademii tutéyſzéy z powſzechną wſzyſtkich pochwałą wydał, w Mieſiącu Maiu Roku 1782. umarł z wielkim żalem tutéyſzych. któremu teraz wſpaniałe gotuią *Mauſoleum.*

W Kościele S. Michała grobowiec ma ſwóy *Akkurſi* Nauczyciel prawa ſławnéy pamięci.

Bononia Oyczyzna Leandra Alberti Dominikana, Uliſeſſa Aldobrandi, Franciſzka Albani Protektora Królestwa Polſkiego, Fantoniego, Taruſiego Mouti, Ferdynanda, i Wawrzyńca Baſſych.

Jana, Franciſzka, Marka Antoniego, Baltazara, Karola Cygnani, Taillera Męża uczonego, Malarzów [y] z Architektów Jakóba Wignoli.

W

[y] Induit hic hominum peritura corpora veſte, Senſa tamen libris non peritura dedit; *Matthieu Toſcan.*

W Kościele *Gratiarum* XX. Karmelitów Trzewiczkowych ieſt Ołtarz Maryi Panny nazwanéy *Polſkiéy*, przeto, że od Polaka X. Eliaſza Néymana Karmelity niegdyś tu zamieſzkałego poſtawiony, przy którym i ſam grób zaległ; Portret Jego z podpiſem widziałem w Fórcie Zakonnéy.

Za ſtaraniem tegoż Polaczka na kurytarzu ku ſławie Polaków wygrana Króla Jana Sobieſkiego pod Wiedniem. Tamże ieſt Obraz na murze wymalowany Wielkiego także Męża naſzego Stanisława Hozyuſza Biſkupa Warmińſkiego i Kardynała, co na Koncilium Trydeńſkim chwalebnie, i ze ſławą Polaków prezydował; rodem Krakowianin. Za artykuł napiſano, co on wyrzekł: *Hoſius dixit.*

Pokazuią w Bononii miéyſce, gdzie Koncilium w Trydencie R. 1545. zacząwſzy, a do lat 18. pociągnąwſzy; zebrani tu Oycowie drugie Seſſye *ſecundarum Seſſionum* odprawowali. X.

X. *Jdiaquez* ex Jezuita Hiſzpan, z Domu Xiążąt Hiſzpańſkich, żywą tu ieſt Relikwią, i Zakonu i zakonodawcy S., będąc i Synem dobrym, i bliſkim pokrewnym S. Oyca Jgnacego *Loioli.*

Strape di Corda ieſtto przemyſł oſobliwéy Elektryki, czyli wynalazek nieposſpolitéy tortury.

Wywindowany Winowayca w górę, którego ręce w tyle doliny uwiązano, i nagle nazad puſzczony w pół drogi na powietrzu raptem bywa wſtrzymany, cierpi on za każdym razem nagłe członków ſwoich ze ſtawów wyruſzenie, z uczuciem bòlu gwałtownie ſobie zadanego, który tak ieſt ciężki, iak ciężki ieſt ciężar grzechów właſnych, ich to brzemie wtedy dźwiga na ramionach ſwoich.

Ukaranie takim ſpoſobem pewnego Akademika Niemca przez nieuwagę, dało okazyą buntu w Akademii wielkiego, i oderwania ſię Niemców

od

od ſzkół tutéyſzych, ſnać doświadczenie nauczyło, że takich konwulſyi wytrzymanie było nad kondycyą i ſiły dzieciuka, i że do experymentów Akademickich nic *Strape di Corda* nienależało.

Na Pałacu Kardynała Gubernatora ieſt żegar kunſztowny, który, gdy wybiia godziny, trzéy Królowie ieden po drugim paraduiąc na widok wyieżdzaią, i znowu ſię chowaią, a drzwi ſię ſame i odmykaią, i zamykaią.

Ulice tu ſą dwoiakie, iedne poſpolite dla iechania, drugie przyboczne pod krużgankami dla ſpacyerów, żeby deſzcz nieźlewał, wygodne.

Biblioteki ſą tu nayſławniéyſze Dominikańſka, Franciſzkańſka, Auguſtyańſka, i Kanoników SS. *Salvatoris*, gdzie ſię od wiela wieków chowa rękopiſmo Celiuſza Laktanciuſza *Firmianina*; żył w wieku 4tym.

Za Bramą *Mareſchalla* przy Dwo-

rze iakiegoś Patryciuſza podle Kościo-
ła na kamieniu ciekawa ieſt wyryta za-
gadka *Enigma* od nikogo ieſzcze niezro-
zumiana, ani wytłomaczona, lubo zna-
czna za to nadgroda ieſt wyznaczona.

D. M.

Ælia Lælia Criſpis, nec vir, nec mulier, nec Androgina, nec puella, nec juvenis, nec anus, nec caſta, nec meretrix, nec pudica, ſed omnia; ſublata neque fame, neque ferro, neque veneno, ſed omnibus; nec Cœlo, nec aquis, nec terris, ſed ubique iacet. Lucius Agatus Priſcius, nec maritus, nec amator, nec neceſſarius, neque mœrens, neque gaudens, neque flens, hanc, neque molem, nec Pyramidem, nec Sepulchrum, ſed omnia. Scit & neſcit, cui poſuit.

Toż po Polſku.

Elia Lelia, Kryſpis, ni Męſzczyzna, ni
niewiaſta, ni Androgina [z], ni Dziew-
cze,

[z] *Androgina to ſamo, co Hermafrodit.*

cze, ni Młodzieniec, ni baba, ni poczciwa, ni nierządnica, ni wſtydliwa, lecz wſzyſtko; umarła ani zgłodu; ani od żelaza, ani od trucizny, lecz od tego wſzyſtkiego; ni w Niebie, ni w wodach ni na ziemi, ale wſzędzie leży. Lucyuſz Agatus Priſcius, ni to Mąż, ni to kochanek, ni to powinowaty, ni to ſmutny, nito weſoły, nito płaczący, ten nito ſtos, nito Piramidę, nito grób, lecz wſzyſtko, wie i nie wie komu położył.

Od Bononii o mil 12. Włoſkich ku *Parmie* ieſt miéyſce, co ſię nazywa S. *Joannes in Perſiceto*, gdzie niegdyś był *Triumviratus* Rzymſki Troywładztwo, czyli Urząd trzech Mężów, którzy Zwierzchności Rzymſkiéy funkcye tu odbywali... *Za Bononią Mil* 10.

Laiano Góra wielka i długa, którą więcéy niż pół trzeciéy godziny przebywaliśmy... *Mil* 17.

FIGLIARI Wieś, gdzie granica kończy ſię Powiatu Bonońſkiego, a zaczy-

czyna ſię Xięſtwo Toſkańſkie, czyli Etrurii.

XIĘSTWO ETRURII.

Ktòre niegdyś wolnych Etruſków ſpół-wieczników i wſpół-Towarzyſzów pierwſzych Rzymian będąc Rzeczą-Poſpolitą, ſtała ſię za czaſem udzielnym Xięſtwem za Kozmuſa, ktòremu iako Xiążęciu Wielkiemu [*a*] i Oycu Oyczyzny Kolos w Stołecznym Mieście Florencyi poſtawiony.

Droga kamieniem ſłana, i naznaczona milami 30. od granic pierwſzych do Stołecznego Miaſta, przed którym o mil kilka między górami ze zbiegów wòd ciągnie ſię rzeka *Karcza.*

Kray ten [*b*] dla gòr, ſkał, kamieni.

[*a*] *Roku 1569. otrzymał tytuł Wielkiego Xiążęcia od Piuſa V. Papieża Kozmus Syn Alexandra* de Medices.

COSMUS MEDICES.
DECR: PUBL.
PATER PATRIÆ.

[*b*] *Długi na mil 140. Szeroki 118.*

ni, po więkſzéy części nieużyteczny, ma wſzelako wino, zboże, Pomarańcze, Jedwab, hałun, Porfir, i kruſzce miedzi, Srebra, i Złota... *Mil* 30.

FLORENCYA *Fiorenza* założona R. od Założ: R. 645. od Sylli Woyſka, uczyniona Kolonią Rzymſką za Auguſta, Antoniuſza i Lepida Tróy Mężów *Trium Viri.*

Przed arcypięknym Miaſtem Brama także cudnie piękna oczy bawiła naſze, potym ulice obſzerne taflami ſporemi w kwadrat z piłowanych kamieni wyſłane; Kamienice i Pałace im daléy w Miaſto, tym wyborniéyſze, i okazalſze pokazuiące ſię wierzyć kazały niepłonnéy o tym Mieście powieści, że ieſt kwiatem Włoſkim [c].

Ko-

Traktatem Wiedeńſkim R. P 1736. *uſtąpiona Etruria Leopoldowi ſzczęśliwie panuiącemu Xiążęciu Etruſkiemu za uſtąpioną Lotaryngią Królowi Staniſławowi Leſzczyńſkiemu.*

[c] *Fiorenza l'a Bella* totiusque Flos Italiæ. *Florencya tak ſię podobała Xiążęciu Alberto-*

Kościół Katedralny tutéyſzy bardzo wielki, ſtruktury piękney, maiący udzielną Wieżę, i Chrzcielnicę *Baptiſterium*, naprzeciw Kości[o]ła na Cmentarzu, wſzyſtka pozwierzchność ich marmurem różnych kolorów ſztucznie, i kunſztownie wyłożona. Szkoda tylko, że wewnętrzność Kościoła tego nieodpowiada powierzchnéy ſwoièy ozdobie.

Srzodkiem Miaſta płynie z gòry Apeninu wypadaiąca Rzeka *Arna* [d], na którey 4. ſą moſty murowane długie, i ſzerokie, dla komunikacyi obuſtron

Mia-

wi Saſkiemu, iż mawiał: Cudzoziemcom Florencyi pokazywać nietrzeba, tylko w Swięta.

[d] *Od Arny Rzeki nazwane było* Arnieńſkie *Poſpólſtwa pokolenie oſtatnie w Etrurii, iakoby od Rzymu naydalſze R. od Z. R. 369. poſtanowione.* Suburańſkie *zaś iako naybliżſze Rzymu między niemi było pierwſze, ſkąd* Cicero *u Sądu domawiał ſię zamiaſt kary naywiękſzéy o ſtrącenie winnych z pierwſzego do oſtatniego pokolenia.* A Suburana ad Arnienſem nomina veſtra proponat. *Cicero Agrar: 2. 29.*

Miaſta. Parafii tu ieſt 44. Kościołów 152. placów czyli rynków 17. poſągów 160.

Wſławiło ſię to Miaſto wielkim i powſzechnym Zborem za Eugeniuſza IV. Papieża R. 1439. na którym był Jan Paleolog Ceſarz Wſchodni z Dworem licznym i Duchowieńſtwem Greckim, mianowicie z Jozefem Patryarchą Carogrodzkim [e], gdzie też był i z na-

 ſzych

[e] *Józef Patryarcha Carogrodzki po ſkończonym Zborze umieraiąc piękny zoſtawił Teſtament ſtwierdzaiący Unią. Józef z miłoſierdzia Bożego Carogrodzki, i nowego Rzymu Arcy Biſkup, i Ekumenicki Patryarcha. Iżem ku końcu żywota mego przyſzedł, dla tego z powinności méy ſynom miłym, z łaſki Bożéy, moie wyznanie tym liſtem oznaymuię: iż to, co Katolicki i Apoſtolſki Pana JEZUSOW Chryſtuſów Kościół Rzymu ſtarego trzyma i święci, to ia wſzyſtko trzymam i wyznawam, i na nim wielce przeſtaię. Przebłogoſławionego też Oyca Oyców, i naywyżſzego Biſkupa Rzymu ſtarego Papieża przyznawam bydź Pana naſzego JEZUSA*

ſzych kraiów Jzydor Biſkup i Metropolita Kijowſki, potym Kardynał.

Zaleca do dziś dnia to Miasto grób sławny Dziewicy S. Maryi Magdaleny *de Pazis* z wielkiego imienia we Florencyi przed tym, teraz w wielkim Xięſtwie Litewſkim Hrabiów Paców, któréy ciało S. nieſkażone oglądałem w Kościele PP. Karmelitek. Oliwy i mąki cudownie przez nią rozmnożonéy obficie udzielaią pobożnym.

Grób drugi w Kościele XX. Karmelitów *Nova Cieſa* S. Andrzeia Korſyna Biſkupa Fezulańſkiego, znakomitego i teraz we Florencyi, i w Rzymie Kapeluſzem Kardynalſkim zaſzczyconego Domu Korſinich, z których Jmienia Klemens XII. Korſini był Papieżem.

Po Zborze Florentſkim Emanuel Kryzolora zoſtawſzy we Włoſzech o-

two-

Chryſtuſa Namieſtnikiem, tudzież też, iż czyściec duſzny ieſt, nieprzę. Dań we Florencyi oſmego dnia Mieſiąca Czerwca Roku P. 1439.

tworzył pierwſzy Szkoły Greckie we Florencyi.

Ferdynand i Kozmus III. Xiążęta Etrurii, i Wawrzyniec Domu Medyceuſzów Ociec Leona X. Papieża, obrońcy wielkiego nauk, [f] przyiaciele uczonych.

Jan Argiropil Carogrodzanin także tu uczył Greckiego ięzyka, był oraz nauczycielem i dozorcą Synów Xiążęcia Kozma Medyceuſza, potym w Rzymie uczył, i rozmnażał Greckie nauki.

Jan Andrzéy Laſkarys że krwi Ceſarzów Wſchodnich [g], którego Wawrzyniec Medyceuſz poſyłał dwa razy

[f] *Nauczyciele Leona Papieża Dymitr Kalkondyla, Aniół Polician, Urban Bolzanemi Greczyzny i Łaciny. Epokę Literatom znaiomą czyni wiek Leonowy.* Sæculum Leoninum.

[g] *Téy krwi cząſtka doſtała ſię Litwie w oſobie W. Jmc: Pana Laſkaryſa Połkownika Artyleryi Litewſkiéy, którego Stryi Patryarchą ieſt Jerozolimſkim w Rzymie maiący rezydencyą.*

do Carogrodu dla rękopismów Greckich wyszukania, ktòremi sławną po dziś dzień Xiężnicę we Florencyi *Bibliotheca Medicea S. Laurentii* ubogacił. Był to Mąż, któremu szacunek wysoki winna nietylko Etruria, ale też Rzym, Rzecz-Pospolita Wenecka, i Francuzka.

II. Konstantyn Laskarys Brat Jego także Mąż uczony i zalecony w Rzymie.

Dantes Rymotworca i Filozof tu się urodził R. P. 1265. którego za żywota byli wygnali Florenczykowie, po śmierci dopiero Jego [*h*] ku zaszczytowi właśnemu Mauzoleum wspaniałe sporządzili dla niego Florenczykowie w Kościele a *S. Maria degli Fiori.*

Niepoznaie się dobro aż po utracie.

Pi-

[*h*] *Dantes Aligery umarł w Rawennie,* gdzie *mu taki dano na grobie napis:*

Hic claudor Dantes Patriis extoris ab oris
Quem genuit pravi Florencia Mater amoris.

Pici Mirandulani grob w Kościele S. Marka, umarł R. P. 1494. nagrobek taki mu napisano.

Joannes iacet hic Mirandula; cætera norunt:
Et Tagus & Ganges, forsan & Antipodes [i].

Między mądremi za Fenixa był miany dla rzadkiéy swoiéy doskonałości, któregoto Fenixa śmiertelne prochy wiekopomna ożywia sława raczéy, niż mniemany przeciwko przyrodzeniu popiołow Fenixowych żywioł.

Galileusz Filozof i Astronom [k] ma

[i] Jan Mirandula leży, znaią go Narody,
Tag i Ganges, i może same Antypody?

[k] *Galileusz wiele rzeczy nowych odkrył w Astronomii za pomocą* Teleskopa, *którego instrumentu w wieku siódmym wynalezienie przyznać należy przypadkowéy koło dwie szkiełków zabawie dzieci okularnika w Zelandyi.*

Inkwizycya osadziła Galileusza w więzieniu za Systema nowe, ktore dowodami gruntownemi niezdołał wyprobować; to potym Systema Mikołay Kopernik Warmiński Kanonik poparł, nałeżycie wyiaśniwszy; skąd od wynalezcy dowodniéyszego słusznie wzięło Imię Systema Copernicanum.

ma Buftum fwoie w Kościele S. Krzyża, kędy fą figury Aftronomii i Geometryi wyrażone nad grobowcem, cudne owo dzieło Wincentego Foggini.

Paweł *Buono* wynalezca inftrumentu flużącego do wyciągania powietrza.

Brat Jego Kandydufz wynalezca machiny Pneumatyczney, i inftrumentu do wycifkania waporów z Fluidów, oba Towarzyfze Akademii *del Cimento* ustanowioney w Etrurii około R. 1657.

Paweł Tofcanelli wynalezca Gnomonu w wieku 15ftym. Paweł drugi w wieku 16ftym; oba flawni Geometrowie.

Filip Kallimach wierfzopis, i Orator znakomity. Grob Jego w Krakowie w Kościele SS. Trcycy pod mofiężnym pokryciem. Żył za Olbrychta Króla Polfkiego.

Benedykt Warchi Poëta Filozof i Hiftoryk; umarł R. 1666. ftąd także rodem.

Pe-

Perilli, Pompeius, Neri, Bandini, Targioni, Manetti, Nannoni, Nelli.

Jan Gelli Malarz człowiek uczony; umarł R. 1498.

Andrzéy Krawczyk, Bonarata, Giotto sławni Malarze.

Bartłomiéy Ammanatus sławny Architekt i Sztukator, żył za Grzegorza XIII. Papieża.

Michał Angelo, ktòry był razem i Malarzem, Wawrzyniec Ghiberti sławni Snicerze i Sztukatorowie. Kościół Katedralny i Baptisterium sławią Jch sztukę.

Juliusz Machiawel Polityk zaraźliwy, Sekretarz Wenecki rodem ze Florencyi.

Hugo Xiąże Etrurii nawrócony strasznym widokiem na gòrze Sennaryiskiéy.

Lagomarsini przed zaczęciem szkòł R. 1736. we Florencyi, ciekawą miał mowę na obronę ięzyka Łacińskiego.

Z żyiących Literatów dał się mnie poznać Jmć Xiądz Piotr Czamphoni Kanonik tutéyszy.

Pierwiastkowe nauk światło wniósł do Etrurii Demarat Koryntczyk, która zbałamucona potym stała się gniazdem Wieszczków naysławniéyszych na świecie; *quod Hetruscorum declarant & Haruspicini, & Fulgurales & Rituales Libri.* Cic. 1. de Divinatio. C. 33. [*l*].

Etruria przed Rzymem nietylko nieupośledzona, i owszem pierwszych nauk wyzwolonych, a zwłaszcza kunsztu Malarstwa i rzeźby Snicerstwa [*m*] szczyci się laurem; ba nawet S. Palmę po Pietrze S. pierwsza ona wzięła, gdyż

[*l*] *Marek Tulliusz Cycero rodem z Arpinu w Toskanii mówca Łaciński naysławniéyszy, maiący lat 63. zabity z rozkazu Antoniusza R. od Założenia Rzymu 710. przed Chrystusem laty 43.*

[*m*] *Naypierwiéy znalazły się Posągi w Etrurii.* Statuas Thusci primum in Italia invenerunt, quas amplexata posteritas penè parem populum Urbi dedit, quem natura procreavit. *Cassiodorus.*

gdyż S. Linus Papież rodem z Etrurii Wolateranin i Triregnum i Koronę otrzymał chwały.

Toż po nim S. Eulichianus Papież i Męczennik, S. Jan I. Papież Sabinianus, Grzegòrz VII. Celeſtyn II. Etruſkowie.

Leon X. Klemens VII. Oba z Domu Xiążęcego Medyces, Klemens VIII. Aldobrandi [n] Leon XI, Urban VIII. Klemens XII. Korſini Florenczykowie.

Stefan X. i Mikołay II. Papieżowie, tu poumierali.

S. Antoninus [o], S. Redentus, S. Ze-

---

[n] *Klemens VIII. z Aldobrandòw Familii Florenczyk, który do Polſki wyſłany Poſłem od Innocentego IX. pogodził Zygmunta III. Króla Polſkiego z Domem Auſtryackim, za powròtem wkrótce został Papieżem.*

[o] *S. Antoninus od Eugeniuſza IV. Arcy-Biſkupem uczyniony z Dominikana. Ważność ſłowa* Bóg zapłać *na wadze, a klątwy na chlebie, iak węgiel wnet ſczerniałym widocznie pokazał.* Piſał Hiſtorye i. t. d. *Umarł R. P.* 1459. *Pius II. Pa-*

Zenobiusz, S. Pogiusz [p] Biskupi Florenscy.

Oyczyzna S. Filipa Neryusza, S. Maryi Magdalenny *de Pazis* Karmelitki, S. Julianny *de Falconeriis*, S. Jana Gwalberta, S. Filipa Beniciusza, S. Benedykty, S Piotra M. Dominika: Błogosławionego Bonfiliusza Monaldyusza i. t. d.

Marsilius Ficinus Florenczyk, po śmierci pokazał się Michałowi Kupcowi Miniateńskiemu, upewniaiąc go o nie-

pieszo iadący na Synod do Mantui kosztem go pogrzebł swoim, po którym nic nieznaleziono. Tento Pius II. nazywał się pierwiéy Æneas Sylvius Picolomineus pisał Historyą Czeską i. t. d. o nim to powiadaią Co Eneasz Sylwiusz twierdził, tego się Pius zaprzał. *Flac: Catal: l. 19.*

[p] *Na Pogiusza Brandolina Historyka Florenckiego napisał* Artius Sincerus; *żył w wieku 15stym.* Dum Patriam laudat, damnat dum Pogius hostem; Nec malus est civis, nec bonus Historicus.

Pogiusz chwali swoich, cudzych ma ni za co; Dobry zeń Obywatel, Historyk ladaco.

nieśmiertelności duſzy. *Oczym Baroniuſz pod Rokiem 1411.*

Jan Merignola Arcy-Biſkup Florencki Dzieiopis.

Filip Bonarotti Senator Florenczyk był biegły znawca ſtarożytności *Antiquarius.*

Patronem Floreńtſkim ieſt S. Jan Chrzciciel, w dzień Uroczyſty Jego pod namiotem ſtanąwſzy z Chorągwiami wierności ſwoiéy hołd oddawaią Xiążęciu co rocznie Panowie i Obywatele Florentſcy; po Obiedzie na Sali Xiążęcéy zebrane ze Wſiów chłopſtwo tany miewia ſwoie, i bronić wieśniakom téy z honorem dla poddanych zabawy niemogą Xiążęta, ponieważ ta iednego dnia ochota z podłości ich ſtanu na wyſokie progi z pląſem ſkoków ſtopnie podéymuiąca, osładza im całego Roku prace, i poddańſtwa ciężkie iarzmo ulekcza.

Biblioteka S. Wawrzyńca liczyć ſię

może

może między osobliwościami świata, ktemu Pałac *Pitti* mieszkanie Xiążęcia, w którym sławna Wenera Xiążąt ieszcze Medyceuszów ma bydź niepospolita osobliwość, tamże głowa Brutusa [q] przez Michała Angelo zrobiona z napisem.

Dum Bruti effigiem Michael de marmore facit,
In mentem sceleris venit, & abstinuit [r].

Arcy-Biskupstwo we Florencyi fundowane od Marcina V. Papieża pierwszym Arcy-Biskupem został S. Antoninus.

X. P. Segneri Societ: JESU Wódz Kaznodzieiów Włoskich Cycerona mowy za Werresem na ięzyk Toskański przeniósł.

Tassus Wirgiliusza przełożył.

Adimari Florenczyk Pindara przewiódł

[q] *Brutus zdradliwie w Senacie nożem przebił Juliusza Cezara.*

[r] *Gdy Michał twarz Brutusa wyrażał na głazie,*
Skoro wspomiał na zbrodnią, dłót rzucił w tym razie.

wiódł na swòy ięzyk, o którym Zeno Apost: często szukam Pindara w Adimarim, ale go nieznayduię.

Mil 12.

KOLLINO *Sant Columbano a Bibione*, czyli *Lodzia* dobra Graffów Jozefa i Barbary z Dowgiałòw Tuccich niegdyś Cześników w Xięstwie Zmudzkim osiadłych, którzy przed laty 10. dla spadłéy tu na nich sukcessyi przenieśli się ze Zmudzi.

Szpacyerem chodząc z niemi po owych winnych, oliwnych i morwowych czyli Jeżynowych ogrodach wstąpiliśmy do bliskiego Konwentu XX. Augustynianów *Longo nove* albo *Ennerono-vo*, gdzie pamiątkę pokazano Graffa Piotra Tucci, tego miéysca Dobrodzieia, i X. Wawrzyńca Berty, ktòry czasami tam zieżdżaiąc pisał Historyą swoię. Wraz spuściwszy się z gòry Oste del Bardzino Austeria na trakcie Rzymskim po nad Rzeką Tessą zdawna Graf-

fów

fów Tuccich [s]... *Mil* 28.

SENY Wielkie Siena *Senæ* Miasto od Gallów Senońskich założone 382. [t]Cytadella założona od Kozmusa Xiążęcia Etrurii, Miasto to na górach osadzone ciągłych bardzo iest długie, ulice iego cęgłą rąbem do gory wysłane porządnie. Rynek ma piękny pół cyr-

---

[s] *Tychże samych Tuccich iest Pałac we Florencyi na ulicy S. Zenobiusza* Sant Dzanobi. *Pierwiastkowe to Imię w Tuscyi. Dziad teraźnieyszych z Królewicem Jakóbem Synem Króla Jana Sobieskiego woiażuiącym do Kraiów Polskich przybywszy, osiadł na Zmudzi.*

Na przyiazd Gościa wielkiego pod ów czas na Operauzie Florenckim w Polskim umyślnie ięzyku odprawiono Operę, którą zdarzyło mi się czytać.

[t] *Od Hiszpanów podbite R.* 1554. *a Filip II. Król Hiszpański ustąpił Kozmusowi* de Medicis *Xiążę: Florenc: Roku* 1557. *Powiat Senoński ma mil* 60. *w zdłuż*, 50. *w szerż, należy do Xiążęcia Etrurii, krom Miast niektórych po nadmorzu zawarowanych załogami Neapolitańskiemi.* Stato delli Precidii.

Qua Sena relictum Gallorum à populis servat per sæcula nomen. *Sil. l.* 15. *ỷ.* 551.

cyrkułowy, gdzie Fontanna żywa placa zalaniem czyni z lądu wśrzód Miasta małe śrzódziemne morze. [u] Kościołów ma wiele ozdobnych. Katedralny Kościół cały zadziwienia godny. Z frontu zaleca go wſpaniała i koſztowna Faciata, wewnątrz podłogę ma mozaikową. W tym Kościele ieſt *Ramię* S. Jana Chrzciciela, które raz na Rok na widok wyſtawione bywa. Ambona z drzewa proſtéy roboty, z któréy kazał S. Bernardyn Seneńſki. Druga z marmuru miſternéy roboty woyną przez Rzecz-Poſpolitą Seneńſką po zwyciężonych nieprzyiaciòłach kiedyś odebrana. Figura Pana JEZUSA łaſkawa, ktòrą pod czas woien noſzono, Obraz MARYI Panny *Advocatæ Senenſis* w wielkim tu ſą poſzanowaniu, w potrzebach ſwoich prywatnych i publicznych. Obywatele do nich ſię uciekaią, i rzęſiſte światło przy tych Ołtarzach raz na raz utrzymuią. Na

[u] *Dowcipnie opiſał to Dantes Pöëta: l. 30.*

Na kramzanſach, czyli blankach po wyżſzych *gzems* wewnątrz Kościoła tego, wkoło ciągłym porządkiem według nieprzerwanego Papieżów po Chryſtuſie naſtępſtwa, wſzyſtkich Jch miſterne ſą tam Wizerunki, i iakby prawdziwych Portretów ſzereg. Tamże w boczney Kaplicy od 300. lat w guście owym z przetykaniem ſztuczek złota cudnie malowaney, znayduie ſię Graduałow wielkich foliałowych 27 z oſobliwſzą miniaturą.

Szpital przed Katedralnym Kościołem dla Pielgrzymów wygody i ſpoczynku przez trzy dni, fundowany ieſt od pewnego Szewca niemniey pobożnego, iak bogatego, którego ciało dotąd nieſkażone.

Niedaleko XX. Karmelitòw Kościoła, na ulicy nie wielka ſtoi wieża z okienkiem, z którego kazał i Chrzcił S. Ancyanus M.

Za-

Zaszczyca to Miasto Akademia tutéyssza [w].

Marcin V. Papież Roku 1423. zaczęty Zbór w Papii dla zapowietrzenia przeniósł do Sen.

Oyczyzna S. Bernardyna *Albizeska* Seneńskiego, którego Pisma są pełne mądrości i pobożności [x].

S. Katarzyny Seneńskiéy Dziewicy sławnéy na cały świat ze świętobliwości. Głowa i grób Jéy w Kościele Panien Dominikanek, Patronką iest Miasta.

Grób B. Franka Karmelity wielkiego pokutnika w Kościele XX. Karmelitów *Antiquæ observantiæ*, gdzie są i narzędzia niezwyczaynego umartwienia Jego.

[w] *Akcent tutéysszéy wymowy całe przepisuie Włochy. Płeć zaś Damska celuie Florentską.*

[x] *Kościół w Krakowie pod tytułem S. Bernardyna, ieden z naypierwszych w Królestwie Polskim, do którego wprowadzeni XX. Franciszkanie Obserwanci, był okazyą przenazwania Ich Bernardynami.*

Alexander III. Pius II. [y], Pius III. Alexander VII. Papieżowie Senenczykowie

Baltazar sławny Architekt Senenczyk. Francifzek Malarz Tabarrini, Piſtoi, Sixtus Seneńſki Mąż uczony.

Mil 16.

BON Convento Miaſto nie wielkie.

Mil 12.

QUIRINO Miaſto więkſze, przed Miaſtem Quirinem po prawéy ręce zoſtało Miaſto *Mons Jlcinus*, gdzie ieſt Biſkupia rezydencya; przed Auſteryą Rykorci Rzeka Lorcza, na któréy moſt murowany od Kozmuſa III... *Mil* 40.

PONTE Centino tu ſię kończy granica Etrurii... *Mil* 37.

AQUA pendente *Aquæ Taurinæ Acula Aquila* od wód ze ſkały górnéy ſzumno wypadaiącéy noſi imię wody zwiſłéy *Aqua pendens*, Miaſto w Powiecie

[y] *Pius II. z Biſkupa Warmińſkiego zoſtał Papieżem, Dzieiopis i Krajomówca; umarł R.* 1464.

cie Orwietańſkim, kluczem nazywa ſię Papieſkim, ſnać dla chleba i wina obfitości, iak w śpiżarni [z].

S. Roch przybywſzy ze Francyi do Włoch, naypierwſze tu odbywał chorym, i zapowietrzonym uſługi.

Oyczyzna Hieronima Fabryciuſza, i Grzegorza Letego.

Przed Miaſtem moſt kamienny długi od Grzegorza XIII. Papieża wyſtawiony... *Mil* 4.

S. Laurentii Ala Grote Miaſto nowo założone od teraźniéyſzego Piuſa VI. Papieża, gdyż na dole dla złego powietrza ſtare Miaſto opuſzczone.

Lago di Bolcino Jezioro wielkie maiące kommunikacyą z morzem Tyrreńſkim... *Mil* 11.

MONTE Fiaſcone *Mons Phiſco* w Patrimonium S. Piotra Miaſto od Fali-

[z] *Powieść Włoſka o tym Mieście*, Aqua Pendente buon pane, buon vino, malo gente. *To ieſt: chleb dobry, wino dobre, lud tu nic dobrego.*

lisków na górze położone: tu przednie wino Muszkatela [a], z tego Miasta rodem Roman Papież. Tu żyie sławna Prorokini Bernardyna, Walentyna.

Mil 34.

WITERB Viterbo *Viterbium* Stołeczne Miasto *Patrimonii S. Petri* [b] stare to Miasto nazywało się za Pogan *Fanum Voltumnœ*, założone od Didiera Króla Longobardów ostatniego, ktòrego Karòl Wielki zwyciężył.

Pod tym Miastem Fabiusz Prokonsul

---

[a] *W Kościele S. Flawiana na nagrobku Pana Jana de Fuchieris, który z przepicia się winem, tu umarł, sługa, który przodem iadąc musiał znaki czynić z nakazu Pańskiego, napisuiąc według wyboru wina na wrotach, raz, dwa, trzy*, iest; *taki dał tu napis.* Propter nimium est, est, est.

Hic Joannes de Fuchieris Dominus meus mortuus est.

[b] *Tę Prowincyą Machtylda Graffowa Toskańska darowała Stolicy Apostolskiéy Roku P.* 1100. *któréy ciało z Mantui do Watykanu kazał przenieść Urban VIII. Papież.*

ſul zbił Etruſków, których iakieś Swięte prawo czy liga *Lex Sacra*, tak mocno ziednoczonych trzymała, że żaden z placu nieuchodząc zſiadłſzy z konj do upadłego bronili ſię, aż na placu wſzyſcy polegli, działo ſię to po założeniu Rzymu R. 444.

Raz Kardynali do Witerbu zgromadzili ſię dla obrania Papieża po zmarłym Klemenſie IV. a S. Filip Benicyuſz przeczuwſzy loſy wypaść mogące na ſiebie, krył ſię pod Tuniatum górą, kędy dziś ſą cieplice wód zdrowych, S. Filipa Jmię i Cudów łaſkę, który ie dla chorych ziednał u Boga, noſzące, i tułał ſię tu póty, aż póko niezoſtał Grzegórz X. Papieżém obrany R. P. 1271.

W Kościele PP. Klarytek pod tytułem S. Róży, leży ciało S. Róży Przeſławnéy Dziewicy Witerbſkiéy.

S. Hiacynta *de Mariſcortis* Zak: S. Franciſzka, leży w Kościele S. Bernardyna.

 SS.

SS. Hilary i Walentyn Witerbianie. Stąd także rodem Godfryd wieku 12. Hiſtoryk.

Annius Dominikan Hiſtoryk, wieku 15. żył za Alexandra VI. Romanelli Snicerz.

W tyle Miaſta gòra Ciminus zaraz zaczyna ſię, o ktòréy piſze Liwiuſz i Wirgiliuſz, kędy droga Kaſſyuſzowa, *Via Caſſia*, ktòrą Kaſſyuſz [c] przez góry wyprowadził z Rzymu do Toſkanii... *Mil* 23.

RONCIGLIONA w Xięſtwie Kaſtreńſkim *di Caſtro* Miaſto piękne zaſzczycaiące ſię tytułem Hrabſtwa. *Mil* 12.

Laſtorta Auſterya na zakrzywieniu drogi Kaſſyuſzowéy, ſkąd o mil 12. Rzym dobrze widzieć daie ſię... *Mil* 12.

RZYM, Rom, *Roma*, niegdyś Pan Narodòw, gniazdò fałſzywych bogów, i błę-

[c] *O drodze Kaſſyuſzowéy piſze Cycero in* Philippicis.

i błędów, teraz Głowa świata, Miasto Swięte, Stolica Chrześciaństwa, Katedra Namiestników Chrystusowych, nauki i prawdy; leży w Kampanii Prowincyi dawnéy Rzymskiéy od Łacińskiego ięzyka *Latium* przezwanéy, Kray to, który po Polsku zowiemy Włochami, a z łacińskiego *Jtalia* od Jtala Syna Telegona, nad rzeką Albulą, albo Tybrem od Tyberina Albańskiego Króla nazwaną. Jéy spód w morze o mil 12, za Rzymem zowie się *Ostia Tiberina* [d]. Nieprzewielkać to Rzeka, ale pomiędzy górami Wartkim prądem biegąca wylewa często znacznie, a naywyżéy za Klemensa VIII. Papieża R. 1598. czego pamiątką iest kolumna nad Tybru

---

[d] *Ostium Miasto Portowe od Ankusa Marcyusza Króla IV. Rzymskiego założone, niegdyś* Circæi, *albo* Ænea *Miasteczko Wolsków, gdzie Paweł Brutus Lepidus złożywszy godności swoiéy znaki otrzymał od Oktawiusza Cesarza pozwolenie żyć prywatnie, wiadomo iak na wygnaniu.* Sól tu przerzaią z wody.

bru brzegiem dość wyſoka, i Kościòł *ad Minervam* z oznaką, do póko był Rzym zalany z niemałą Miaſta ſzkodą.

Od ſiódmiu Gór Miaſtem ſiódmiogórnym Sępticolis *zowie ſię.*

I. Góra nazywa ſię Kapitolſka [e], albo Tarpéyſka [f], gdzie czaſu pyſznego Tarkwiniuſza oſtatniego Króla Rzymſkiego było więcéy 60. Bóżnic, i przeto mieſzkaniem Bogów to miéyſce nazywano.

II. Palatyńſka [g], na tèy Gòrze był

---

[e] *Naypierwſze Imię* Saturnia *miała ta Góra od* Saturna, *któ y tu mieſzkał.*

[f] *Od Tarpei Dziewicy przez Sabinów zabitéy, i tu pogrzebionéy.*

[g] *Na téy górze Romulus założył Rzym pierwſzy, i murem w kwadrat opaſał, ſkąd nazwano* Rzym kwadratowy.

Działo ſię to według Skaligera *Roku od ſtworzenia świata 3950. przed przyiściem Chryſtuſowym laty 753.*

Aborigines, *czyli lud Palatyńſki pod Królem Saturnem mieſzkali tu pierwſi z pierwiaſtków* ab origine.

był Dom wielki Augusta Cesarza, Cycerona, Horteńsiusza i Katyliny, gdzie teraz Ogród Farnezego.

III. Awentyńska [h], albo S. Sabiny, kędy pierwsze mieszkania były Papieżów Chrześciańskich. Na téy górze zbuntowane pospólstwo powieścią o zburzonych członkach przeciw żołądkowi, uspokoił Meneniusz Agrippa.

IV. Celiuszowa [i], na któréy teraz Kościół S. Jana Laterański, ktory iest naypierwszym w Rzymie i na całym świecie, dla czego iest na nim napisano:

Caput Urbis & Orbis Ecclesiarum.

S. Klemens Papież rodu Senatorskiego uczeń S. Piotra, rodem z góry Celiuszowéy.

V.

---

[h] *Od Awentyna Króla Albańskiego, którego tu pogrzebiono, tę górę obrał sobie* Remus *Brat Romulusa, i Miasto tu od niego* Remuria *miało imię.*

[i] *Na tę górę poświęconą Marsowi, przeniósł się stan Rycerski, kiedy Tyber zalewał niższe mieysca pola Marsowego* Campo Marzio.

V. Eſkwilińſka [*k*], na téy gŏrze ieſt plac Seſoryańſki *Ager Seſorianus*, gdzie ieſzcze znaczne w ogrodzie XX. Cyſterſów ſą mury Bożyſzcza Wenery i Kupidyna, które Konſtantyn Wielki kazał zruynować, a podle niego wyſtawił Kościół S. Krzyża w Jeruzalem *di S. Croce in Geruſalemen.* Dom Wirgiliuſza, Propercyuſza, i Ogrody weſołe Mecenaſa tu naznaczaią niektórzy.

VI. Wiminalſka [*l*], gdzie teraz Kościół S. Pudencyany, i S. Wawrzyńca *in Paniſperna*, tu przed tym dom był Kraſſa.

VII.

(*k*) *Na téy górze znaczne ieſt mieyſce Amfiteatru obozowego*, Amphiteatrum Caſtrenſe, *naprzeciw bożyſzcza Wenery, drugie niebardzo opódal było bożyſzcze* Minervæ mediæ, *które ieſzcze ſtoi z dziurawym ſklepieniem.*

(*l*) A vimine *od obfitości wierzb, gdzie były poſtawione Ołtarze Jowiſzowi Wierzbowemu* Jovi Viminneo. *Tę górę wpuścił w Miaſto zabudowawſzy ie Król Serwiuſz.*

VII. Kwirynalſka [*m*]. ta góra nazywa ſię *monte Cavallo*, to ieſt końſka, bo i teraz przed Pałacem Papieſkim ſtoią wielkie dwa konie z kamienia wycioſanego, ieden Fidiaſza, drugi Praxiteleſa, nayſławniéyſzych Snicerzów ieſt dziełem ręki, które dway Mężowie na uzdzie iakby trzymaią. Tu przed tym był dom Katulla, Akwiliuſza, i ogrody Saluſtyuſza.

Krom tych 7. gòr ſą inne mniéyſze *Monte Citorio*, *Gianicolo*, *Giordano*, *Magnanapoli*, *Mario*, *Pincio*, *Teſtaccio*, *de la Pieta*.

Kościołòw w Rzymie bez liczby [*n*] ſiedm ieſt Bazylik, do których odpuſty ſą przywiązane.

I. S.

(*m*) *Dla czego Rzymianie* Quirites *nazwali ſię? będzie niżéy.*

(*n*) *Samych Kościołów pod Tytułem MARYI Panny naliczyłem 60. pod Tytułem S. Jana Kościołów 15. Zbawiciela Pana* Salvatoris *Kościołów 7. S. Wawrzyńca M. Kościołów 8. S. Stefana 5. S. Andrzeia 5. S. Mikołaia 5. S. Piotra Kościołów*

ł. S. Piotra na Watykanie, która iest naywiękſzą ozdobą Rzymu, a Cudem świata założona od Konſtantyna wielkiego Ceſarza na przygòrku Watykańſkim, z dawnych czasów tak nazwane to miéyſce od *Watyciniów*, albo wieſzczby, ktòre tu bywały według *Gelliuſza.*

Plac ów wielki Cmentarzowy przed Kościołem, okrągłym zabramowany ieſt krużgankiem na 320. wielkich, ogromnych i wyſokich kolumnach w 4. ſzranki porządnie rozſzykowanych

oſa-

4. S. Pawła 4. S. Krzyża 4. S. Tomaſza Kościołów 4. S. Jakóba 4. S. Katarzyny 4. S. Franciſzka 5. SS. Bartłomieia i Karola, S. Błażeia, SS. Tróycy, S. Ducha po 3. S. Lucyi 4. SS. Agnieſzki, Maryi Magdaleny; Marty, Kalixta, Pantaleona podwóyne. Cóż mówić o poiedyńczych, których prawie ieſt tyle w Rzymie, wiele Swiętych w Reieſtrze. Tyle Nacyonalnych, wiele Narodów Katolickich na świecie. Kościół Polſki pod Tytułem S. Staniſława M. i Biſkupa Krakowſkiego, z przyłączoną do tego Kościoła Parafią, których w Rzymie ma bydź 72.

osadzonym, ozdobionym w gòrze 136. posągami ròżnych Swiętych wkoło. Fabrykę tę zaczął Alexander VII. Wielki Papież, skończył Klemens XI. do tego dzieła użytym był Architektem *Bernini*, a głodny czas dobrym zdał się ku téy robocie pomocnikiem, było wtedy w Rzymie komu ieść, byłoć kim i robić.

Gulia czyli obeliszek Egiptski czworograniasty z iednego wyciosany kamienia na 113. piędzi wysoki, krom pedestału od 37. piędzi, sprowadzony z Egiptu do Rzymu od Kaliguli Cesarza, od Syxtusa V. Papieża wpośrzòd placu przed Kościołem Watykańskim postawiony przemysłem Dominika *Fontany*, na ktòrego ciężaru z miéysca zruszenie użyć trzeba było mułów 44. koni 140. i wołów 800. Postawienie tokosztowało Oyca S. 379,065. szkutòw, albo Taleròw. Widziałem model owéy machiny, ktòrą wymyślił dowcip-

wcipny Fontana, ale że ſię niedomyślił w owym opale wody do powrozów, muſiał ſię połowicą ſummy dzielić z owym, który lubo nad zakaz ſurowy za złamanie milczenia był z iednéy ſtrony winien gardła, z drugiéy ſtrony był on wart téy nadgrody; ponieważ i życie Architekta i Gulią ocalił. Był ten obeliſzek niegdyś od Morkoreuſza, czyli Narkoryuſza Króla Egiptu Syna Seſoſtra w Heliopolu Mieście Słońcu poświęcony czaſu Numy Pompiliuſza.

Stoi ten obeliſzek z drzewem Krzyża S. wprawionym w krzyż brondzowy 10. piędzi wyżyny maiący, z odpuſtem lat 10. i tyleż kwadragen za zmówienie iednego Pacierza, wpośrzód dwu Fontan ſzumno i wyſoko wytryſkaiących, z prawéy ſtrony od Pawła V. przez Karola Maderna, z lewéy od Klemenſa X. przez Karola *Fontana* uczynionych. Faciata wſpaniała dana od

Pawła V. ku ozdobie zewnętrznéy Kościoła. Gradusy zaś spore kilko piątrowe z twardego kamienia dane są przed Kościołem kosztem Karola Wielkiego [o], którego posąg piękny, dzieło wyborne ręki *Kornachini*, po lewéy drugi posąg także na koniu siedzącego Konstantyna Wielkiego z podziwieniem patrzącego na krzyż w obłokach pokazuiący się, w którym Maxenciusza miał zwyciężyć z napisem *in hoc signo vinces* cudnie udany przez Bernina, po prawèy stronie Kościoła; po rogach z obu końców iako wielcy Kościoła obroncy stoią obok do siebie.

Kościół Watykański obszernością swoią obéymuie plac ów cały, na ktorym niegdyś stały dwa Kościoły Apolina i Marsa, i część wielką okręgu *Circus* Kaia i Nerona, wystawiony iest na for-

(o) *Karól Cesarz zwszech miar Wielki. On to sam wierszami ułożył nagrobek dla Hadryana I. Papieża R. P. 795.*

formę krzyża, wzdłuż ma ſtòp 840, w ſzerz 641. wzwyż 225. Wielkość iego na pierwſzym wſtępie zdaie ſię bydź patrzącemu ukryta, gdyż z pierwu nie wydaie ſię bydź nazbyt wielkim, iak ſię potym wyraża pilniéy roſpatruiącemu ſię, w czym pokazuie ſię ſztuka Architekta, nayprzód Rafała z Urbinu, którego ſztuka, żeby niewygórowała nad ſiły ſamego przyrodzenia boiąc ſię iakoby tego natura, kazała mu umierać [p], potym Michała Anioła Bonaro-

---

(p) *W Kościele Maryi* ad Martyres *okrągłym* ala Rotunda *Buſtum ſporządzone, i grób dla Rafała, któremu od* Bemba *Kardynała taki napiſany nadgrobek.*

Hic eſt ille Raphael, timuit quo ſoſpite vinci
Rerum Magna parens, & moriente mori.

Ten to ieſt Rafał, z którym natura nieśmiała
Jśdź na przeżycie, oraz umrzeć z nim ſię bała.

Rafał Sencius *z Urbinu; umarł R.* 1520. *po nim Rzym niemiał, ani ma równego Malarza. Kalwaryą, czyli głowę Jego chowaią w Kapitolium, którą raz w Rok na widok wyſtawuią. Obraz S. Cecylii odmalowany przez niego był okazyą aprehenſyi i śmierci Malarzowi* Francia.

narotyFlorenczyka, ludzie ci dway prawdziwie dla dowcipu Anielſkiego Imię mieli Xiążąt Aniołów, tamten ſtrukturę cudnie wyprowadził, ten dziwnym i oſobliwym ſpoſobem wewnątrz Kościół wyozdobił.

Zaczęty ten Kościół od Juliuſza II. [q] Papieża Roku 1509 ledwo za 16ſtego Papieża Klemenſa VIII. w ſto lat ſtanął ſkończony. Wſzelako wſzyſcy Papieżowie nowéy mu coraz dodawali ozdoby. A czego dotąd żaden nieuczynił Poprzednik, teraźniéyſzy Pius VI, Zakryſtyą arcypiękną i godną téy iednéy na świecie Bazyliki z wielką odwagą zaczął, i iuż w tym Roku ſzczęśliwie ſkończył. Udzielną tę ſtruktu-

Tenże wynaleſcą ieſt powozów dwo kołowych.

(q) *Juliuſz II. Papież niczego bardziéy, nieżądał, tylko, aby w Konſtantynopolu w Kościele S. Zofii Patryarchalnym mógł Mſzą odprawić, a Królá* Polſkiego Zygmunta *Hetmanem przeciw Turkom, do* którego *w tym intereſie Jakób Pizo Poſtem przyſłany dnia 6. Stycznia Roku P. 1510.*

kturę łączy z Kościołem Galerya.

Pod ſamą kopułą wśrzód Kościoła w dolnym Ołtarzu złożone ſą Ciała SS. Piotra i Pawła Xiążąt Apoſtolſkich przy licznym lamp raz na raz palących ſię w ſrebrnych latarkach i kagańcach świetlę, które roznieca *groſz Piotrowy*, a nad nim nakſztałt Baldakinu w gòrę wyprowadzony wſpaniały Magnifik na czterech ogromnych brondzowych łomiſto wychylony kolumnach wſparty, któremu dodaią paradnéy okazałości Geniuſze Aniołòw feſtony i znamiona Urbana VIII. ktòrego koſztem to ſię robiło, materyał kruſzcowy do téy ſtruktury wzięty z Kościoła *Rotundy*, czyli Panteon od Agryppy wſzyſtkim Bogom wyſtawionego.

Po prawéy ręce w pierwſzéy odedrzwi Kaplicy ieſt kolumna, ktòra była w Kościele Salomonowym Jerozolimſkim. Kopuła Kościoła tego za-

częe-

częta od Bonaroti, dokończona od Dominika Fontana Architekta, ſzerzyny czyli Diametru ſwego ma piędzi 200. Wyſokości od ziemi aż do latarni 500. ſama latarnia wyſoka ieſt na ſto piędzi, bania diametru ma 11. piędzi, na ktòréy krzyż poſtawiony od 30. piędzi wyſoki.

Z marmuru cały prawie Kościòł, Kaplice, których ieſt wiele, i bardzo wielkich, i wſzyſtkie Ołtarze, co nayprzedniéyſzego, Obrazy mozaiki nay-koſztowniéyſzéy, a dawne Obrazy oſobliwſzéy rzerzby i Malarſkièy ſztuki z Kościoła tego przenieſione ſą na dół, gdyż pod ſpodem drugi ieſt Kościòł, gdzie ſą groby dawne SS. Papieżów.

Chodząc wkoło po owym Kościele nowo Watykańſkim, co nowego wi-dzieć tam zawſze, a w każdéy z oſobna ſztuce, coś oſobliwſzego uważać i poymować nienaſycenie byłem ciekawy. Uważałem wſzyſtkie poſągi Za-

konodawców, z których każdy iakowo ręki, tak i ſztuki dziełem ieſt oſobliwym Snicerzów.

2. S. Jana na Lateranie. Kościòł ten zowie ſię Laterańſki od Plaucyuſza Laterana, tu niegdyś mieſzkanie maiącego, który ſpiknął ſię był z innemi przeciw Neronowi.

Konſtantyn Wielki Ceſarz i pierwſzy z Ceſarzów Chrześcianin S. Sylweſtrowi Papieżowi, od którego ſam był ochrzczony, darował Pałac, który tu był, z niego potym uczyniono Kościoł, który nazwany był Bazyliką Konſtantyna, którą nieprędko potym Jnnocenty X. na nowo przeformował używſzy Architekta Borromini. Klemens XI. z marmuru oſobliwego kazał dwanaście posągów Apoſtolſkich wyśnicować Snicerzom, które dla ozdoby całego Kościoła we framugach po oboiéy ſtronie porządnie ſą rozſtawione, a nad niemi ſtatuy Proroków

dwu-

dwunaſtu; każdy z tych poſągów koſztuie pięć tyſięcy ſkutów, czyli koronatów.

Wpośrzòd Kościoła na miéyſcu Wielkiego Ołtarza dana ieſt piękna ſtruktura nakſztałt wſpaniałego Cyboryum od Urbana V. koſztownie wyſtawiona od Alexandra VII. gdzie ſię chowaią SS. Piotra i Pawła głowy w ſrebrnych buſtach Diamentami, perłami, i drogiemi Kléynotąmi Karóla V. Króla Francuzkiego wyſadzonych [r], gdzie też ieſt *Portatyl* Ołtarz noſitelny z drzewa, na którym Piotr S. i po nim pierwſi Papieżowie aż do Sylweſtra ofiary Mſzy S. odprawowali, na którym teraz ſamemu tylko wolno mieć Mſzą S. Papieżowi. Wyżéy na Ołta-

[r] Cætera cum ſimiles fuerint cur ſtipite fixus
Alter at huic ſævo tollitur enſe caput?
Nimirum caput ille orbis, capite hic minor uno
Nec duo, nec nullum debuit eſſe caput, *Dioniſius Petavius.*

rzu ma bydź tenże ſam Obraz Zbawiciela Pana, który w dzień poświęcenia tego Kościoła cudownie wtedy ludowi tam ſię pokazał, i w zdarzonym niekiedyś pożarze zoſtał od ognia nietknięty.

Z téy ſtrony Ołtarza ku Zakryſtyi idąc w ſkarbcu pokazano mi ſtół z deſek proſtych, na których Chryſtus Pan wieczerzał, kiedy Nayświętſzy Sakrament uſtanowił był, kiedyś ſrebrną pobity blachą, czego znakiem ſą ćwieczki, lecz kazano zewlec tę z niego powłokę, która mniéy potrzebnie droższą od ſiebie materyą pokrywaiąc, żadnego w Taiemnicy obiaśnienia zmyſłem pobożnym ſprawić niemogła, owſzem ciekawe oczy blaſkiem ſwoim raczéy zrażała patrzących. Przytym maią tamże w depozycie Laſkę Moyżeſzową, Rózgę Aaronową, i część Arki przymierza.

Wyprowadzony tuż podle Kościo-

ła na mieyſce *Bronzo* nazwane, oglą-
dałem także rzeczy oſobliwe, iako to
miarę prawdziwą wyſokości Oſoby
Chryſtuſowey: na czterech kolumnach
Tablica marmurowa nakſztałt baldaki-
nu oznacza tę miarę, którą powiedaią
żaden z ludzi zupełnie odmierzyć nie-
może

2. Skały, które ſię roſpadły w cza-
ſie śmierci Chryſtuſa Pana.

3. Tablicę kamienną, na którey
kości rzucano o ſukienkę nieſzytą pod
krzyżem Odkupiciela naſzego JEZU-
SA Pana.

4. Studnia z kamienia, przy któ-
rey Chryſtus z Samarytanką rozma-
wiał.

5. Kolumna także Kamienna, na
którey kur zapiał Piotrowi.

6. Krzeſło Piłata z kamienia bia-
łego czy marmuru.

7. Stół, czyli Menſa także mar-
murowa przedziurawiona cudownie

przez Nayświętszą Hostyą pod czas Mszy, którą miał w Kościele S. Pankracego w Rzymie Xiądz o istocie Sakramentu Ołtarza wątpliwy, tu mensa, a gradusy kamienne także przedziurawione za spadaniem téyże Hostyi S. i zachowuią się dla pamiątki cudu w Kościele S. Pankracego. Podobny przypadek zdarzony w *Bolsenie* Mieście *in Patrimonio S. Petri* stał się okazyą Urbanowi IV. Papieżowi postanowienia Swięta Bożego Ciała dla uroczystszego poszanowania Nayświętszego Sakramentu. *W Bolsenie* ta Hostya cudowną krwią zarumienia; Korporał zaś od niéy zakrwawiony. W Orwiecie Mieście drugim Włoskim chowa się dotąd.

Tamże w *Bronzo* podle nagrobkowego kamienia X. Hieronima *Berti*, Kanonika Kościoła Laterańskiego na ścianie czytałem na drugiéy większéy Tablicy na wieczną rzeczy pamiątkę

pod

pod Rokiem 1729. zapisanie, iż Benedykt XIII. *Ordr Prædicatorum* tę Bazylikę Konstantyna po odprawionym tamże w ten czas Koncylium [s], i wszystkie tam Ołtarze nowe po pożarze Konsekrował, i S. Jana Nepomucena Kanonizował; którego wywieszona Chorągiew w tym Kościele dotąd wisi.

Ode-

[s] *Pod czas Synodu Laterańskiego I. Roku 649. S. Marcina Papieża rozdaiącego Kommunią od Olimpiusza, którego był Konstans Cesarz na ten Synod zesłał, idąc za stroną Manotelitów podmówiony łotrzyk chciał zabić, ale w tym razie oślepł.*

Potym Cztery tu odprawiły się powszechne Zbory, czyli Concilia.

I. Roku 1123. *na którym Antipapa Grzegórz VIII. potępiony, i Henryk V. Cesarz od* investitur *na Biskupstwa i Opactwa odsądzony za Kalixta II.*

II. Roku 1139. *na którym Biskupów było* 1000. *za Innocentego II.*

III. Roku 1179. *za Alexandra III.*

IV. Roku 1512. *za Juliusza Papieża, skończył się za Leona X.* 1517. *na którym będąc Jan Łaski Arcy-Biskup Gnieznieński tytuł Legati nati sobie i następcom swoim otrzymał. Ten statut Polski napisał.*

Odedrzwi na lewéy ręce piękną Kaplicę wyſtawił Klemens XII. Korſini Roku 1734. Architektem był iéy Alexander *Galileuſz.* Obraz S. Andrzeia *Korſini* wprzód wymalował był przednie do Ołtarza owéy Kaplicy marmurowéy ſławny Gwido Reni, przeniósł go Auguſtyn *Mazucci*, a napotym wymozaikował Jmc Pan Criſtofani.

Ołtarz Klemenſa VIII. w którym chowaią Nayświętſzy Sakrament ieſt naykoſztownieyſzy, ba prawie ſzacunku niema, wielkie z metalu drogiego ma kolumny, które iakoby z Judzkiéy ziemi w łupie przez Tyta i Weſpaziana Ceſarzów doſtały ſię Rzymowi, niektóre ſłupy wzięte od Auguſta z Okrętu Kleopatry obrócone były za Domiciana na ozdobę Kościoła Jowiſza Kapitolińſkiego, teraz one ſłużą Maieſtatowi Boga prawdziwego.

Z tyłu Kościoła w oſobnym miéyſcu ieſt *Sanctuarium*, gdzie od Syxta V.

po-

położone są gradusy z marmuru białego, których iest 28. stały one przed Pałacem Piłata, z *Jeruzalem* są tu przeniesione, po których klęczkami chodząc ludzie pobożni na pamiątkę Chrystusa, który ie krwią swoią skropił i poświęcił stopami swemi te schody, *Scala Sancta* wielkich dostępuią odpustów za każdym stopniem mówiąc: *Oycze nasz i Zdr: Marya,* przy rospamiętywaniu Męki Pańskiéy. Na górze *Sancta Sanctorum* ma bydź wiele i osobliwych Relikwii, tamteż iest Zbawiciela Pana Obraz cudownie przez Morze do Rzymu przyniesiony w czasie prześladowania Obrazoburcy Leona Cesarza za życia S. Germana Patryarchy Konstantynopolitańskiego, twierdzą Dzieiopisowie Kościelni, iakoby Obraz ten niebył rękodziełem ludzkim *non manu facta.* Powiadaią: że od S. Łukasza zaczęty, a przez Aniołów skończony.

Na placu tymże stoi drugi obeli-

szek

ſzek więkſzy od Watykańſkiego, który przed Narodzeniem Chryſtuſa laty 1297. Rameſes Kròl Egiptſki Syn Sorhiſa był wyſtawił w Tebach, na którego wierzchołku według Pliniuſza razem z kolumną Syna ſwego, dla większéy ſnać oſtrożnośći w podéymowaniu kazał wynoſić od Konſtantyna Ceſarza ſprowadzony Nilem do Alexandryi, toż dopiero Morzem do Konſtantynopola ku ozdobie Rzymu Nowego przezeń tam założonego, a po śmierci Oyca od Konſtanſa Syna Tybrem do Rzymu w ſtatku od 300. wiosłów przeprawiony R. 343. potym R. 1533. od Syxta V. tu poſtawiony ſtoi, wyſoki na 144 piędzi, ktòrego wyżyny cztery piędzi uięto dla zrównania ſpodu uſzczerbionego.

3. Kościòł S. Krzyżà w Jeruzalem od Konſtantyna Wielkiego Ceſarza wyſtawiony podle Bożyſzcza Wenery i Kupidina, ktòre zruynować kazał. S. He-

lena Cesarzowa Matka tego Konstantyna z Jeruzalem przywiezioną ziemię z mieysca owego, na którym był Zbawiciel ukrzyżowany w Kaplicy tu swoiey *złożyła*, i stąd nazwano ten Kościoł Krzyża S. *w Jeruzalem*.

Między nayosobliwszemi Relikwiami są tu trzy sztuki Drzewa krzyża Chrystusowego, dwa ciernie Korony Jego, część gąbki, którą był z mirrą i z żółcią poiony; ieden srebrnik ze 30. któremi od Judasza był zaprzedany i Tytuł krzyża z napisem Greckim Łacińskim i Hebrayskim. Perłami Heleny coś nasadzony, palec Tomasza S. który był włożył w ranę boku Zbawiciela.

Do dolnéy pod Kościołem Kaplicy raz w Roku wolny wstęp Białymgłowom. Ołtarze tam są z odpustami wielkiemi.

Przytym Kościele byli przedtym Kartuzi, teraz są Cystersi.

4. Ba-

4. Bazylika iedna z Nayświętſzych Maryi Panny Kościołòw, ma Jmię *Mariæ Majoris*, Maryi większéy; nazywa ſię też Kościołem Liberyuſza, że za panowania Liberyuſza Papieża Kościół na tym miéyſcu ſtanął, gdzie niegdyś Poganie czcili Junonę Lucynę; albo raczéy *Maryi Snieżnéy*, gdyż tę część góry Eſkwilińſkiéy, dnia 5. Sierpnia w naygorątſzym czaſie wypadłſzy pokrył śnieg té, że nocy, w ktòréy przyśniła ſię i Liberyuſzowi Papieżowi, i Janowi Patryciuſzowi, i żonie Jego pobożnym a bezdzietnym Małżonkom Marya Panna, oznaymuiąc im wolą ſwoię, iż na tym miéyſcu mieć chce zbudowany Kościół ſobie. Co oni z chęcią uczynili, tyle na Kościòł zaymuiąc miéyſca, wiele śnieg zaiął; ktòrą Hiſtoryą w Obrazie iednego Ołtarza w tymże Kościele pięknie wyraził Jozef *del Baſtaro* Małarz.

Nazywaią tenże Kościòł od żło-

bu Chrystusa Pana *del Presepio* Włosi, gdyż tam iest złobek Pański, lub kolebka, sianko i pieluszki JEZUSA P. Syxtus III. z fundamentu przeinaczył ów Kościół.

Benedykt zaś XIV. ieszcze piękniey ten Kościół wykształcił, i wyozdobił.

Przed studnią wśrzedzinie Kościoła wystawiony iest Ołtarz Papieski na czterech Porfirowych kolumnach, wysokich na 26. piędzi, których grubiny diametr iest trzy piędziowy, na ich wierzchołkach Aniołowie cztery utrzymuią nakształt baldakinu wielką Koronę. Po lewéy ręce w Kaplicy parané Pawła V. Burgiezyusza iest Obraz Nayświętszéy Panny od S. Łukasza malowany, drogim zasłoniony kamieniem. Naprzeciw niéy z drugiéy strony wielkiego Ołtarza w Kaplicy iest Ciało S. Piusa V. Papieża, wpośrzodku któréy dolny iest Ołtarz na

pa-

pamiątkę, że się tam JEZUS maleńki S Kaietanowi ukazał. Przedtym Kościołem Marya Panna na pięknym postawiona iest kolosie.

5. Bazylika S. Pawła za Miastem na drodze Ostieńskiey fundowana od tegoż Konstantyna, na gruncie Lucyny zacnéy i pobożnéy Matrony, gdzie S. Pawła Ciało od Tymoteusza Ucznia Jego było naypierwéy pochowane gdzie też bardzo wielu Chrześcian iest tam mogiła, ktorzy Roku 1656. od zarazy wymierali.

Kościół ten ma dłużyny stop 477. szerzyny 258. wsparty na kolumnach ogromnych 140. porfirowego marmuru, 80. koloru różnego, czyli kropkowatego, które są wzięte z kosztownego niegdyś Mauzoleum Adryana Cesarza. Wśrzedzinie Kościoła w dole Ołtarz wystawiony nazywa się *Confessio S. Pauli.*

Blisko choru w Kaplicy iest Chrystus

ſtus Pan ukrzyżowany i znacznie pochyły, który ze S. Brygidą rozmawiał. Poświęcił ten Kościół S. Sylweſter I. Papież Roku 324.

6. Kościół S. Wawrzyńca Patryarchowſki w polu Werańſkim Cyryaki niegdyś z rodu i z cnoty przeſławnéy Matrony dobrze za murami Miaſta i za Bramą Eſkwilińſką podle drogi. *Tyburtyńſkiéy* od Sybilli Tyburtyny w *Tywoli* niekiedyś mieſzkaiącéy, tak od ſtarych przezwanéy, dokąd ta prowadzi droga [*t*]. W rzeczonym Kościele ieſt cmentarz, czyli Katakumby SS. Męczenników. Pod wielkim Ołtarzem ſą

K Cia-

[*t*] *Bliſko Tywoli Miaſta mięyſca ſławnego dla Freſkady na gòrze Poli grzyby roſną wielkie, które w ziemię wkopane i wodą polewane we cztery dni znowu wyraſtaią; żeby doświadczenie Roku 1722. tego ſkutku natury niewyprowadziło z owéy ziemi, téy prawdy ſam przez ſię rozum Filozofów niedoſzedłby, ani powierzchownie, ani głęboko ſięgaiących, praktyka więc czyni prawdziwym Filozofem raczéy niż biegłość rozumowania bez fundamentu.*

Ciała S. Wawrzyńca, i S. Szczepana MM. Tamże chowaią część kraty,na króréy S. Wawrzyńca pieczono, kamienna Tabl ca, na którey złożone było S. Męczennika ciało zaraz z kraty rozpalonéy, dla czego na tym kamieniu i dziś znać krwi i tłustości przyskwarzenie, dziury zaś dla czegoby tam były nie iest wiadomo. Podle grobu tych Męczenników zawieszony iest na łańcuchu kamień spory okrągły, którym S. Szczepana kamienowano, drugi mniéyszy w Zakrystyi chowaią w relikwiarzu oprawny; w téyto Zakrystyi wypisane na ścianie wiersze czytałem.

I. Christi inopes ditat plantas, Laurentius ornat,
Tangens Ciriacæ sanat & ipse caput.
Ręka datkiem Wawrzyńca ubogich wspomaga.
Włożenie Cyryaki [u] głowie rąk pomaga.
II. Corpora Sanctorum lustras Justine per Urbem
Lauro & in æde Sacra contegis ossa solò. Wszę-

[u] *S. Cyryaka Wdowa mieszkała na górze Celiowéy, którą choruiącą na głowę włożeniem rąk uzdrowił S. Wawrzyniec.*

Wſzędzie w mieście Męczeńſkich ciał Juſtynie ſzperaſz
Jak zwycięzców do *Lauru* głowy Ich tu zbieraſz [w].

7. Kościół S. Sebaſtyana za Miaſtem na drodze Appiuſzowéy od bramy Kapeńſkiéy *Porta Capena* o milę, kędy ieſt cmentarz Kalixta, w którym pogrzebionych Męczenników 174,000 okrom 46. Papieżów, którzy czaſu prześladowania tam ſię kryiomo zbierali dla nabożeńſtwa i SS. Sakramentów ſprawowania, S. Stefan Papież czaſu prześladowania *Waleryana* od żołnierzy znaleziony u Ołtarza Mſzą odprawuiący; tamże przed Ołtarzem na właſnéy poſadzony Katedrze ścięty od nich ieſt, i w krypcie pochowany. Widziałem to miéyſce. *Katedra* owa doſtała ſię teraźniéyſzemu Xiążęciu Parmeńſkiemu, który u ſiebie pod Jmieniem S. Stefana Kościół założył boday Katedralny.

 Tam-

[w] *S. Juſtyn Kapłan, który na pogrzebie S. Wawrzyńca ſprawował ofiarę i Ciała Męczenników różnych zbierał na to miéyſce do pogrzebu.*

Tamże w ſtudni *Catarombo* Ciała SS. Piotra i Pawła przez lat 252. zakryte leżały. Widziałem krzyż Zbawiciela, przed którym nabożeńſtwo ſwoie miewali pierwſi Chrześcianie. Chodziłem za światłem i z przewodnikiem po podziemnych owych *Katakumbach*, gdzie pokazowano mi groby w kryptach ukryte wielu SS. Męczenników, lochów tych, czyli pieczarów niezmierna moc, gdzie człowiek obłąkany muſiałby zaginąć; ciągną ſię te *Katakumby* ſpodem Rzymu aż pod Tyber rzekę, i powiadaią, że ſię z ſobą ſchodzą wſzyſtkie cztery to ieſt: Katakumby S. Wawrzyńca, S. Pankracego, S. Agnieſzki (te dwa ſą w mieście) i S. Sebaſtyana, czyli Kalixta, tego tu ieſt głowa, tamtego ramie razem z kamieniem owym, na którym piętę ſwoię wyraził Chryſtus Pan pokazawſzy ſię S. Piotrowi. W oſobnéy Kaplicy Kardynała Barbe-

rini

rini złożone ieſt ciało S. Sebaſtyana, gdzie pod Ołtarzem z marmuru białego śliczna ieſt Jegoż Statua leżąca ze ſtrzałami utkniętemi. Na tym Ołtarzu odprawuiący Mſzą S. Kapłan, do ludzi twarzą obrócony, niepowinien ſię obracać na *Dominus vobiſcum* i na przeżegnanie maiąc lud przed ſobą na froncie, a w tyle ścianę, z takiéy tam mody przykład brać raczéy z Kapłana, niżli ze ſłuchacza, który w Kościele obchodzi ſię nazbyt niegrzecznie ze względu na Muzykę tył daie Ołtarzowi, Więc chcąc pogodzić ciekawość z nabożeńſtwem, albo przynaymniéy świątowość uiąć grzeczniéyſzą w Kościele manierą, muſiano przeto ſamo bliżſzym Ołtarza miéyſcem Chory upoważnić; tak wdzięcznéy ſłuchaiąc Kapelii, Mſzy przynaymniéy dla niéy nieomieſzka ſolennéy. Zabiegaiąc przodem zgorſzeniu, mało co Włoſi wſkórali, kiedy nakoniec Mſzy wzgląd ma-

ły mieli; byleby Mſzy całéy do końca Jchmość ſłuchali, trzeba ieſzcze było Muzyce *Ite Miſſa eſt* uſtąpić.

Daléy za S Sebaſtyanem w polu wſpaniały grób w dużym okrągu z kwadratowych kamieni wyſtawiony od Q. Metella Kreteńſkiego [*x*] dla pamiątki Córki Jego Cecilii Metelli, ktòréy Jmię piſmo w literach wyraźnych przypomina. To miéyſce poſpólſtwa niepiſienne nazywa głową wołową *Capo de Bove*, ktòrą tam ſnać na wierzchołku obaczyło. Z Metellą ſtało ſię, co z monetą, ktòra lubo ma napis i wyrazy człowieka, wſzelako w cenie idzie bydła. *Pecus dedit nomen pecuniæ.*

Na mièyſce Cieplic *Termedi Novato Laterizio*, Kościół ieſt S. Praxedy; tam w Oratorium niegdyś S. Zenona, czyli w Kaplicy od Paſchaliſa

I. Pa-

---

[x] *Creticus nazwany, iż zwyciężył Kretenczyków Obywatelów Wyſpy Krety czyli Kandyi* Hecatempolis *od* 100. *Miaſt nazwanego na Morzu ſrzódziemnym.*

I. Papieża wyſtawionéy przy wielkim nabożeńſtwie i uſzanowaniu przy o-gniach chowa ſię Kolumna owa Swięta, przy któréy Chryſtus Pan był bi-czowany, ieſt to ſłup nie wyſoki mar-muru zielonego gładki i okrągły, któ-ry z Jeruzalem do Rzymu przywiózł Jan Kolumna Kardynał, ſkąd Xiążęta Kolumnowie tytuł Xiążąt od téy Ko-lumny nadany maią. Męczenników tu pogrzebionych ieſt w liczbie 2300.

Przy drzwiach Kościelnych w ścia-nę muru Kościelnego wprawiony ieſt marmur, na którym S. Praxeda ſpo-czywała; ta zacnego Patryciuſzów bę-dąc rodu za przykładem Sioſtry ſwéy S. Pudencyany krew SS. Męczenników zbierała, i ciała Jch grzebła. Co wpo-śrzód Kościoła ſtatua Jèy nad ſtudnią wyraża krew z gąbki wyciſkaiąca.

W Kościele S. *Pudencyany* na uli-cy Urbana, *vico Patrizio* (gdzie nie-gdyś był dom S. Pudenta uczczony

przytomnością S. Piotra Apoſtoła) SS. Męczenników 3000. ſą tu Relikwie.

S. Priſcilli Cmentarz na drodze Salaryiſkiéy, gdzie od S. Lucyny pogrzebione ieſt ciało S. Marcella Papieża, którego Maxencyus przeciwnik Konſtantyna W. na wzgardę ſtaiennych beſtyi ſługą, a dom Lucyny i miéyſce nabożeńſtwa ſtaynią uczynił. Tamże leży Marcellinus z 3. Towarzyſzami i. t. d. Sama zaś S. Priſcilla na drodze Oſtieńſkiéy pogrzebiona o mil 10. Włoſkich za Miaſtem.

Na drodze Oſtieńſkiéy za S. Pawłem pokazano mi niepoſpolity zwir *Puzzolana* koloru burego, ktory ſię ścina i krzepi w wodzie, ſłuży on do muru trwałości, gdzie woda ani muru takiego niepodmywa, ani murować przeſzkadza, owſzem pomaga, przyſyłaią z naydalſzych ſtron po ów zwir.

Król teraźniéyſzy Szwedzki krążącą koło całéy Europy nawą chciał na

zało-

założenie u siebie portu nowego ten zwir ze Włoch do Szwecyi sprowadzić, lecz niestety nawa z towarem ciężkim, wprzód nim u Portu stanęła, pogrążyła się.

W Kościele Maryi nowym, gdzie był kiedyś Dom złoty Nerona przy drodze Swiętéy *Strada Sacra* są duże skały, na których klęczał Piotr S. kiedy Szymon Czarnoxiężnik na powietrze był się wyniósł. Tamże *Mauzoleum* Grzegorzowi XI. Lemowiceńskiemu, który z Awenionu w lat 70. do Rzymu Stolicę przeniósł [y] za Grzegorza dopiero XIII. Roku 1584. Senat i Pospólstwo Rzymskie wystawiło na pamiątkę i dowód wdzięczności. Wyszedłszy z tego Kościoła po prawéy

[y] *Klemens V. Papież R.* 1305. *ukoronowany w Lionie założył Stolicę Apostolską w Awenionie, Hrabstwo to we Francyi R.* 1348. *u Joanny Królowy Neapolitańskiéy Hrabini Prowanckiéy kupił Klemens VI. za* 80,000. *Cekinów, albo czerwonych złotych.*

wéy ręce ſtoią oſtatki ſkarbca Nero-nowego, i oraz obaliſka Pałaca Jegoż. Gdzie zaś był przed tym Kościół pokoiu *Templum pacis* od Weſpaziana wyſtawiony, wyraźnie ieſzcze tam uważałem znaki dawnéy Kościoła tego wſpaniałości.

Tamże niedaleko niegdyś Bazylika Pawła Emiliuſza, która iednym była Rzymu cudem, i przeto na tym miéyſcu Kościół S. Wawrzyńca ſtoiący nazywa ſię *in Miranda* dla pamiątki owych dziwów.

S. Maria in Coſmedin Kościół Kollegiaty od S. Adryana I. Papieża wyſtawiony Roku 782. ma dwie Katedry S. Auguſtyna, kędy ſzkoły Greckie były, i on ſam Doktór Kościòła Bożego, uczył tu Retoryki, pod tym Kościołem R. 1717. w kryptach nalezione ieſt ciało S. Cyrylli Córki Decyuſza Ceſarza w grobie, w którym przez 200. lat leżało przed wiadomością ludz-

ką

ką ukryte, tam dawniéy Papieżowie pod czas prześladowania ofiary Swięte ſprawowali kryiomo, których Jmiona na Ołtarzu, S. zaś Cyrylli na grobie Jéy wyryte czytałem. Są tam relikwie S. Hilaryuſza, a ſwieże co rok w dzień Popielcowy ſkładaią ſię dla uſzanowania miéyſca owego podziemnego, i dla odnowy zaſtarzałéy pamiątki.

Twierdzą o Obrazie Maryi tytularnym tego Kościoła, iż czaſu prześladowania obrazobòrców, iakim był Armenik Ceſarz, Michał Ceſarz, Leon Jżauryk Ceſarz, z Grecyi tu ſię doſtał, który, że nie ieſt ſztuką i dziełem ręki ludzkiéy, wſzyſcy prawie tych wieków ſądzą Malarze.

W Kruchcie leży duży okrągły kamień wyrażaiący z gębą dziurawą twarz *Maſcherorze* i nazywa ſię gęba prawdy *la Bocca de la verita.* w którą gębę Poganie wtykali rękę dziewicéy podéyrzanèy, iaką ieśli w rzeczy ſaméy była,

ła,

ła, ręka upadać czy uſychać miała,nierozumiem, żeby ów kamień *prawdy* był *Probierſkim*,albo narzędziem Oyca kłamſtwa, to tylko pewna, że Córki Synowie kłamſtwa nie tak wſtydu i grzechu potaiemnego,nie tak krzywoprzyſięſtwa i Boga wſzyſtko widzącego boią ſię, iako raczéy w takowéy prawdy próbie niebeſpieczeńſtwa uronienia ręki, albo uſchnienia całego ciała za krzywoprzyſięſtwo, dobrze choć drugdy aprehenſya prędkiéy śmierci niektórych od krzywego przyſięgania odſtraſza.

W Kościele S. Andrzeia od marmuru koſztownym od Xiążąt Panfilich wyſtawionym złożone ieſt ciało S. Staniſława Koſtki, S. J. Polaczka, nad którego Młodzieniaſzka Rzym między SS. Wyznawcami niema wiekiem młodſzego. Młodyć to Panicz, ale wielki Swięty, którego tam święte mieſzkanie nawiedzaiąc, dzieło miſternéy ręki w marmurze twardym iak nayżywiéy

kona-

konaiącego S. Młodzieniaſzka udaiące oglądałem zaſtanowiwſzy ſię wprzòd nad formą, potym nad materyą owego Poſągu, gdyż pierwſzy raz zdarzyło mi ſię widzieć w iednéy marmuru ſztuce kolor czarny i biały. Ta oſobliwość w naturze, i oraz w ſztuce ſprowadziła na to miéyſce Józefa II. Ceſarza Chrześciańſkiego.

Między nayoſobliwſzęmi w całym Rzymie ſtatuami, co do materyału ta ſtatua S. Staniſława Koſtki liczyć ſię może, Co do ſzacunku wnętrznego S. Jgnacego Loioli w Kościele Jezuſowym *del Gezu*, gdzie nietylko kruſzec drogi, ale i kamień nayrzadſzy wkoło niéy *lapis lazuli* ceny iéy przydaie.

Co do ſztuki w udaniu Snicerſkiéy.

1. Statua Maryi Panny Wniebowzięcia i S. Aloizego Gonzagi w Kollegium Rzymſkim.

2. S. Tereſy w Kościele XX. Karmelitów.

3. S. Agnieſzki w Kościele pod iéy tytułem.

4. Statua Pana JEZUSA w Kościele XX. Dominikanów *ſupra Minervam.*

Poſąg Herkuleſa w Pałacu Farnezego, z którego biorą model i ſnicerze i Malarze. W tym Pałacu pokazuią ciekawym (ale ta ciekawość koſztuie, wiadomo iak w Rzymie). Wołu Pannę wydaną na śmierć tratuiącego, którego Męſzczyzna trzyma za ucho i rogi; rzecz ta cała zrobiona z iednéy marmuru ſztuki, i wyśmienicie udana. Wzięta ona ieſt za Pawła III. Farnezyuſza z Cieplic *ab Thermów* ſławnych Antonina Karakalli, do których wody ſprowadzone były przez cugi wodne *aquæ ductus* o mil 17. Pałac ten wyſtawiony przez Xiążęcia Farnezego za pozwoleniem Pawła III. Stryia Jego z brył kamieni cioſanych *Amfiteatru Flawiuſzowego,* ile przez noc iednę po-

ruy-

ruynować mógł biiąc weń działami.

Z kolumn czyli słupów naycelnieyszych w Rzymie iedna iest na placu dawnego Rynku Traianowego *Colonna Traiana* wysoka na stop 223. szczeblów ma wewnątrz schodowych 185. okienek 40. na wierzchołku kolumny w drogiéy urnie, czyli naczyniu były złożone tego Cesarza Popioły, którego Poganie iak Bożka czcili. Adryan Cesarz tamże poświęcił był Kościół Traianowi Cesarzowi, którego był tamże posąg ze szczerego metalu ulany nakształt Rycerza, którego Kościoła znaku nawet niema, a miasto iego stoiącego na téyże kolumnie S. Piotra przez Syxta V. postawionego czczą teraz Rzymianie, przednia na tym słupie kamiennym iest rzezba woyny Traiana z Dakami [z] wyrażaiąca, Rafał z Urbinu naysławniéyszy Malarz brał z niego wzory, i teraz na nim Malarze i Snicerze wprawuią się. Dru-

[z] *Gdzie teraz Siodmiogrodzianie i Wołosi.*

Drugi słup, na którym ſtoi S. Paweł *Antonina Piuſa* pobożnym mianowanego niegdyś Ceſarza, poſtawiony od Senatu Rzymſkiego wyſoki na ſtop 161. graduſów w nim 106. okienek 16. wewnątrz ſą wyrażone dzieła owego Ceſarza; powierzchnie zaś woyny z Markomanami Marka Aureliuſza Ceſarza Naſtępcy po dobrym Ceſarzu *Piuſie* ieſzcze lepſzego, którego poſąg na koniu ſiedzący z Metalu zrobiony przez Chinczyka iednego z naywybornieyſzych tego dzieła ſztuki Rzemieślnika [a] ſtoi przed Kapitolium.

Mòwiąc co do ſztukateryi, rznięcie na słupie *Traiana* kwitnącego, na słupie *Antonina* uſtaiącego ſnicerſtwa ieſt dowodem. Oſtat-

[a] *Tento Chinczyk do tego wybornego dzieła ſprowadzony od Rzymian pokazał i w tym ſwóy dowcip i ſztukę, iż mimo wolą Jch umiał w grzywie końſkiéy znak utaić ſwóy w owéy róży miſternéy, która na afront im wyraża Rzemieślnika bydź nie Rzymianinem, ale Chinczykiem według tego znamiona.*

Oſtatki Bramy Traiana (w ogrodzie Kardynała Albani widziałem) wyśmienite. Septymiuſza i Konſtantyna iuż nietakie. I nie dziw; za czaſem upadaią kunſzty, i guſt ſwóy tracą nauki. W Trumnie owéy Agrypiny, był czas, kiedy zboże mierzono, teraz ſtoi na Kapitolium.

Był wiek, kiedy cieplice guſtowne i paradne lubił ſtawić Dioklecian, które potym Pius IV. obrócił na Kościół Maryi *de Angelis*, a drzewa z owéy paradnéy budowy pozoſtałego nieżałował Grzegorz XIII. użyć na ſzpichlerzów zbudowanie proſtych. Konie owe Praxyteleſa i Fidiaſza, które kiedyś ſtały pod dachem ciepłey téy i pieſzczonéy Dioklecyana kompieli, teraz pod otwartym Niebem ſtoią *in monte Cavallo.*

Był czas, kiedy proſtym ręki ludzkiéy dziełom cześć nad ludzką wyrządzano.

SS. Klaudius, Nikoſtrat, Symforyan, Kaſtoryuſz i Simplicy iedni ze Snicerzów ſą oni, którzy za Dioklecyana ſą pomęczeni, że rąk ſwoich utworem bałwanòw pokalać niechcieli.

Z między naydawniéyſzych i nayſławniéyſzych koloſòw, czyli Amfiteatròw było Amfiteatrum Flawiuſzowe wyſtawione od Weſpazyana, od Tytuſa Syna Jègo Bogom poświęcone, którego połowica dotąd ſtoiąca kilkopiątrowa czyni niemałe teraz ieſzcze dawnéy wſpaniałości wyobrażenie, obwód iego ma ſtop 2338. Plac to był pogańſkich igrzyſków i mordów tyrańſkich na SS. Męczenników, których ſzarpiąc i rozdzieraiąc dzikie i drapieżne beſtye, zażartym na krew niewinną ludzką oczom Pogańſkim miły ſprawowały widok, plac ten krwią Męczeńſką napełniony cały [b] od R. 1540. po-

[b] S. Grzegórz Papież miaſło Relikwii pewnemu dał garść owéy ziemi, z któréy cudownie krew

poświęcony ieſt Taiemnicom Męki Pańſkiéy, gdzie iak w ziemi świętéy Stacye Króla Męczenników obchodzą z przykładnym nabożeńſtwem i odpuſtami. Po oboièy ſtronie nad Bramami napis dano taki.

AMPHITEATRUM FLAVIUM,
Triumphis ſpectaculisque inſigne
Diis Gentium impio cultu dicatum
Martyrum cruore ab impura ſuperſtitione
EXPIATUM.
Ne fortitudinis eorum excideret memoria,
MONUMENTUM
A Clemente X. Papa. Max:
Annô Jubilei MDCLXXV.
Parietinis dealbatis depictum
Temporum iniuria deletum
Benedictus XIV. P. M.
Marmoreum reddi curavit.
Annô Jubilei 1750. Pontificatus X.

poſączyła ſię Męczeńſka, co dla pamiątki wyrażono ieſt na Ołtarzu S. Grzegorza w Kościele Watykańſkim.

Na prawéy ſtronie niedaleko od *Amfiteatru* ſtoi *Arcus* to ieſt Brama trymfalna po ſławnym zwyciężeniu Maxencyuſza Konſtantynowi Wielkiemu Ceſarzowi wyſtawiona, na ktòréy napiſano Froncie.

JMP. CAES. F. L. CONSTANTINO MAXIMO
P. F. AUGUSTO. S. P. Q. R.
QUOD INSTINCTU DIVINITATIS, MENTIS
MAGNITUDINE, CUM EXERCITO SUO
TAM DE TYRANNO, QUAM DE OMNIS EIUS
FACTIONE, UNO TEMPORE IUSTIS REMPUBL:
ULTUS EST ARMIS, ARCUM TRIUMPHIS
JNSIGNEM DICAVIT.

Z iednéy ſtrony *Votis X.* - - *Votis XX.*

Z drugiéy ſtrony w tyle, *Sic X.* - *Sic XX.*

Wpośrzód Bramy na iednéy ſtronie wiaździe *Fundatori quietis*, na drugiéy zaś ſtronie *Liberatori Urbis.*

Z boku na marmurze napis taki.

Clemens XII.
Pont: Max:

Quod

Quod Arcum
IMP. Constantino Magno
erectum
Ob relatam Salutari
Crucis signo
Praeclaram de Maxentio
Victoriam.
Jam temporum iniuria
Fatiscentem
Veteribus redditis
Ornamentis restituerunt
Annó Domini MCCXXXIII.
Pont III.
S. P. Q. R.
Optimo Principi.
ac pristinae Maiestatis
Urbis Adsertori
Pos.

Skąd idąc ku Kapitolium drogą świętą *via Sacra* (dla Konfederacyi owéy za Romulusa tak przezwana ta droga) druga tryumfalna stoi brama wystawiona dla Tytusa Cesarza po zbu-

rzeniu Jerozolimy, którą Hiſtorycy Kościelni od ſiedmiu lichtarza świeczników, ktòry tam ieſt w bramie między ſztukateryą wyrobiony, nazywaią *Septem Lucernarum.* Téy bramy dach drogi brondzowy wzięty ieſt na Kościół Watykańſki od Honoryuſza I. Papieża.

Napis na téy Bramie taki.

SENATUS

Populusque Romanus

Divo Tito Divi Veſpaſiani F.

Veſpaſiano Auguſto.

Przy drodze tryumfalnéy niedaleko kolumn trzech pozoſtałych z Kościoła Jowiſza Grzmiciela *di Giove Tonante* od Auguſta Ceſarza poświęconego na bramie tryumfalnéy *Septymiuſza Sewera.*

Napis ſtary ledwie iuż znaczny.

Na przeciw téy Bramy miała bydź ſzkoła Xantuſa.

Kościół nayſławniéyſzy za Pogan *Pantheon, Rotunda*, okrągłym teraz nazywaią, który krom dziury okrągłéy

w gò-

w gòrze żadnego okna niema, a przecie dość ma światła. Tento Kościòł wystawiony naypierwiéy od M. Agryppy Roku 14. po Narodzeniu Chrystusa Pana. który za Traiana Cesarza zgorzał od piorunowego ognia, poprawiony od M. Aureliusza, potym od Septymiusza' Sewera po pożarze za panowania Kommoda Cesarza.

Fokas Cesarz Następca Mauryce-go pozwolił Bonifacemu IV. poświęcić go Maryi Pannie i SS. Męczennikom na początku wieku 7. skąd nazywa się *S. Maria ad Martyres.*

Kopuła i krużganek tego Kościoła, że był Metalem pokryty, kazał go zedrzeć Konstans Synowiec Herakliusza Roku 636. Ruiny tego nareszcie Kościoła poprawił Eugeniusz IV. i Alexander VII. Papieżowie.

Zamek S. Anioła *Castrum Angeli* uczyniony iest od Bonifacego Papieża Roku 1395. gdzie było Mauzoleum

Adryana Celarza, którego popioły w naczyniu dużym miedzianym na wzòr ſzyſzki borowéy były złożone, teraz leży ona w ogrodzie Papieſkim przed Pałacem Watykańſkim; a Statua S. Michała ſtoi na iéy miéyſcu na Zamku owym, gdzie czaſu powietrza zarazy przy Supplikacyach publicznych za Grzegorza pokazał ſię S. Michał miecz w pochwy chowaiący. Kaplica Jemu poświęcona na wierzchołku tego zamku nazywa ſię *Inter Nubes.*

W ſkarbcu warownym leżą ſummy złożone do piąciu milionòw Cekinow od Syxtuſa V. Papieża na oſtatnią Kościoła potrzebę; z nich pół miliona powiadaią, iakoby dano na wyprawę Wiedeńſką Janowi III. Królowi Polſkiemu.

Jeſt miéyſce więzienia i kary ſekretnéy dla zacnych oſòb przez ſtrącenie z góry w loch głęboki ſztabami oſtremi rożnie poſnowany, które wino-

way-

waycę na łeb lecącego w ſztuki rozcinaią.

Jeſt też tam mieyſce rezydencyi dla Oyca S. w czaſie uciecz ki od prześladowania, dokąd z Pałacu Watykańſkiego dana ſekretna galerya, kędy czaſami przechodzi Papież *incognito*.

W Kościele S. Bartłomieia na wyſpie ma bydź ramię S. Woyciecha od Bolesława Chrobrego Ottonowi III. Ceſarzowi w podarunku dane, dowód tego maſz niżey.

Skąd niedaleko w Kościele Sant: Maria *Traſtevere* [c] zrzodło ieſt pod Ołtarzem, gdzie twierdzą: iakoby oliwa płynęła, nim ſię Chryſtus Pan narodził; ſkąd i teraz nazywa ſię to mieyſce

---

[c] *Jeden z Kościołów Maryi Panny w Rzymie naydawnieyſzy, w którym ieſt Obraz Maryi Panny łaſkawey, nabożeńſtwem S. Cecylii i S. Franciſzki Rzymianki uczczony. Przy Kollegiacie tuteyſzey był Kanonikiem Tomaſz Freter Poznańczyk, Piſarz* Odów *na pochwałę Hozyuſza Biſkupa Warminſkiego i Kardynała.*

ſce *S. Maria in fons Olei.* Tam *Taberna meritoria* dla zasłużonych żołnierzy przed tym bydź miała. Na Tablicy takie ſą napiſane wierſze od nich.

Roma vetus, veteres cum te rexêre Quirites,
Nec bonis immunis, nec malus ullus erat.
Defunctis Patribus ſucceſſit prava juventus
Quorum conſilio præcipitata ruis.

Toż ſamo po Polſku.

Rzymie ſtary, gdy mieli rząd nad tobą ſtarcy,
Na wybór miałeś dobrych, zły nikt niebył arcy,
Po zmarłych Ycców młodzież rządzi cię bez ładu,
Za ièy radą przychodziſz prędzèy do upadu.

Roku 460. od założenia Rzymu w Kościele Kwiryna Kompas był poſtawiony, który iak oſobliwość pierwſzy raz wtedy obaczyli Rzymianie, którzy poproſtu wſchód i zachód uważali, a kiedy ſłońce proſto biło między roſtry i miéyſcem publicznym dla przyięcia Posłów, wołał woźny *południe*; ſkąd i teraz przy zegarach pewny o 24. godzinie *zachòd* ſłońca raz nazawſze maią regularnie determinowany,

ny, o południowym zaś czasie mianowicie w letniéy gorącéy porze zasypiaią Włosi, i choćby drugdy czuli, o południu wiedzieć niemogą, chyba z Kalendarza *Giorne Dziorne*, w których oni południa godziny, iak u nas wschodu i zachodu maią Tablice, które reguluią podług linii Merydyonalnéy, ta zaś wyciągniona iest w Kościele XX. Kartuzów, podle łaźni Dyoklecyanowych, staraniem i kosztem Królowy Anny, żony Króla Jana Sobieskiego, która w Rzymie po śmierci Męża żyiąc, tę dla Włochów przysługę i wieczną Jmienia Sobieskich pamiątkę uczyniła. Wdzięczni Rzymi nie pokazuią w Rzymie miéysce rezydencyi téy Monarchini, zéyście Jéy z tego świata, tak po dziś dzień w Rzymie głoszą przy Merydianie, iak woźny przedtym wołał *południe* przy rostrach.

W Kościele Oyców Kapucynów po prawéy ręce Ołtarza wielkiego nie-

poka-

pokalanego Poczęcia Maryi Panny złożone w publicznym Mauzoleum Ciało W. Alexandra Sobieſkiego Kapucyna, ktòrego iako Wielkiego Kròla Jana III. Potomka, Klemens XI. Kardynalſką ozdobił Purpurą, i Kròlewſki ſporządził mu pogrzeb Roku 1714.

Na Kapitolium w Galeryi między nayoſobliwſzéy malarſkiéy ſztuki kwadratami pokazuią Hiſtoryą zabranych Sabinek pod czas igrzyſków od Rzymian pięknie wymalowaną przez Piotra *de Cortone*, za którą iakoby 13000 Czerwonych Złotych dawał Auguſt II. Król Polſki.

W Pałacu Xiążąt Kolonnów na wſchodach ſławna głowa Meduzy z porfiru zrobiona; w ich Galeryi między oſobliwemi Malarzów ſztukami, ieſt Obraz S. Staniſława Koſtki z Aniołem Kommunią mu daiącym, dzieło wyborne Karola Maratty.

W Pałacu Xiążąt Burgiezych (ktò-

rzy

rzy równie iak i Xiążęta Kolonnowie audyencyą daią pod pawilonem nakſztałt Tronu) na pamiątkę, że Paweł V. ſławny Papież z Jch był Jmienia, ieſt cudnie wymalowany Portret tego Papieża.

Tamże wymalowany ieſt przez ſławnego Malarza Ticiana [d] na płotnie Juliuſz Karaffa Kardynał ścięty za Juliuſza II. Papieża, gdzie też Oryginał wymalowanéy Wenery przez Pawła Weronenczyka, wykopiował świeżo Gatte Francuz przez 5. Mieſięcy koło niego pracuiąc, niezgadnę iakiego ma bydź ſzacunku Oryginał, kiedy kopią Jego drogo iuż w Rzymie ſzacuią.

Za Statuę Hermafrodyta, którą w tymże chowaią Pałacu, Xiążę Burgiezy Kościół marmurem powlókł *ala victoria* wykupuiąc ią od XX. Karmelitów boſych.

Swięty Jan Chrzciciel ſiedzący z nogą

[d] *Ticianiemu Malarzowi ſławnemu niewſtydził ſię pęzel z rąk wypadły podnieść Karol V. Ceſ*

nogą iednoftaynie wydaiącą fię ze trzech ftron patrzącemu, zadziwienia godna ta fztuka flawnego Rafała *de Urbino.*

Villa Burgiezych za murami Rzymu niedaleko *Campo Marzo* piękna, ciągnie fię na mil 3. włofkich, maią tam dość na opał lafu i łąk na wyżywienie 2000. ofłów, z których naymy znaczną codzień zbieraią fummę.

W Pałacu Xiążąt Juftynianów do 2000 pofągow, i rozmaitych ftatuy rachuią.

Na Pałacu X. Kaietana Rufpoli fchody w całym Rzymie nayofobliwfze z kamienia *Paragona* białego dlugie i fzerokie.

W Farnezynie na Sali pałacu XX. Farnezych z wefela Bogów przez Rafała na fufficie wyterminowanego wzory Malarze biorą, i uftawnie ieden po drugim kopiiuią. Tegoż Rafała kamery na Pałacu Watykańfkim, i krużganek fuffitu przezeń wymalowanego ofo-

ofobliwfzą maią zaletę, za wykopiowanie fztuk owych Rafała znaczną poftąpił fummę Malarzowi pewnemu wielki Xiążę Roffyiſki.

Za Bramą S. Pawła po prawéy ręce ieft Piramida z kamienia kwadratowego wyfoka 160. ftóp. fzeroka u fpodu 130. w dniach 330. wyftawiona, iak pokazuie napis *C. Ceftio F.* gdzie fchowane fą popioły Kaiufa Ceftyufza, który fporządzał dla Kapłanów Jowifzowych uczty. Ma bydź wewnątrz pokóy wyfoki 19. fzeroki, 26. piędzi przednim malarftwem Bogów wyrażaiącym ozdobiony.

Brama S. Pawła nazywała fię przedtym *Trigemina*, gdyż Roku 86. od założenia Rzymu za Tulła Hoftyliufza Króla III. Rzymu na tém gdzieś miéyfcu ftanęła wygrana Rzymian nad trzema Kuraciufzami przez iednego ze trzech braci pozoftałego Horaciufza, których pamiątką fą trzy góry dotąd

Jmię

Jmię Braci trzech *Tre Fratelli* maiące.

Za tą Bramą był most òw sławny *Pons Sublicius* z Portem, M. Emiliusza Lepida, który most załamał się w tyle Horaciusza Koklesa walczącego z Toskanami, i tym przypadkiem ocalał Rzym, a waleczny Horaciusz z koniem skoczył w Tyber, i wypłynął zwyciężca na brzeg swòy.

Marek zaś Kurciusz, co się z koniem w otchłań rzucił dla dobra publicznego pod Kapitolium stał się Bogom Pogańskim żądaną ofiarą.

Mucyusz Scewola odważnym paleniem ręki swéy odstraszył Porsennę Króla Etrusków od Rzymu, a tak więcéy dokazał, niż gdyby go był zabił, tąż prawicą większego nad sobą zwycięstwa sprawczynią.

Przed Bramą Pospòlstwa *Populi* w Kościele XX. Augustyanòw (w ktòrych Klasztorze niegdyś Marcin Luter mieszkał, iego rękopismo chowaią w Biblio-

bliotece Watykańskiéy.) dowcipnie napisano nagrobek dla Jéymci Pani Odescalchæ Chisiæ imieniem Małżonka, który prawdziwie *contra votum superstes* Wdowcem niechcąc bydź długo, przyjął na się biedny drugiego ślubu obowiązek.

Circus Maximus na równinie Marciuszowéy między górami Palatyńską i Awentyńską, okrąg to wielki do zawodów założony od Tarkwiniusza Króla Roku po założeniu Rzymu 154. za pysznego Tarkwiniusza zakończony R. 234. plac tęn ogarnąć mógł Spektatorów 260,000. Zwyczay biegania do mety na wyścigi zachowuie się dotąd na ulicy Kursowéy, którą wyprościł Paweł II. Papież R. P. 1465. a którego koń pierwszy do mety dobieży, za nagrodę od Oyca S. bierze sztukę Materyi, co przedtym dawano za przebicie oszczepem Buchaia.

Do igrzysków owych starzy Rzy-

mianie tak byli przyzwyczaieni, iak do chleba, skąd poszło w przysłowie: *Populus Romanus amat panem & Circenses.*

Lecz i teraz pewny w Rzymie bunt byłby, gdyby Ociec S. zwyczay ich ten dawny znieść postanowił, albo, gdyby ze szpichrzów swoich chleba im niedostarczał [d]; cowiększa, gdyby się w Rzymie brokuły tylko przebrały, w ktòrey włoszczyznie Włosi bardzo się kochaią [e].

Szpitalów w Rzymie znaczna iest liczba, między niemi naywiększe i nayporządnieysze są: pierwszy pod tytułem Ducha S. drugi pod tytułem S. Michała, w którym do 700. osòb bywa cho-

---

[d] *Zwyczay staie się prawem, czyli prawo stoi zwyczaiem. Trzyma się ludu Rzymskiego dotąd powszednim używaniem chleba prawo Grachusowe, którym dostarczano żywności i. t. d.*

Legem frumentariam ferebat C. Grachus, iucunda res plebi Romanæ, victus enim suppeditabatur largè sine labore.

[e] Luxuriant animi rebus plerumque secundis.

chorych. Proboszczem szpitala Ducha S. według funduszu powinien bydź Polak, który z nadania wielu Papieżów rocznego dochodu ma więcéy niż 80,000. Skutów rzecz pewna, a iak Rzymianie powiadaią, ten szpital ma większą intratę, niźli sam Papież.

Rzym na łonie swoim wychował Papieżów 114. z których 34. w liczbę SS. przeniósł, innych zaś Swiętych wydał bez liczby.

Rzym dopiero stał się Katedrą ludzi uczonych, skoro z Grecyi do Latium przeniosły się nauki.

Król Ewander z Arkadyi pierwszy do Kampanii Rzymskiéy nauki piękne wprowadził Roku 2900. przed założeniem Rzymu, 60. laty przed woyną Troiańską.

Sylla zaś z Aten starożytności do Włoch sprowadził, któremi Rzym ozdobił.

W wieku XV. Mikołay V. Pa-

pież Xiężnicę Watykańską zamnożył Xięgami z różnych stron sprowadzonemi.

Jerzy Trapezunczyk tegoż Papieża Sekretarz w Rzymie uczył ięzyka Greckiego, Krasomowstwa, i Filozofii.

Po wzięciu zaś Carogrodu od Turków R. P. 1453. Andronik z Tessaloniki przybylec uczył Greckie szkoły publicznie.

Plotius rodem Lugduńczyk, wychowaniem Rzymianin, pierwszy w Rzymie łacińskiego krasomówstwa Nauczyciel.

Krates Mellotes pierwszy Prawotwórca *Grammatyki*, czyli przepisów ięzyka Łacińskiego.

Prawopisy.

Publius, Papirius żył około Roku od założenia Rzymu 240.

Appius Claudius Centemmanus Censor, za którego *Droga Appiuszowa* i wo-

i wody Klaudyuszowe stanęły. Żył około Roku 440.

Kaius Fabiusz *Pictor* zwany przeto, że Kościół *Salutis* wewnątrz wymalował od Brutusa Diktatora wystawiony; żył R· od założenia Rzymu 451.

Publius Sempronius Filozof, i Konsul, Jego żona Kornelia sławna łacinniczka, którą sławi Quintilian. 449.

Tiberius, Coruncanius Konsul 473.

Sextus Elius Budowniczy krzesłowy *Edilis curulis* - - 553.

Publius Mucius Scevola Konsul - - - - - 578.

Porçius Kato Censor pisał prawa o żołnierce *de Re militari &c. &c.* o nim Livius: Gdzieby się kolwiek urodził, znalazłby wszędzie Kato los szczęścia dla siebie [*f*]; umarł - - 605.

Marek Kato Syn Jego obiaśnił prawa.

 Aqui-

[*f*] Quocunque loco natus esset, fortunam sibi ipse facturus videbatur. *T. Livius.*

Aquilius, Gallus Tribunus plebis - - - - - 693.

Servilius Sulpicius Rufus Konſul, tego Cicero nad wſzyſtkich Prawopiſów przeniósł.

Kraſomówcy.

Cetegus, Kato, Sempronius Grachus, Emilius Lepidus, Galba, Kraſſus. Marek Antoniuſz, Hortenſiuſz, Cicero, Skryboniuſz Kuryo, Antoniuſz Troymąż. Publikola pierwſzy miał mowę pogrzebową po śmierci Brutuſa. M. Antoni Muret [g].

Wierſzopiſy.

M. Liwiuſz Andronik, który w Rzymie Tragedie i Komedie począł wydawać R. od założenia Rzymu 513. En-

[g] *Muret R. 1577. za Króla Stefana Batorego liſtem Jana Zamoyſkiego Podkanclerzego Koronnego do Polſkiey był wezwany, tenże za Królem naczym Zygmuntem Auguſtem miał w Rzymie mowę przed Piuſem V. Papieżem z pochwałą Narodu Polſkiego, gdzie ma rzecz i o granicach iego.*

Enniuſz Kwintus Obywatel Rzymſki. - - - - - 515.

Terenciuſz rodem Afrykańczyk, wychowaniem Rzymianin topieleć urodził ſię w Kartaginie. - - 560.

Pakuwiuſz 80letny i L. Attiuſz Baykarze.

Luciliuſz Kaius Dziad Pompeiuſza po Matce. - - - 651.

Titus Lukreciuſz Carus urodził ſię w Rzymie. - - - 658.

Albius, Tibullus, urodził ſię w Rzymie. - - - - - 710.

Petronius Arbiter Obywatel Rzymſki żył za Nerona.

Marek Waler: Marcialis Bilbitanin, w Rzymie żył lat 35. za Domiciana Ceſarza.

Klaudyanus Alexandrinus, żył za wielkiego Teodozyuſza, ktòremu poſąg na rynku Rzymſkim poſtawiono.

Aurelius, Prudencyuſz żył za tegoż Teodozyuſza.

Hieroteufz pierwfzy z Chrześcian pieśni SS. fkładacz.

Panna Proba Falkonia Rzymianka wierfzopifka Grecka i Łacińfka w wieku V. Francifzek Barberini i. t. d.

Dzieiopify.

K. Juliufz Cezar urodził fię w Rzymie R. od założenia Rzymu 353.

K. Saluftiufz Kryfpus, Tribunus plebis był w ów czas, kiedy Milo Klodyufza zabił, urodził fię w Amiternie - - - - - 668.

Korneliufz Nepos Weroneńczyk umarł za Augufta Cefarza.

Hegefippus pierwfzy Dzieiopis Kościelny, żył w wieku II. po Chryft:

Marek Fabiufz Kwintylian w Rzymie Nauczyciel Retoryki; żył za Tita Wefpazyana Cefarza.

Swetoniufz Trankwillus Sekretarzem był Adryana Cefarza.

Pifarze różni.

O Budownictwie Witruwiufz.
O Ziemiopiftwie Dionizy. Ma

Ma i teraz Rzym ludzi uczonych, którzy pismami i dziełami swemi pierwiastkową Rzymu sławę i Religią utrzymuią, iako naprzykład X. Franciszek Antoni *Zaccaria* ex Jezuita z Xiąg chwalebnych, pełnych głębokiéy nauki, i gruntownéy doskonałości całemu światu znaiomy Autor.

Dway także ex Jezuici ieden w Rzymie, drugi w Ameryce kształtnym wierszem łacińskim Jlliady i Odyssei Homera iak głębokiego, tak do zrozumienia trudnego Póëty iaśnie wyłożyli, których obu dzieła równie wyborne czytaiąc teraz Literaci, nie wiedzą, którego z nich głowę laurem uwieńczyć, albo raczéy komu *Palmę* wygranéy przyznać należy się.

Lecz co się tycze szczególnych zaszczytów Narodu i ięzyka Polskiego sławy, rozumiem, że niosę naycieka wszą z Rzymu dla wspołrodaków moich

ich nowinę, któréy dotąd Rzym niemiał, kiedy miasto gościńca nayosobliwszego przywiózłem troie Xiąg w Polskim języku w Rzymie drukowanych. 1. O naukach wyzwolonych X. Jgnacego Włodki. 2. Komedya z Historyą Jansenizmu. 3. Kazania X. Andrzeia Wagnera. 4. Xięga Historya o Domku Maryi Panny Loretańskim przez Jmci Xiędza Łasińskiego ex Jezuity, niegdyś Penitenciaryusza Polskiego w Lorecie, iuż iest dana pod prasę Drukarni Rzymskiéy, ktòra za staraniem właśnie iego dla przysłużenia się Polakom przysposobiła się na Punkle liter Polskich, żeby Rzym głowa świata drukuiąc dzieła Polaków Literaturą znakomitszych, sławę, i Jmię Jch w Europie pomnażała.

Zyie dotąd w pamięci i sławie u Rzymian K. Sarbiewski naszyniec, ktòry mieszkaiąc w Rzymie wsławił Jmię Sarmackie, i dowcip iego w gładko ulanych

wier-

wierſzach równie iak *Tyber* byſtry, noſi w ſzumnych nurtach ſwoich.

J. Szmuglewicz *Warſzawianin* w ſztuce Malarſkiéy, i w ſztychunku na cały Rzym ſławny. Ryſunek iego delikatno, że tak powiem, doſadny ucalił po większéy części drogie owe dawnego Rzymu znalezione pod ziemią ułomki dokładem, gdzie czego brakło, umieiętnéy ręki.

Do czego od Piuſa VI. Papieża nowe Rzymowi ozdoby przyczyniaiącego, i ſtare wſkrzeſzaiącego użyty, nie tylko wielkiemu Jego oczekiwaniu doſyć, ale i narodowi właſnemu zaſzczyt niemały czyni.

Dzielna prawica tegoż nayświętſzego Piuſa VI. Papieża zawalinami przez trzęſienie ziemi dawno od oczu, i zapadłéy przed wielą wieków wiadomości pokryty głęboko, z pod murów nowych wydzwiga Kolos ſławny Auguſta Ceſarza, i obeliſzek na troie ro-

ſpa-

ſpadły, znowu na ſwoimże całkowicie ma poſtawić pedeſtale, ktòrego twarz zachodnią iuż widzi Tyber bliſki, iak ze śmiertelnego prochów grobu otartą, i piſmem ożywioną świeżym. Roku 1773.

Mauſolæi Auguſti
Facies Occidentalis
Dirutis Ædibus
Detecta
MDCCLXXIII.

W Jmię Braſkich zlana krew Ogińſkich, Brzoſtowſkich Panów Litewſkich panuie dziś Państwu Włoſkiemu w Piuſie VI, który iak ieſt głową, i ozdobą Kościoła Chryſtuſowego, tak tych Domów w Litwie, i Familii we Włoſzech *de Comitibus* Braſkich zacnéy wielkim Potomkiem.

TY-

TYTUŁY

Kościołów teraz, *Bożnic* przedtym *natymże mieyscu w Rzymie posadę maiących.*

S. Maria ad Martyres	*Pantheon* dla wszystkich Bogów, i przeto od Gotów on ieden został niezburzony.
S. Maria in Ara cæli	Jowisza, Feretryusza
S. Maria del Campidoglio	Jowisza Kapitolińskiego.
S. Maria sopra la Minerva	Minerwy
S. Maria Liberatrice	Jowisza Statora
S. Maria di Loreto de Forni	Marsa.
S. Maria nova de Monaci Olivetani	Słońca i Xiężyca
S. Maria in portico Rione di Ripa,	Saturna i Opisa
S. Maria delle grazie	Westy
S. Maria na górze Awentyńskiey *Vergine,*	Fauny Bogini dobréy *Buona*
S. Maria in Cosmedin	Wstydu
S. Maria nel Esquilino	Izydy
S. Maria in Aquiro.	Juturny
S. Salvatore de la Pieta. Zbawiciela Pana	Pobożności *Pietatis* [h].
S. Salvatore in Massimi	Jowisza, Minerwy, i Junony
S. Salvatore in Statera	Saturna nel Campidoglio.
Domine quo vadis Kościół	Marsa

S. *Adri*

[h] *Drugi Kościół* Pobożności, *teraz pod tytułem S. Mikołaia* in Carcere *stoi na tym mieyscu, gdzie więzienie pospólstwa było wsławione niepospolitym z piersi córki posiłkowaniem Rodzica, za Kaia Kwinciusza i Marka Atyliusza Kons:*

S. *Adriana nel foro Romano*	Saturna
SS. *Kozma i Damiana*	Kostora i Poluxa
S. *Alberta nel' Aventino*	Herkulesa Zwycięscy.
S. Anioła *nel' foro Bavaro di Pescheria*	Bellony
S. Apolinarego	Apolina.
S. Barbary *nel Rione della Pigna*	Wenery
S. Bartłomieia *dell' Isola.* od Ramienia S. Woyciecha naszego tu przez Ottona złożonego, w wieku 10. nazywał się Kościołem S. Woyciecha, *S. Adalberto.*	Eskulapiusza, ieden Eskulapiusz miał się urodzić w Litwie w Krzyczewie; trzech ich było. *Cicero* 3. *Tuscul.* O naszym 4. snać Rzym Pogański wtedy niewiedział.
S. Błażeia *della Pagnotta*	Neptuna
S. Konstancyi na drodze Nomentańskiey	Bachusa
SS. Kozma i Damiana	Romulusa i Rema
S. *Cosinato Sotto il Gian:*	Fortuny
S. Maryi Egipcyaki	Fortuny Męskiey *Virile*
S. Eustachio *pressola Rotonda.*	Apolina dawny.
S. Wawrzyńca *in fonte*	Dianny
S. Wawrzyńca *in Lucina*	Junony
S. Lucyi *delle Botteghe oscure*	Herkulesa i Meduzy.
S. Martyny *nel foro Rom:*	Marsa mściciela *Ultore*
SS. Nereusza i Achilleusza	Jzyda
SS. Piotra i Marcellina	Bogini Spoczynku *Quietis*
S. Jana *á Porta Latina*	Dianny Efeskiey
S. Pantaleona *in Suburra*	Bogini Ziemi *Telluris*
S. Pryski *nel monte Avent:*	Herkulesa
S. Sabiny	Dianny i Junony Królowy.
S. Agaty	Pallady
SS. Fabiana i Sebastyana	Bogini Zgody *Concordiæ.*

S. Syx-

S. Syxta *alla Piscina*	Cnoty, *Virtutis*, i ſławy *honoris*
S. Stefana *Rotondo*	Faunuſa *Fauni*
S. Stefano *del Cacco*	Serapida
S. Urbana	Bachuſa
S. Teodora	Romuluſa i Rema, albo też Panuſa i Bachuſa.

Pod inſzą Rzym był niegdyś figurą, ſcena świata inaczéy go teraz pokazuie.

Kto okropne ſtarego Rzymu ślady baczy,
Rzym był, może powiedzieć widząc go inaczy [i].

Pyſzne Koloſy, groby *Mauzolea* Rzymſkie znaczą, że Rzym ſtary ſtał ſię iſtną mogiłą. I. niezoſtaie iuż więcéy, tylko na odiezdnym z Rzymu przeczytać nagrobek, który ſtaremu Rzymowi nieboſzczykowi napiſał Andrzéy Fruzius Towarzyſz w Sycylii Hieronima Nataliſa S. J. ieden z nieboſzczyków Jezuitòw, iakim ma bydź i Tłómacz iego po śmierci.

Zmor-

[i] Qui miſeranda videt veteris veſtigia Romæ
Ille poteſt merito dicere: Roma fuit.

Zmordowany krok nieco ſtanów tu podróżny,
Czytáy wierſz na marmurze wyryty niepróżny
Rzym ia to, com był niegdyś świata, iak wieſz, Panem,
Sławny mocą, nauką, i wolności ſtanem.

Jam prawa światu dawał, iak zwycięzca wſzakże,
Mych roſkazów ſłuchała ziemia, morze także.
Na wierzchołkach gór ſiedmiu, ſiedm ſtało Zamczyſków
Tyle bram, cieplic, bożyſzcz, placów do igrzyſków

Te, co widziſz ruiny, rozwalin oſtatki,
Są to dawnéy piękności pozoſtałe ſzmatki.
Zgołać byłem ſzczęśliwy, i byłbym w oſtatku,
Bym z mego niebył zoſtał złupiony doſtatku.

Jam nie ieſt Rzym, upadłem, i leżę tu ſobie,
Pod moiemiż gruzami w iednym z niemi grobie.
Darmo więc Rzymu w Rzymie ſzukaſz, ſam ſię trudziſz,
Rzym pogrzebiony w Rzymie, z grobu go nie wzbudziſz.

Nie zaprzątayſięż koło gmachów budowiſka,
Roſtropności ſię naucz z tego widowiſka.
Otóż w tym oſtrzeć ciebie chciałem, idźże ſobie,
Pomni tylko, co dziś mnie, iutro będzie tobie.

Nienaſyca ſię oko widzeniem ciekawéy w Rzymie ſtarożytności, ani ucho ſłyſzeniem o iego dawności [k]. Cóż

---

[k] Movemur neſcio quo pacto iis locis, in

Cóż to ieſt owa dawność? pyta ſię Mędrzec Pańſki, i ſamże odpowiada ſobie. *Quid eſt, quod fuit? ipſum quod futurum eſt. Quid eſt, quod factum eſt? ipsum, quod faciendum eſt.* Eccl: 1. Przeſzłość, względem Mędrca, tak ſię ma, iak przyſzłość. Jeśliż więc miło ieſt widzieć, albo wiedzieć co dawnego, czemu niema bydź miła ciekawość dla rozumnego człowieka dalekiéy myślą doſięgać przyſzłości, albo ſłyſzeć o nieśmiertelności. Uważa człowiek, co w tyle, co iuż za nim; za cóż niema uważać, co ma przed ſobą? iak ſobie kto chce. Co do mnie, ſądzę iak więc podróżny do ſwoiéy dążący Oyczyzny, iż mniéy iuż to teraz do mnie należy myślić, co było iadąc do Rzymu, a więcéy zapewne iuż mnie intereſuie droga, którą mam przed ſobą. *Roma vale.*

Wyiechawſzy z Rzymu drogą Flaminiuſzową od Kaia Flaminiuſza zwy-

 cię-

quibus eorum, quos admiramur, adſunt veſtigia. *Cic: de Leg:*

cięſcy Ligurów ſporządzoną... *Mil* 25.

CASTEL *RINIANO* Kościołów ma 6. niema tytułu miaſta, lecz tylko Wſi Włoſkiéy Caſtellum. Miaſto, ktòre niema Biſkupa właſnego nazywa ſię *Caſtrum* czyli *Caſtel* po Włoſku... *Mil* 10.

FESCENNIA [l] *Peſcennium* Citta Caſtellana Miaſto Zamkowe leży *in Patrimonio S. Petri.*

Przed tym Miaſtem na Rzece Treia zdawna *Cremera* nazwanéy moſt murowany z napiſem na marmurowéy Tablicy *Innocentio XI. Treia pons Joſepho Sacco, & Joanne Fantibaſſo Conſulibus Urbanus VIII. ad Cremeram, ubi noſtri Fabios olim trucidavêre Veientes, pontem hunc, quæ vetuſtas exederat, inſtauravit. An Pont:* 12. Podle téy rzeki Weiowie w zaſadzce 306. Patrycyuſzów Fabiuſzów trupem do iednego położyli Roku 276. od założenia Rzymu. *Tre-*

---

[l] *z tego Miaſta wierſze wſzeteczne wychodzące wzięły Imię poſpolite u Łacinników* Feſcennini Verſus.

Trecentos Fabios abstulit una dies

Dzień ten między dni krytyczne *inter nefastos* Rzecz pospolita Rzymska policzyła, żeby nic znacznego w ten dzień niezaczynać, ani kończyć.

To Miasto Zamkowe na górze wynioślеy ma własnego Biskupa, Kanóników 10. Katedralnych, liczy Parafii 4. Kościołów 13.

Wielebny Jan Francifzek Tenderini Biskup tuteyszego Miasta umarł w mniemaniu Swiątobliwości R. 1689. dnia 1. Marca, żywszy lat 70. Miesięcy 4. dni 11, nagrobek, i Ciało iego w Kościele Katedralnym. Gdzie też ma swóy nagrobek Wirgiliusz Masochius, który napisał Xięgę dowodząc, iż to Miasto było prawdziwie Weiow, którzy to Weiowie w Roku zaraz 17. po założeniu Rzymu woiować z Rzymiany poczęli. Ktemu ieſt także wtym mieście grób Art. Volumnii, & Titi Galli Wodzów Weiowskich. Pod-

N 2

Podług Martyrologium, i tradycyi dawnéy, są tu Ciała SS. Gracyliana, i Feliciſſimy.

Na ruczaiu *Rivus maior* z drugiéy ſtrony Miaſta na wyſokich nader kolumnach muru ogromnego moſt ieſt dany wyſoki; ſkoro tedy pewnie ma bydź to miaſto niegdyś Weiów, wierzyć zatym można, że ten ruczay umyślnie był przez Kamilla Dyktatora kopany z okazyi wyroku Delfickiego Apolina dla dobycia Weiów, który to Kamillus Diktator po dzieſiącioletnim oblężeniu Roku 357. od założenia Rzymu, z obozu wykopawſzy podziemną drogę do zamku, dobył Miaſta Weiów, i oddał ie na łup Woyſku ſwemu, i Rzymſkim Obywatelom umyślnie na zdobycz pewną wczeſnie zwołanym, dzieſiątą część owéy zdobyczy poſłał na Kościoł Delficki Apolina, dziękuiąc mu za ſkuteczną, i zbawienną radę dla Rzymian, którzy wprzód Roku 355.

Trzech

trzech Patrycyuszów do Delfów wysłali, dla naradzenia się Apolina Pityiskiego względem zdarzonego wezbrania nagłego Jeziora Albanskiégo, które się po czas suszy zdarzyło w czasie tym, kiedy oblężenie trwało Miasta Weiów. Nastąpiła odpowiedź przez posłów: podbicie miasta Weiów zawisło od spustoszebania, i wysuszenia Jeziora, z tą iednak ostrożnością, aby te wody do morza niespływnęły, i żeby odmienić Diktatora, zostawszy tedy Diktatorem Kamillus, iako mąż rozumny domyślił się, czego chce Apollo, i iakim go uczy fortelem podeyść Weiów; więc gwoli wyroku kazał głęboki przekopać ów kanał, którym, kiedy Jezioro sprowadził do *Castel Gandolfo* drugiego Jeziora, niezostawało już nic więcéy, iak tylko z owego wraz kanału uczynić suchy meat sobie do Miasta, co i uczynił. Miasto to Weiów snać wielkie bydź musiało, kiedy po zburzeniu Rzymu przez Brennusa Wo-

dza Gallów, Trybunowie pospolstwa chcieli z Rzymu mieszkanie przenieść do Weiów miasta. Rok nieupłynął a Rzym z popiołów, i ruin powstał przez Kamilla, wtedy to Manlius *Capitolinus* nazwany, który sam tylko, kiedy wszyscy twardo w Kapitolium Oycowie spali, poczuł zdradę Gallów, za gęganiem gęsi ocknąwszy się, za co złoty posąg gęsi, co roczny tryumf na wozie, i pokarm ze skarbu dla nich, [m] psa corok na pal bzowy, wbiiać dla ich ospałości, postanowiono w Rzymie.

Zamek tu ufundował prawie niedobyty Alexander VI, odnowił, i powiększył Juliusz II. Sabaud, z którego wierzchołka o mil 12. ku zachodowi Pałac *Caprarola* niegdyś Farnezych, teraz

[m] *Gęś na węzgłówku służy za Herb niektórym familiom Polskim w Woiewodztwie Sieradzkim wprowadzony przez Mansiola z Famili Rzym: nazwany* Parta Roma. *po naszemu tenże Herb nazywa się* Paparona.

raz należy do Króla Neapolitańskiego. Ku wschodowi góra *Saracte* S. Oresti, na którey wierzchołku krył się od prześladowania S. Sylwester Papież, który ochrzcił Konstantyna Cesarza, na wierzchołku téy góry iest Kościół S. Sylwestra.

Ku północy Magliano *Maleani* miasto Ziemi Sabinskiéy stołeczne, którego Biskupem Kardynał Korsini teraz. Gdzie niegdyś *Cures* Miasto główne było Sabinów sławnych Towarzyszów Rzymian, z któremi Rzymianie w iedno złączeni od tego Miasta *Quirites* zwali się, ztąd był rodem Numa Pompilius po Romulusie Król Rzymski, dopiero tam wioska *Vescovio*. Także ku zachodowi stoią ruiny Miasta sławnego Faliskòw *Falleri*. To niegdyś Miasto dobrowolnie się Kamillowi poddało Roku 359. z okazyi iż Kamillus obrzydząc się zdradą Nauczyciela naprzednieyszych Obywatelów dzieci w moc mu oddaiącego, iegoż samego

przez włáſnych uczniów karząc, obnażonego chłoſtą do Miáſta wrócił...

Mil 14.

Pod wſią *Burgietto* na Tybrze moſt dany od Urbana VIII, który Tybrowy wart zwrócił ku prawéy ſtronie, żeby pół wyſep uczynić użytecżny; i dla tego na kolumnie napiſano. *Ubi Tiberim convertit ad dexteram, & peninſulam adtribuit uſui.* 1628... *Mil* 8.

OTRIKOLI *Utriculum* w Ziemi Sabińſkiéy Miaſto Stare, i wielkie kiedyś Rzymian *municipium.* Tego Miaſta Biſkupem oſtatnim był tu urodzony S: Fulgenty M: od Attili umęczony. zcąd także rodem S: Wiktor Rotmiſtrz umęczony w Damaſzku za Sebaſtianą Staroſty Sorii.

Tudzież SS: *Nectariuſz, Leopardus, Leoncyuſz*, *Koróna* Panna, i Medicus, Jmieniem, i rzeczą lekarz.

Pod Miaſtem o milę Włoſką, z roſkazu Oyca S. Piuſa VI. zpod ruin do-

bywaią

bywaią dawnego Miaſta *Amfiteatrum*, *theatrum*, *Circum*, *Thermy*, rożne poſągi. wdzień przyiazdu naſzego 2. Junii dobyli iednego z miedzi Bałwanka.

Drogę do tego Miaſta nazwaną *Boncompagna* wygodną ſporządził Grzegórz XIII. *Boncompagna* Bonończyk przez Gubernatora Oliwę de Aquila... *Mil* 9.

NARNIA. *Narni* w Umbryi nad rzeką Nerą z góry Fiſcelu wypadaiącą, i w Tyber wpadaiącą. To Miaſto wkraiu niegdyś Sabińſkim *Nequinum*. *Nequia* nazwane ſtąd, iż dzieci właſne, i wſzelki domowy dobytek ſami ze złości wygubili, żeby ſię to ich nieprzyiaciołom niedoſtało, potym bronili ſię do oſtatka, niemaiąc iuż czego bronić od nieprzyiaciół. Bliſkie tego Miaſta ieſt *źrzódło głodu* nazwane, dla wylewu którego nieurodzay, i rok głodnieyſzy z przyczyny źrzodła obfitości bywa. To Miaſto Fulwiuſz Konſul podbił

Roku

Roku od Z. R. 454. ledwie w Rok po oblężeniu go doſtał.

Oyczyzna Jana Papieża, Nerwy Ceſarza, i Gatamelego ſławnego Generała Weneckiego, oraż S. Juwenaliſza M: i Biſkupa tego Miaſta.

S. Kaſſyuſz Biſkup Narnińſki ſpotykaiący przed Narnią Totylę Króla Gottów dla rumianości twarzy za piianego poczytany, wzgardzonym zoſtał. *Czytay o nim w Żywotach SS. X Piora Skargi pod dniem 28. Czerw.*

Tenże Totyla nawiedził S. Benedykta w Kaſſynie, któremu przepowiedział śmierć po 9. leciech; w czym nieoſzukał Krola, iak go Król probuiąc Ducha Prorockiego w cudzéy oſobie udaiąc ſiebie, chciał oſzukać.

To Miaſto liczy w ſobie Kościołów 15... *Mil* 8.

TERNI *Interamna Nahars* w Xſię: Spoletańſkim Miaſto Parafii, ma 11. Kościołów 30. przed Miaſtem moſt murowany

rowany od Jnteramnensów za Pawła V. i dla tego ma Jmie Paweł. Miasta tego Patron osobliwy S. Valentinus M. Biskup. i Patrycyusz, niegdyś obywatel tuteczny, ciało iego w Kościele pod Jegoż tytułem XX. Karmelitów bosych. Stąd także rodem Biskupami Jnteramneńskiemi byli S. Prokulus M. S. Anastasius M. i S. Peregrinus M. którego Ciało leży w Katedrze.

W dużéy Sali Pałacu publicznego chowaią portrety dla zaszczytu własnego na ścianach wymalowane Kaia Korneliusza Tacyta sławnego Pisarza i Xiążęcia Polityków, oraz Tacyta [n] i Floryana Cesarzów Rzymskich, których groby maią bydź za bramą Spoletańską według Flawiusza Wopiska Pisarza ich żywota, napis na téyże Bramie świadczy, że krom wspomnionych Cesarzów, Klaudyusza Nerona Cesarza

[n] *Urodził się Tacyt Roku od założenia Rzymu 810.*

rza Oyczyzną ma bydź to Miasto fundowane od Umbrów R. 81. po założeniu Rzymu.

Do pokolenia Krustuminenskiego przyięci Jnteramnenczycy, za przywileiem Rzymianów własnemi rządzili się Prawami. Wiele maią zebranych w iedno mieysce publiczne dawnych monumentów z dowodnemi na Kolosach, słupach, i kamiennych Tablicach napisami, gdzie są wyrażone Jmiona, Urzędy, i dzieła wielkich niegdyś ludzi, i sławnych Miasta tego Obywatelów. Jako to: Kolos Aula Pompeia Syna Aulusa, który iako Patron, i obrońca Miasta pod czas woyny Marsyckiey [o] iak od pożaru wkoło zaiętego Jnteram

[o] *Siedliska Marsiow ludu Łacińskiego* Latium *Somsiaduiącego Samnitóm, gdzie teraz część dalszéy Abruzy* Aprucium *podle Jeziora Fucynu. Ubogi, ale bitny był lud, powiada Pliniusz, który nayokropnieyszą woynę domową przeciw Rzymianom podniosł.* *O woynie Marsyckiey ma rzecz Cycero* Agrar 2. C. 33.

teramnę zachował w całości. Luciusz Licyniusz Lukullus ieden ze 4. Mężów *IIII Vir juri dicundo*, od ktòrego sławna w Historyi Rzymskiey Familia Licyniuszòw wynišć miała. Kaiusz Dexius Max. wystawił Teatrum, ktòrego znaczne są ieszcze obaliska.

Tytus Albius Arcykapłan *Pontifex* teatrum przyozdobił sztukateryą mosiężną.

Lelius Rustius wystawił Kościoł Jòwiszowi Piorunowemu, gdzie teraz Katedra pod tytułem Maryi w Niebo wziętéy, i innych Jmiona są tamże. Chowaią dla pamiątki trumnę, w ktòréy nayprzòd było złożone Ciało S. Walentyna, ta z białego zrobiona marmuru na coś innego snać była, ponieważ na owéy skrzyni są wyrażone *Bachanalia*. Uczta Pogańska przy wesołych Geniuszach.

Angeloni Obywatel i Pisarz Historyi

Jntera-

Jnteramnenczyków. [p] K. Kassiusz Jnteramnenczyk o ktorym, Cic, *pro Milione*. Urban VIII. drogę naprawił do Zupow *via fodinarum*. Góra wielka ma Jmię Lwa *Le.o* ta, co w suszy wilgoć wydaie, nieinaczéy, ciągnie się aż do Nursii. [q]

Mil 18.

SPOLET Spoleto *Spoletum* nad potokiem Tessinem w Umbryi Miasto stołeczne Xięstwa Spoletańskiego wdłuż

70.

[p] *Tego Jmienia Wincenty* de Angelonis *cząstka krwi, i Łaciny ieszcze, mieszka w Domu Polskim Rzymskim.*

[q] *Nursia albo Norcia Miasto Umbrii pod Papieżem, ma Rząd Rzeczy Pospolitéy przy czterech Magistratowych, którzy powinni nieumieć czytać, i pisać, a to przeto, że* litera nocet. *i Nero Cesarz bliski Nursii Samsiad niegdyś powiedział: O iak wolałbym pisać nieumieć, niżli wyrok na Smierć podpisać. Ten to tyran i krwi niewinnéy rozlewca, wszystkim wiadomo, iak za naukę zapłacił Nauczycielowi swoiemu Senece.*

Tu się urodził S. Benedykt, i S. Scholastyka, bliźniąt SS. para z Abundancyi Dziedziczki Powiatu Nurskiego, Zony Anicyusza Eutropiusza R. 480.

70. wſzerz 50. mil Xięſtwa tego. Wmieście liczą ſparafii 13. Kościołòw 30. Katedralny prym bierze, w którym ieſt obraz od Ceſarzowéy Heleny darowany, przez Łukaſza S. malowany. Katedra Biſkupia ma Kanoników 13. Prałatów 2. Priora i Archidiakona. Senat, i Szkoły po Jezuickie zaſzczycaią to Miaſto. Wina Spoletańſkie między nayłepſzemi liczyły ſię, powiedział Cycero *pro Balb. C. 21.*

S: Poncyanus M. Obywatel niegdyś, teraz tego Miaſta Patron, ſtąd także rodem S. Feruałdus M. Xiąże niegdyś Umbryi. S. Grzegòrz Bis. i M. S. Abundancya Panna, S. Abundancya wdowa MM. S. Bricius. S. Sabinus, S. Marcialis Biſkupi Spolentanſcy. w Kościele pod Tytułem S. Grzegorza 10,000 Ciał ieſt SS. Męczenników, ſkąd od ich pomęczenia mieyſce nazywa ſię moſt Krwawy *pons Sanguinis* niedaleko od Miaſta ku wſchodowi.

Oy

Oyczyzna Mafeusza Barberyna Kardynała, który potym zostal Papieżem, o nim rzeczono, *Non fecerunt Barbari, quod fecit Barberini.* Bernardyna Pontani Męża w naukach, i prawie biegłego, Soloniusza Kampelli Historyka.

Podle Spoletu żył S. Jzaak z Syryii Sługa Boży, około Roku 550. O którym pisze Grzegorz Wieki Pa: L. Dial 3. c. 14.

Grzegorz IX. Pap. tu Kanonizował S. Antoniego Padewskiego.

Dawne to, i stare Miasto przyięło osadę Rzymian Roku 513. od założenia Rzymu za Honoryusza Pap: Stolicy Piotra S. wiarę poprzysięgło, i obyczaiem Rzymian po strzyżenie włosów przyięło.

Annibalowi walny odpór dało, dla czego na Bramie wpośrzod Miasta iest napis taki.

AN-

ANNIBAL
Cæsis ad Trasymenum [q] Romanis
Urbem Romam infenso agmine petens.
SPOLETO
Magna suorum clade repulsus
Insigni fuga Portæ nomen fecit.

Przez trzęsienie ziemi to Miasto wielką szkodę poniosło R. 1703.

Za Miastem ku Rzymowi w Kościele Barnabitów słynie Obraz Maryi Panny, iakoby przez Anioła malowany.

Na wyiezdnéy bramie wspaniałéy

O na

[q] *Trasymen Jezioro w Etrurii, gdzie od Annibala Rzymianie z Flaminiuszem Konsulem porażeni zostali na głowę. Pod czas saméy Rzymian z Kartagińczykami utarczki, zdarzyło się ziemi trzęsienie, którego, zagrzani Marsem boiownicy, nieczuli.* Plinius L. 2. Cap: 29.

Podobna nieuwaga znaków na Niebie pod czas batalii Karola V. Cesarza z Elektórem Saskim była okazyą przytomnéy na pytanie Karola odpowiedzi Xiążęcia Albańskiego Hetmana iegoż woyska. Nayiaśnieyszy Panie pod czás téy utarczki iam tylko na to miał pilne oko, co się na ziemi działo, na Niebo patrzéć niebyło czasu.

na froncie z przyiazdu do Miasta od grzecznych Obywatelów dany iest napis zapraszaiący przyiezdnych do siebie.

Ziemia tu bardzo zyżna, po kilka razy na rok siano koszą... *Mil* 8.

Podle drogi stoi cały ieszcze Kościół Bogini Dianny, w którego krużganku marmurowe kolumnady karpiową łuskę pięknie wyrażaią... *Mil* 12.

MONTE Falko *Mons Falco* Miasto na prawéy ręce niedaleko od traktu po nad Klitumnem Rzeką [r] na wy-

[r] *O téy rzece pisze Pliniusz: iakoby woly piiąc z niéy wodę, białéy nabywaią sierści, podobniéysza, że się takiemi na gruncie Faliskow pospolicie rodzą, iakośmy uważali: widząc cetnem sprzężone do pługów płowe, a płowe ich cugi; nie element tylko, ani smak sam wody, ale wszelkich rzeczy gatunek ma w sobie przymiot iakiś, czyli gust w naturze, że tak powiem: do swego przyrodzenia ślepy; który podobieństwo lub* Similis simili gaudet. *Wszelako Filozofowie różne w naturze uważaiąc skutki, przyczyn ich szukaią przyrodzonych*, naprzykład *czemu woda w ieziorze* Pie di Luco, *w tymże Xięstwie Umbr: czyli Spoletańskim we dni kilka drewno zgnoi? a w*

wynioſłéy okrągłéy nakſztałt konuſa gòrze, Miaſto pięknie do koła owéy góry rozłożyſte, miły na wſzyſtkie ſtrony obywatelom ſwoim daie proſpekt, i ſamo powabiaiącym do ſiebie oko ciekawe zda ſię bydź widokiem. Skąd rodem S. Klara *de Monte Falco*. *Mil* 4.

CASTELLO ARAGRIO, gdzie śliczna ieſt Wieża... *Mil* 2.

FULGINIA Foligno *Fulginium* Miaſto nad Rzeką Tine. Parafii 8. Kościołów wſpaniałych ma wiele.

Liczne tu ſą Papiernie, i rękodzieła materyi Jedwabnych.

Oyczyzna S. Chryzolita ucznia S. Piotra, żył około Roku 58. i S. Bry-

Kampanii Rzymſkiey bliſko Rzymu w kamien twardy obraca? Za co w Rzymie ſławna woda kwaśna aqua aceroſa, *raz zatwardza, drugi raz lakſuie? tu pomaga, tu ſzkodzi? Sąć zapewne w naturze ukryte okoliczności właſne ſwoich ſkutków przyczyny, które, tym ſą nam mniéy wiadomſze, im tamte ukrytſze.*

Aut præſtent niveos Clitumna novalia Tauros.

Stat: l. 1.

giuſza Biſkupòw Jerozolimſkich, oraz S. Jzydora Klaryuſza Biſkupa Bryxieńſkiego.

S. Felicyana Biſkupa,i Patrona tutéyſzego, ktòry cierpiał za Decyuſza Ceſarza, także S. Felicyana Wyznawcy. SS. Filipa,i Jakòba Zak: S. Dominika. S. Piotra Creſchi, S. Miſſeliny. WW. Błogoſław: Angeli *de Fulginio* Wdowy.

Kościół Katedralny przedtym pod tytułem był S. Prymiana, teraz w Niebowzięcia Maryi Panny, z téy Katedry Biſkupiéy wzięty ieſt na Stolicę Apoſtolſką Pius IV.

Tu ſię urodził Fryderyk II. Ceſarz.

Wſławili to Miaſto urodzeniem i wydaną przez ſię Hiſtoryą Jakobilli, i Zygmunt *de Comitibus* Dzieiopiſowie.

Na lewéy ręce zoſtał —

ASSYZ Oyczyzna S. Klary, która raz od Saracenów, drugi raz od oblężenia Witaliſa *de Avers* Wodza Ceſarſkiego woyſka, modlitwą ſwoią Asſyż

ſyż wybawiła. Miaſto wſławione przez S. Franciſzka Seraf, i S. Staniſława Szczepanowſkiego Biſkupa Krakowſkiego, i M., który przy Kanonizacyi tam ſwoiéy przez Jnnocentego IV. Papieża, wſkrzeſił umarłego ſyna iednéy Wdowy w Kościele S. Franciſzka w oczach Oyca S. i wſzyſtkich tam przytomnych. Z między trzech tu Kościołów, ieſt ieden pod tytułem S. Staniſława B. i M.

Dla wygody podróżnych przerwy Gór Apeninowych koło rzeki Kienty poprawione za Pawła V. Burgieżyuſza ſtaraniem, i koſztem Jmiennika iego.

Od *Ponte Latrave* o mil 5. na prawéy ręce zoſtało Miaſto —

KAMERYN *Camerinum* Stołeczne Xięſtwa Kameryńſkiego niegdyś Xiążęcia *Verano*; uczył tu Filozofii, i Teologii W. Jozef Maria Honoratus *de Jesi* Kapucyn ze krwi Polſkiéy idący, Mąż wielkiéy świątobliwości.

Oyczyzna SS. Wenancyusza, i Anceina.. *Mil* 19.

TOLENTYN Tolentino *Tolentinum* nad rzeką Chientą, albo Kientą w Marchii Ankońskiéy, gdzie iest Ciało S. Mikołaia z Tolentynu w Kościele XX Augustyanòw, tamże Obraz na murze malowany, ktòry przy śmierci Eugeniusza IV. Papieża potniał.

W drugim tam Kościele Ciało S. Katerwiusza Apostoła, i Patrona tego Miasta naspòł ze S. Septymią Małżonką Jego, ktòra z nim w Panieństwie żyła, leży w grobie, gdzie Askaniusz Beneducyusz Opat napisał wierszem Łacińskim pobożny nadgrobek wyrażaiąc: iż Tolentyn nauczony od Katerwiusza, i przyprowadzony do poznania prawego Boga, ma ztąd nad inne większą chwałę, i zaszczyt, iż to Miasto naypierwsze przyięło na się lekkie iarzmo Chrystusowe, ostrzegaiąc, ażeby się do fałszywych Bogów wstecz nieobracało.. *Mil* 17. MA-

MACERATA na górze niedaleko Chienty rzeki Miasto ludne, i piękne z ruin dawnego Miasto *Helvia Recina* wystawione Roku 410. Mikołay IV. Papież założył Akademią R. 1290. Jan zaś XXII. Papież Biskupią Stolicę tu ufundował R. 1322.

Oyczyzna ludzi uczonych dwóch Mozzych, Kompagnona, Auryspa.

SANT CASSIANO Miasto S. Kassyana na górze po lewéy ręce ostało się... *Mil* 10.

REKANAT Recanati *Recinetum* Miasto w Potencyi *Porto di Recanati* według Historyi Rzymskiéy Roku od założenia Rzymu 569. uczynione osadą *Colonia Romana* dla wstrzymania Gallów, ma własnego Biskupa postanowionego Roku 1240. przed Miastem leżącym na gòrze w dolnym Kościołku leży Ciało S. Placyda nieruszone od ognia wśrzód pożaru, z ktòrego cudownym sposobem przez Aniołów wraz

z Ołtarza Sakramentem zostało wyniesione. Kościół Katedralny pod tytułem S. Flawiana. Po lewéy stronie ulicy na Pałacu publicznym ku pamiątce, iż w okolicy tutéyszéy stanął był kiedyś Domek Maryi Panny Loretańskiéy przez Aniołów przyniesiony, na miedzianéy blasze rzecz tę dobrze sztychunek wyraża, i napis —

VIRGINI LAURETANÆ
QUOD
NASARENAM SUAM DOMUM
IN RECINETENSI TERRITORIO
FIXAM VOLUERIT
SENATUS POPULUSQUE
TANTI BENEFICII MEMORES
ÆNEAM HANC MOLEM.
P. P.

Oyczyzna Antoniego Baldassari S. J. Pisarza we Włoszech sławnego; i teraźnieyszego Ministra w Rzymie Polskiego, i braci iego Antyczych Orderu Orła Białego, i S. Stanisława, Kawalerów.

Na bramie wyiezdnéy nazwanéy

Mari-

Marina od Morza, czyli od Loretu, z okazyi powrótu z Wiednia Oyca S. taki dano napis.

PIO VI. PONTIFICE O. M.
E. GERMANIA ROMAM REPETENTE
PORTAM HANC MARINAM OLIM
BRASCHIAM MODO EX EIUS NOMINE
NUNCUPATAM
SENATUS POPULUSQUE RECINETENSIS
IN AMPLIOREM FORMAM
RESTITUERUNT.

Mil 5.

LORET *Lauretum* in Piceno czyli w Marchii Ankonſkiéy Miaſto na górze nakſztałt fortecy mocno ufortyfikowanéy, i dobrze obronnéy, a nigdy ieſzcze od nikogo niedobytéy o mil 3. od brzegów morza Weneckiego. Biſkup tutéyſzy poſtanowiony od Syxta V. w Roku 1586 ſamemu poddany Papieżowi; a Penitencyaryuſzowie rozmaitego narodu, i języka tu rezydującymi maią tak wielką władzę, iak i w ſamym Rzymie. Kościoł tu ieden, ale

bar-

bardzo wielki, i arcy wſpaniały, ma w ſobie ſkarb, nad który świat wſzyſtek nic niema droższego, iak tam napiſano:

Non eſt in toto Sanctior orbe locus.

To ieſt Domek Matki Boſkiéy, w którym *Słowo ſtało ſię Ciałem*; rękoma Anielſkiemi przynieſiony z Paleſtyny do Dalmacyi, czyli Jlliryku żiemi Słowieńſkiey podle Terſaktu Roku 1291. za Mikołaia IV; we trzy lata potym za Bonifacego VIII. do Piceńſkièy ziemi podle Rekanatu do gaiu tego pagórka, w iednym roku trzy odmieniwſzy miéyſca, tu w oſtatku ſtanął miéyſcowie na zawſze przed trzema ſet laty, to ieſt: nim marmur, ktòry ieſt w tyle Ołtarza, Roku 1595. z roſkazu Klemenſa VIII. z napiſem rzecz wyrażaiącym, zoſtał położony. Jeſt tam napiſano: że Klemens VII. Domek ten wkoło marmurem obłożył. Dochodzi iuż tedy połowy ſzòſtego wieku, iak tu Domek ſtanął, dokąd wſzyſtkie Narody

rody zbiegaią się od owego zaraz czasu, aż dotąd, żeby tylko téy świątyni progi ucałować, i byle raz przynaymniéy w życiu tego, iakby Niebieskiego przysionka, dostąpić się mogli.

Drzwi do Kościoła miedziane maią nayosobliwszą sztukateryą [s].

Domek ten Nazaretański z cegły owego Kraiu wymurowany po prostu bez trynku; koło pòł-trzecia sążnia wszerz, wdłuż koło piąciu maiący. Jest w nim Statua Maryi Panny z Panem JEZUSEM; miseczka gliniana okrągła [t]. sukienka nakształt niby grodyturu koloru fioletowego. Kominek [u]. i dzwo-

[s] *Przy drzwiach w Kościele na marmurze ięzykiem nam znaiomym Historya Domku Loretańskiego iest wypisana. W samym zaś Domku nad kominkiem Litanie Loret: ięzykiem Łacińskim.*

[t] *Stolik Cyprysowy, na którym S. Łukasz pierwszy Maryi Panny Obraz odmalował, iest w Częstochowie.*

[u] *Kominek naprzeciw okna Zwiastowania. Drzwi były iedne, potym Klemens VII. z Bononii*

i dzwonek w górze, tak, iak od Aniołów z Domkiem razem przynieſiono. Wpośrzód Domku ieſt Ołtarz uprzywileiowany, gdzie Penitencyaryuſzowie odprawuią Mſzą porządnie za ſwoich Monarchów funduſzowe; obcy zaś Kapłan Mſzy tam nieodprawi, chyba przyiąwſzy intencyą Domku S. albo zapłaciwſzy trzy pawły [*w*]. Co ſię ma rozumieć, i o Ołtarzu równie uprzywileiowanym i odpuſtowym, który ieſt przed Domkiem, to ieſt: w Kościele przed ſamym oknem Zwiaſtowania, gdzie Pius VI. Papież miał Mſzą dnia 9. Junii R. 1782. który za przyiazdem ſwo-

po koronacyi Karola V. do Rzymu iadący dla nabożeńſtwa tu przybywſzy, ku wygodzie ciſnących ſię na to mieyſce S. Kazał wybić drzwi drugie, przy których z obu ſtron warta zawſze ſtoi, która tłumu broni, i dla uſzanowania mieyſca nikomu z bronią, ani nawet ze trzciną, wniśdź niepozwala.

[*w*] *Paweł, albo Juliuſz Moneta 24. Polſkich groſzy ważąca, ma imię Papieżów, za których tę monetę bić poczęto.*

ſwoim w Mieście tryumf weſoły, a w Kościele niezwyczayną ſprawił Uroczyſtość.

Tamto widzieć było ſzczere ſerca, niezmyślone na oko poddanych ku Monarſze ſwoiemu przywiązanie, kiedy radość wnętrzna ſłodkie z ich oczu łzy wyciſkała ſtrumieniem, ktòrego źrzodłem otwartym było ſerce affektu, i miłości pełne, co naywyraźniéy było, kiedy na odiezdnym, iako ſynowie rozrzewnieni od Oyca ſwego przy błogosławieńſtwie brali pożegnanie.

Domek Loretańſki żadnéy niema wewnątrz, krom wiela ſrebrnych wiſzących latarń ozdoby, ale zewnętrzna iego powierzchowność ſztukateryą na marmurze ieſt cudnie ozdobiona, iako to kſztałtnemi wkoło Sybil, i Prorokòw poſągami. Jakby czytelnik ſam ie widział, kiedy o Sybillach będzie dobrze wiedział.

I. Sybilla Frygia Córka Krola Pri-

ama

ama zwana Kassandra, która przepowiedziała upadek swoiego kraiu. Chodziła w szarłacie, z włosami po zaplecach rozwlekłemi.

Pod nią Jzaiasz Prorok.

II. Sybilla Helespońska, czyli Troiańska, któréy Proroctwa przywodzi w pismach swoich Heraklit.

Spodem Daniel Prorok.

III. Sybilla Libicka, ktòra wieniec z kwiatòw uwity na głowie zawsze nosiła. O niéy Eurypides, i Teogni Wierszopisowie dawni.

Dołem Jeremiasz Prorok.

IV. Sybilla Delficka, która żyła w Delfach przed woyną Troiańską. O któréy Chryzyppus.

Pod nią Ezechiel Prorok.

V. Sybilla Perska Corka Beroza, żyła za czasu Cyrusa; chodziła w odzieniu sukiennym złotem przetykanym, z białą zasłoną na głowie; któréy Proroctwo ma te słowa: *Syn narodzony z*

iednéy

iedney Matki Panny, będzie siedział na oślęciu iedney oślicy .... O niéy Nikanor.

Pod nią Dawid Prorok.

VI. Sybilla Cymmerycka mieszkała w Kampanii Rzymskiéy, którey są słowa: *Jedna Gwiazda przedziwna pokaże się na wschodzie. Mędrcy potym poniosą swoie dary, ofiarować będą Dziecięciu Mirę, Złoto, i Kadzidło.*

Pod nią Malachiasz Prorok.

VII. Sybilla Erytrèyska, albo Babilońska naydawniéysza, którèy wierszów początkowe litery Jmię Chrystusa składały, pisze o niéy Apollodorus Erytrèyczyk spółkraiowiec.

Fenestella wymienia trzech Posłów *Gabiniusza*, *Oktacyliusza*, i *Waleryusza*, ktòrzy iéy wiersze przepisane z Erytrów do Rzymu przynieśli za Kuryona Konsula.

Pod nią Zacharyasz Prorok.

VIII. Sybilla Samiowa, według niektòrych, sławna owa Pito, onéy sło-

wa...

wa... *Tego Niebo ześle, i tegoż światła niebieskie pokażą, gdy się narodzi.* O niéy Nikanor w dzieiach Alexandra, i Eratosten w rocznych dzieiach Samiów.

Pod nią Moyżesz Prorok.

IX. Sybilla Kumeńska nazwana Amalthea *Deifobe*, żyła także w Kampanii Rzymskiéy, ta była w wielkiéy czci, i poważeniu u Rzymianów, iako wielka Prorokini. Jéy Xięgi czytać niepozwolono, chyba samym XV. Mężom *XVviri*. Jéy słowa: *Oto moie ostatnie słowa, które są pewne, i prawdziwe, są ostatnie proroctwa Króla, który ma przyiśdź, i będzie przyięty z wesołością od świata, któremu pokóy przyniesie. Będzie przyodziany naszym ciałem, i we wszystkich sprawach pokorny idąc w tym za skłonnością serca swego. Obierze sobie za Matkę iednę Pannę czystą, która pięknością swoią wszystkie inne przewyższać będzie.*

Pod nią Balaam Prorok.

X. Sybilla Tyburtyńska, któréy są

słowa:

ſłowa: *ten Bòg, który kłamać niemoże, te mi wierſze kazał wyrazić, które oznaczaią iednę Pannę S., ktòra w Nazarecie pocznie Boga przyodzianego ciałem ludzkim, i który da ſię widzeć w Betleemie. O nayświętſza i naybłogoſławieńſza Matka, która pierſiami ſwemi karmić będzie takiego Syna.*

Spodem *Amos Prorok.*

Tychto Sybil piſma, iako wyroków Boſkich ſtrzegły w Rzymie Weſtalki Dziewice.

Według proroctwa tych Sybil Rzymianie ſpodziewali ſię wielkiéy na ziemi odmiany właſnie w tym czaſie, kiedy ſię Chryſtus na świat miał rodzić. Sami żydzi według Proroków ſwoich czas przyiścia Meſſyaſza w ów czas pomiarkowali, kiedy ſwego Króla Heroda za Meſſyaſza niektórzy z nich uznawali; lubo o Chryſtuſie narodzonym nic ieſzcze nieſłyſzeli. Uſłyſzawſzy potym poganie, a mianowicie Tyberyuſz

Ceſarz, za którego panowania Chryſtus umarł na krzyżu, złożył w Senacie radę, żeby Chryſtuſa między Bogi policzyć, miał o nim donieſienie w liście Piłata [x], nie dla tego ſię to piſze, żeby o prawdzie wiary wątpić kiedy można było rozumnie, ale żeby wytknąć: że niemniéy dowodów rozum ludz-

[x] Treść liſtu Staroſty Jerozolimſkiego do Tyberyuſza Ceſarza piſanego.

Swiat niewidział, i nigdy podobno nieobaczy człowieka cnotliwſzego nad JEZUSA. Co tylko mogłem to czyniłem, abym go od zaiadłości żydowſkiéy wyrwał; ale obawiaiąc ſię powſzechnego w Twoim Państwie buntu, muſiałem (acz niechętnie) zezwolić na Jego ukrzyżowanie. Jak tylko tego JEZUSA ukrzyżowano, grube zaraz ciemności świat okryły, i oſtatnią mu zgubą groziły. Uczniowie Jego, którzy ieſzcze tu ſą, twierdzą: iż go oglądali zmartwychwſtałego, i do Nieba potym wſtępuiącego. Maią go oni za Boga, a ſwemi cnotliwemi obyczaiami pokazuią po ſobie, iż w rzeczy ſaméy należą do tak wielkiego ſwoiego Miſtrza i. t. d. W Hiſtoryi Uniwerſalnéy Angielſko — Akademiczney.

ludzki ma do wierzenia, iak zła wola pobudek do niewierzenia, ſzuka każdy, czego komu potrzeba, albo co mu wygadza. Rada wierzę byłaby zepſuta wola, żeby nawet Boga niebyło. Ktoby chciał na rozumie zoſtać przekonanym, może czytać Raſſyna Francuza, albo przynaymniéy wziąść w ręce, i na zdrową uwagę *widok rzeczewiſtości Religii Chrześciańſkiéy wziętéy w ſobie ſaméy Jmc Pana Jennings* Anglika, w ięzyku Polſkim.

W Kościele na prawéy ſtronie Domku zawieſzona ieſt Chorągiew Turecka pamiątka wygranéy pod Wiedniem Jana III. Kròla Polſkiego.

Skarbiec przy Zakryſtyi Kościoła Loretańſkiego, tak ieſt bogaty, iż zda ſię wſzyſtkich Monarchòw świata bydź ſkładem, iakoż i królеſtwa Polſkiego ſzacowne ſą tam Kléynoty. Penitencyaryuſz Polſki ma własną winnicę blizu 800. ſkutów dochodu roczne-

go czynić mogąca, które na opatrzenie Pielgrzymów obracać ma obowiązek włożony od Dobrodzieiów téy winnicy Fundatorów *Polaków.*

O mil 12. za Loretem ku południowi Miasto —

GEZI, w którym kawalerowie po 60,000. skutów maią dochodu.

Od Loretu mil 5.

KAMERANI *Cameranum* Miasto, w którym się urodził Karol Maratti sławny Malarz, Jnnocenty XI. w Rzymie Kawalerem go stanu Rycerskiego uczynił.

Na lewéy ręce została —

OZYMA *Auximium* niegdyś Rzeczy-Pospolitèy Stołeczne Miasto, które życiem, i śmiercią świętą uszczęśliwił S. Jozef a Kupertyno, ten który Janowi Kazimierzowi Królowi Polskiemu niepomyślne panowanie, Kròl zaś przy złożeniu Korony kraiu rozerwanie przepowiedział... *Mil* 15.

AN-

ANKONA Miasto Stołeczne Marchii tegoż imienia od Syrakuzanow założone dla uniknienia od Tyrannii Dyonizyusza, gdzie naysławniéyszy iest Port (*unus Portus in Ancona*) od Traiana Cesarza, z marmuru, którego są ieszcze ostatki, wystawiony z napisem.

IMP. CÆSARI DIVI NERVÆ F.
NERVÆ TRAIANO
OPTUMO, AUG: GERMANICO DACICO
PONT: MAX.
TRIB: POT: XIX. IMP. IX. COS: V. P. P.
PROVIDENTISSIMO PRINCIPI.
S. P. Q. R. QUOD ADCESSUM ITALIÆ
HOC ETIAM ADDITO EX PECUNIA SUA PORTU,
TUTIOREM NAVIGANTIBUS REDDIDERIT.

Kościołów ma 40. Katedralny pod tytułem S. Cyryaki, gdzie za pogan stał Kościòł poświęcony Wenerze. *Ante domum Veneris, quam Dorica sustinet Ancon.* Juvenalis Satyra 4.

Stąd rodem S. Gabryel, Zak: S. Franciszka.

Z uczonych Marek Ankonitańczyk.

Oyczyzna Komeſa Karola Rynaldyniego, Maurego, Stampiniego, *Cecco ſlepego* Storaniego.

W Porcie tutéyſzym Piuſa II. śmierć umorzyła woynę tylko co przezeń zawziętą, do któréy ſamych Polaków 12,000. miał ochotnika Roku 1464... *Mil* 20.

SENOGALIA Senigaglia *Sena Gallica* nad ſpadem rzeki Nigoli w morze Adryatyckie. Miaſto w Powiecie Urbińſkim, wyſtawione R. od założenia Rzymu 396. od Gallów Senońſkich [y] Kolonią Rzymſką zoſtało R. 464. Niegdyś Malateſtów Xiążąt Urbińſkich, za Urbana VIII. doſtało ſię Sto-

---

[y] *Gallowie Senonſcy ze Francyi przez góry Alpy do Włoch ſię przebrawſzy Kray między Uſentem i Ezym rzekami oſiedli, ciż R. od założenia Rzymu 365. Rzym ſpalili; tychże Furyuſz Kamillus przepędził.*

Et Senonum furias Latiæ ſenſêre Cohortes. *Statius l.* 5. *Silv*: 3. ℣. 198.

Stolicy Apoſtolſkiéy, ma Zameki przyſtaw *Portus*, Kościołów liczy 20... *Mil 15.*

FANO *Fanum Fortunæ* w Powiecie Urbińſkim Miaſto ma fortecę, przyſtaw, Parafii 11. Kościołów 30.

Oyczyzna S. Euzebiuſza, S. Orſa, S. Fortunata, S. Paterniana Biſkupów, tudzież Piotra Marya Amiani Dzieiopiſa Faneńſkiego.

Dawna Auguſta brama tryumfalna zdobi ieſzcze ſtarożytne Miaſto, moſt murowany zamiaſt *Porto Julia à Porto di Mari* nazwiſka dawnego, ma dane przy napiſie imię od Fundatora *Portus Burghiesius*. Stąd nieopòdal Metaurus rzeka ſławna dla Asdrubala. *Teſtis Metaurum flumen, & Aſdrubal devictus. Mil 6.*

PIZAUR Pezaro *Piſaurum* niegdyś to Miaſto *Julia Felix* w kraiu Wilumbrów, także nad morzem przy uyściu rzeki Foglia. ma przyſtaw, fortecę, Parafii 6. Kościołów 30. Oyczyzna SS.

Micheliny, Serafiny, i Felicyi Wdów, oraz Olivieri, Mikołaia Malarza.

Katullus Póëta dla ciężkiego oddechu nazwał to Miasto stolicą konaiących *sedes moribunda...* *Mil* 10.

KATOLIKA Wieś stara i sławna. Oycowie niektòrzy na Synod Aryminenski w R. 359. zebrani niecierpiąc spółkòw, ani podéyrzenia Aryanizmu, ktòrym ledwie niecały świat był zarażony wtedy, na tym tu miéyscu Sakramenta Swięte sprawuiąc, iako prawdziwi rzeczą, i imieniem Katolicy pamiątkę temu miéyscu w rzeczy i imieniu *Katoliki* przykładną uczynili. Co też przy Kościele na Tablicy marmurowéy stylem wyrażono Łacinskim.

Annò reparatæ Salutis CCCLIX.
Liberio Pont: Max: Constantio Imp:
Cum hæreticorum fraudibus ingemiscens orbis terrarum
Se Arianum esse miratus est
Ex quadringentis Episcopis ad Synodum Ariminensem Convocatis
Perpauci Orthodoxi in hunc locum ventitantes
Ut seorsim ab Arianis Sacra facerent.

Et

Et Catholica Communione Catholicos impertirent,
Occaſionem præbuerunt,ut vicus ipſe Catholica nuncu-
paretur.
Cuius nominis rationem, ac totius rei geſtæ memoriam
Cæſar Cardinalis Baronius Annalibus Eccleſiaſticis
inſeruit.
Bernardinus Cardinalis Spada hoc poſito marmore
indicavit.
Annô Domini MDCXXXVII.

Na rzece Konka [z] moſt wſpaniały od Kardynała Palucyuſza *Alteri* właſnym iego koſztem wyſtawiony Roku 1674. ma wſpaniały też na marmurze napis [a].

Hic, qui ſublimi pons nititur arduus arcu,
Impoſitoque vagas pondere calcat aquas,
Alterium teſtatur opus, Domininoque ſuperbus
Alterio, Clarum ſidere nomen habet.

Si

---

[z] *Poſpolite ieſt u Obywatelów Miaſta Konki o ſobliwſzych Patrona ſwoiego S. Jerzego czcicielów* S. Georgius in Conca, S. Petrus in Roma z *Włoſkiego ma ſię to rozumieć, Rzym Piotra Swiętego, Konka czci ſwego Jerzego.*

[a] *Marmur ten zwalony leżący znalazłem w* Katolice z *przeciwka Kościoła na drugiéy ſtronie ulicy z wyraźnym napiſem.*

Si foret Eridano nitidis pons dandus in astris,
Non alio dignus, credite, ponte foret.

Ten most, co na wyniosłéy osadzon arkadzie,
Miast grobli, bystrèy wodzie tamę ciężką kładzie,
Dziełem on Alterego, zna Pana w nim każdy
Alteryusza, sławne ma imię od Gwiazdy.
Gdyby iasno gwiazdzisty Erydan wśrzód Nieba
Miał mieć most, wiem lepszego niebyłoćby trzeba.

Mil 12.

ARYMINA Rimini *Ariminum* [b] leży nad rzeką swego niegdyś imienia Arimina teraz *Marecchia* przezwaną Miasto w Romandyoli, niegdyś Wilumbrów, do których osady Rzymskie posłane R. od założenia Rzymu 485. założone 270 laty przed Chrystusem za Semproniusza i Klaudyusza Konsulów. August Cesarz powiększył. Liburnowie zruynowali, Dyoklecyan ruiny Miasta poprawił.

Juliusz Cezar wziął Ariminę R. od

[b] *Rimini, Ankona, Pezaro, Fano, Uniena, razem te 5. Miast, darowane od Pipina Króla Francuzkiego Stolicy Rzymskiéy Włoskim* Pentapolem *nazywaią się.*

od założenia Rzymu 704. z woyſkiem przeſzedłſzy przez Rubikon [c] mimo ſurowy zakaz *interdictum* [d]. Co uczynił Cezar na los ślepéy odwagi, i ſam powiedział *iacta eſt alea*, co bądź, to bądź ſtało ſię, iuż wypadła koſtka. Podobien w téy mierze, według Plutarcha, do człowieka oczy i głowę zakrywaiącego, aby niewidział przepaści, w którą ſię rzuca. Kato od dnia tego żałobę aż do śmierci noſił. Tak to mądry polityk, i wielki ſtatyſta Rzymſki Kato! niemało ważył zgwałcenie prawą przez zuchwałość iednego Cezara, który był rywaldem Pompeiuſza. Kato zaś iako nieparcyalny, ani za tego, ani za tamtego idąc ſtroną przed ſię wziął był zabić ſię, gdyby Cezar zwyciężył Pompeiuſza [e], a na wygnanie udać ſię gdzie-

---

[c] *O tym Rubikonie będzie na ſwoim miéyſcu.*

[d] *Będzie on niżéy.*

[e] *Miłość Oyczyzny tak daleko zachodziła u pogan; natomiaſt* punkt honoru *u Chrześcian ledwie*

gdzieby Pompeiusz górował. Gdyż dla dobra powszechnego prywata zawsze iest szkodliwa, i emulacya zły ma wszelako koniec, co się pokazało w upadku Rzymskiéy R.P. przez nich właśnie.

Stoi w tym Mieście *Arcus*, czyli brama tryumfalna Oktawiusza Cesarza. Kościołów tu 60. Parafialnych 22, Katedralny stoi na fundamentach Bożyszcza, Kastora i Poluxa, pod tytułem S. Kolumbana.

Nad brzegiem rzeki Marekii postawiony iest Kościół S. Antoniego Padewskiego, na tym miéyscu każącego słuchały go ryby. A kolumna, z któréy kazał, zachowuie się w Kaplicy na śrzód rynku postawionéy. Tamże stoi kolumna na rynku z napisem.

C. Cæsar Dictator
Rubicone Superato
Civili bello

Com-

---

niedaléy, ieśli tamtym głupstwo, tym szał przyznać należy miasto Kawaleryi.

Commilitones ſuos hic in foro Ariminenſi adlocutus.

K. Cezar Dyktator.
Rubikon przeſzedłſzy
Pod czas domowéy woyny
Do hufcòw ſwoich tu na rynku Ariminenſkim miał mowę.

Jeſt tą mowa iego u Dzieiopiſów Rzymſkich, w któréy przykłady przywodził Ateńczyków i innych, którzy dom opuściwſzy nayzręczniéy wtedy Oyczyzny ſwoiéy bronili, a to iście mówił dla tego, że widział żołnierzy ſwoie nieſpokoyne, i o powrócie do domu zamyślaiące: przekładał, iako los iego ſzczęścia, i ich oraz zależy od męſtwa, i ſtatku trzymania ſię go aż do oſtatka. Tą mową niebardzo ich uiął, i lubo potym Pompeiuſza zwyciężył, wſzelako ſiebie, i Oyczyznę zgubił.

Wyż wſpomniony Synod na tym tu miéyſcu odprawiony, od Liberyuſza Papieża zganiony zaraz zoſtał, a potym

od

od S. Damaża Papieża potępiony wraz z Walenſem i Urſaciuſzem Biſkupami za Aryuſzem idącemi [f].

Biſkupem Arymineńſkim był niegdyś S. Gaudencyuſz.

Kanonikiem tutéyſzéy Katedry Błogoſławiony Jan Guſeruli.

Błogoſławiona Klara Ugulanti Zak: S. Klary, których tu rodzina.

Z Literatów Bouſſy, Bianchi, Batarra.

Tu ſię kończy droga fundowana pod dozorem Cenſora Flaminiuſza, od którego imienia i *Circus* w Rzymie, i ta droga przezwana *via Flaminia* Roku od założenia Rzymu 533. Stąd aż ku Akwilei zaczyna ſię droga Emiliuſzowa od Emiliuſza Konſula nazwana.

Na

---

[f] *Urſacyuſz i Walens Biſkupi żałuiąc za grzech ſwóy z piſmem ſwoim poiechali do S. Biſkupa Rzymſkiego Juliuſza, aby mu ſię ſprawili z błędów, i z grzechów ſwoich* Epiphanius hæres 68.

Bazyliuſz w liście do Anaſtażyuſza Epis: 52. *Którzyby dzieie Koncylium Arymińſkiego przynieśli, aby ie zepſowano, i to co ſię tam przez moc działo.*

Na lewéy ręce widzieć się dała szczupła Rzecz-Pospolita Swięto Maryńska *Sant Marino*. *Mil* 7.

SANT ARCHANGELO Miasto ma Parafii 2 Kościołów 7 tu się narodził Wawrzyniec Ganganelli Franciszkan, potym Klemens XIV. Papież, ktòremu na pamiątkę bramę wystawiono... *Mil* 3.

SAWINIAN *Saviniano* ma Parafii 4. Kościołów 7. Z tego Miasta wyiechawszy niedaleko Rubikon rzeka płynąca przez Emilią, czyli Gallią Togatą [g], która wpada w morze między rzekami Aprużyą po włosku *Luso* i Sawią *il Savio*, i między Aryminą a Cezeną Miastami.

Granicą ta rzeka była Włochów samych przez się, czyli pierwiastkowych za panowania starych Rzymian, tę gra-

---

[g] *Gallia Togata od długich sukien, Gallia Comata od długich włosów, to samo, co Gallia Transalpina, czyli kray Gallów za Alpami górami.*

granicę przeſtąpić z woyſkiem było to ſamo, co nieprzyiacielem Oyczyzny wyznaczyć ſię, i taki to był grzech, iakby wykraść Bogów z przybytków Bożyſzcza, dla czego za moſtem na kolumnie bliſko drogi wyrok, czyli interdykt ieſt położony naſtępuiący.

Juſſu mandatuve P. R. Cos: Imp: Trib Mil. Tiron. Commiliton. arma quisquis es Manipulariœve. Conturio turmœve Legionariœ hic ſiſtito, Vexillum ſinito, arma deponito, nec ciſtra hunc amnem ſigna ductum exercitum Commeatumve traducito. Si quis ergo huiusce iuſſionis adverſus prœcepta ierit feceritve, adiudicatus eſto hoſtis P. R. ac ſi contra Patriam arma tulerit, Penatesque ex Sacris penetralibus aſportaverit. S. P. Q. R. Sanctio Pebeſciti, Sve Conſulti: Ultra hos fines arma ac ſigna proferre liceat nemini,

Z wyroku czyli też roſkazu ludu Rzymſkiego Konſulów Wodzów Trybunów woyſk Towarzyſzów Rycerzów, kto-

ktokolwiek bądź ieſteś, czyto ſetnik roty, czy Pòłku ſzwadronowego broń tutay ſkładay, Chorągiew zwiiay, oręż połóż, ani daléy za ten potok chorągwie pieſzego woyſka, albo iezdnego nieprzeprowadzay. Ktoby tedy przeciw tego wyroku zakazom poſtąpił, albo uczynił, niech będzie poczytany za nieprzyiaciela ludu Rzymſkiego, właśnie iakby przeciwko Oyczyznie oręż podnioſł, i Bogòw ze Swiętych Przybytków pozabierał. Senat i lud Rzymſki.

Poſtanowienie za wiedzą poſpólſtwa z rady Senatu daléy za te granice orężei znaki zawodzić, żeby niebyło wolno nikomu.

Na drugiéy ſtronie téyże kolumny kamiennéy ieſt napiſano.

Rubiconem ponti ſubiectum tranſis viator
Romano interdicto Cæſaris auſu celebratum.
Flumini huic ſtabilem imponere traiectum
Ethnica diu vetuit pavida ſuperſtitio
Catholica nunc ſvaſit ſecura religio.

Innocentio X. Sum Pont: 1654.

Rubikon wierzchem moſtu przechodziſz podróżny
Rzymſkim Interdyktem, Cezara zuchwalſtwem wſtawiony.
Na rzece téy gruntowny moſt położyć
Pogan długo broniła płonna zabobonność,
Co teraz Katolicka beſpieczną uczynić radziła Religia
Za Innocentego X. Naywyżſzego Biſkupa 1654.

Mil 5.

CEZENA Miaſto w Romandyoli z Zamkiem od Fryderyka II. Ceſarza fundowanym, ma Parafii 7. Kościołòw 24. i Katedrę Biſkupią. Biſkupami tu niegdyś byli S. Maurus i S. Sewery.

Urodzeni tu.

S. Ildobrandus M. Franciſzek Albizzy Kardynał, Maſonius Mąż uczony, i Jan Chrzciciel Braſchi, ktòry o prawdziwym Rubikonie uczoną Xięgę napiſał, przypiſaną Karolowi VI. Ceſarzowi. Tu też rodzina teraźniéyſzego Piuſa VI. Papieża *Jana Anioła Braſchi* ſzczęśliwie panuiącego, ktòremu

na po-

na powrot z Wiednia iako Panu i Obywatelowi swemu stan Patrycyuszów *Arcum* wystawili z prześliczną statuą w krześle siedzącą.

Wyiezdzaiącym z miasta na rzece Sawii most długi murowany szeroki i porządny; po oboiéy stronie krawędź taflami marmurowemi obłożona; przy końcu tego mostu przez 6. lat murowanego na pamiątkę dzieła szczęśliwie dokonanego wystawiona na podziękowanie Bogarodzicy Maryi z takim napisem.

D O M.	D O M.
Lapidei pontis sexenni	Po sześciolernim kamiennego mostu
opere feliciter expleto	dziele szczęsliwie skończonym
Ædem hanc DEI paræ	Dom ten Bogarodzicy
Virgini G. D. N. J. C.	Pannie M. P. N. J. C.
S.P.Q.C.	Senat i Pospólstwo Cezeń:

Mil 5.

FORUM POMPILII Miasto ma Parafii 2. Kościołów 5. S. Rufillus Biskup tego Miasta od własnych obywa-

telów ſwoich zamęczony. Ciało Jego S. razem z Katedrą Biſkupią przenieſione do miaſta bliſkiego *Forli...* *Mil 5.*

FORLI Forolivium *Forum Livii Livia* założone Miaſto od Liwiuſza Salinatora Konſula Rzymſkiego, liczy Parafii 12. Kościołów 33. krom Oratoryòw publicznych, których ieſt wiele. To Miaſto za Juliuſza II. Papieża poddało ſię Stolicy Apoſtolſkiéy.

Pierwſzym Biſkupem Foroliwieńſkim S. Merkuliaris Biſkup. Po nim naſtąpił drugi także S. Merkuliaris Biſkup.

S. Peregrinus ze ſzlachetnéy tu Familii Latiozych urodzony, z roſkazu Maryi zoſtał Zakonnikiem ſług Maryi; przez 30. lat niewidziano go ſiedzącego, golenie mu zbolałe uzdrowił cudowny Krzyż Zbawiciela Pana, który w Oratoryum tychże Serwitów *Servorum Mariæ* ma i teraz cześć wielką.

S. Walerian z 80. Towarzyſzami MM. Bło-

Błogosławiony Jeremiasz Zak: Braci trzeciéy reguły S. Francifzka.

Błogosławiony Markolinus Amanni Zak: S. Dominika.

Błogosławiony Karinus Dominikan, W. i pokutnik, iż był zabòycą S. Piotra M. swegoż Zak:

Błogosławiony Jakób Salomoni. Błogosławiony Torellus Torelli Mnich *Vallis Umbrosæ*: to ieft Zak: S. Jana Gwalberta.

S. Gratus, i S. Marcellus Wyznawcy. *Stąd także rodem* Kornelliusz Gallus Wierszopis sławny.

Flawius Blondus Sekretarz Eugeniusza IV. Pisarz Historyi Rzymskiéy.

Merkuliaris Medyk znamienity. Jan Chrzciciel Morgani Anatomik świata znaiomy. Karol Cigniani Malarz.

Kamillus Pauluci Kardynał, co był Nunciuszem w Polszcze, któremu na pamiątkę, a sobie na zaszczyt wystawiło Miasto *Arcum* czyli bramę pa-

radną z tytułem Posła Polskiego, z powodu, iż ten mąż dostoynym poselstwem i purpurą Kardynalską znakomity, iako tu urodzony własnym tego Miasta iest zaszczytem, ktòrego wnętrze pochowane są w Katedralnéy Kaplicy przed Ołtarzem od niegóż kosztem wielkim wystawionym, w którym cudowny czczą Obraz Maryi Panny, który na pogorzelisku swieżym szkoły prywatnego, ale pobożnego nauczyciela całkiem znaleziony. W téyże Katedrze iest *Tabernaculum* przybytek Nayświętszego Sakramentu, misternie zrobiony przez Bonarotę.

Tamże Stallum, czyli Katedra Biskupia tyłem zawrócona znaczyła po zmarłym świeżo Biskupie wakuiącą Stolicę.

W Kościele Kongregacyi S. Filipa Neryusza Obraz Zwiastowania Panny Maryi ślicznie wymalowany przez Gwercyna z *Cento*.

Anto-

Antoni Praga człowiek osobliwszego dowcipu i przemysłu zrobił machinę zegarową na Ratuszu, ktòra przez kommunikacyą na trzech dalekich od siebie miéyscach wskazuie godziny. Tenże sporządził strukturę składaną, i na sztuki rozięłną. Jéy używaią miasto rosztowania po Kościołach, których sklepienia porysowały się z okazyi trzęsienia ziemi, w R. zaprzeszłym zdarzonego, i stało się niemałéy szkody przyczyną, iako to widzieć na wieży XX. Karmelitòw urwanéy, i na suffitach Koscielnych nadwęreżonych, do ktorych naprawy taż sama struktura służyć miasto rósztowania na każdym miéyscu może... *Mil* 10.

FAWENCIA Faenza Miasto maiące Parafii 22. Kościołòw koło 100. Roku 1708. wzięte było, i nazad wròcone od Cesarza.

O tym Mieście pisali Jakòb Bartoni, Noweiloni.

Oyczyzna S. Piotra Damiana, i Piotra Kawiny Matematyka. Fabryka gliny ma tu bydź wyśmienita.

Mil 10.

JMOLA *Torum Cornelii Forum Sillæ* Miasto od Dyktatora *Sylly* założone, w Emilii niegdyś Ligonów, leży nad Santerną rzeką, Parafii ma 12. Kościołów koło 30.

Oyczyzna S. Piotra Chryzologa Doktora w Kościele Chrystusowym zaleconego, i Arcy-Biskupa Raweńskiego, którego Ciało S. w Kościele Katedralnym pod tytułem S. Kassyana, gdzie i patenę srebrną dawnych wieków S. Chryzologa dochowuią. Tamże iest Ciało S. Kassyana Biskupa i M. którego z roskazu Starosty Tyrana właśni Uczniowie scyzorykami zamęczyli na śmierć Nauczyciela swoiego, a Pasterza Owczarni Bryxyeńskiéy, uczył on ich reguł Grammatyki i Retoryki, do któréy nie tak pochopnie

bra-

brali się, iak do lekcyi Tyrana, ten owo za iednym razem zrobił z nich tyranów. Tudzież Oyczyzna S. Donata, Terencyusza Biskupa, Piotra Passary Kawalera S. Stefana we Florencyi, Flaminiusza Forokorneliańskiego, Komesa Zampieri, i Honoriusza II. Papieża... *Mil 7.*

CASTRUM S. PETRI nad Salernem potokiem, Miasto ma Kościołów 7.. . *Mil 10.*

Most murowany nowy na drodze Emiliuszowéy dany przez rzekę Sawenę, która z roskazu Piusa VI. Pap: dla lepszego spławu przekopana nurt ma głębszy, za sprowadzeniem w koryto tey rzeki wody z błot i iezior, ktòre osuszone stały się gruntem użytecznym.

Na prawéy stronie mostu napis iest taki.

Domitis inter Panarium Seniumque fluviis
Navali cursu aucto

Emul-

Emulsis paludibus
Agris exsiccatis ac restitutis
Pio VI. Opt: Prin: Annò 1780.
Monimentum consecratum.
Na lewéy stronie napisano
Sapina derivata
Viæ Æmiliæ
Novo ponte consultum... Mil 3.

BONONIA, o któréy wyżéy rzecz była, Miasto to leży nad Renem rzeką, która bierze początek od góry Summańskiéy, czyli S. Gotarda, z téyże góry wypływaią Ateza i Ticyn w inną stronę płynące rzeki. Z Bononii aż do Wenecyi dany na urząd kanał prowadzony na Ferarz dla wygodnéy tych Miast z Wenecyą kommunikacyi... *Mil 44.*

PONTE DE LAGO OSCURO pod tym Miastem przeprawa przez rzekę Po, albo Padus, ta między rzekami Włoskiemi iest naywiększa, a według Lukana od Nila niemniéysza. Sła-

wna ta rzeka pod imieniem *Eridana* u Póëtów Łacińſkich i Greckich, dla wpadu w tę rzekę Faetonta Syna ſłońca.

Wiele zbiera w ſiebie Padus potoków i rźek. Poczyna ſię ze źrzódła z pod gòry Wezus *Veſulus*, na granicy Genueńſkièy [*h*] płynie przez Lombardyą. i część Romandyoli, i ſiedmią uyściami w morze Adryatyckie wpada. ſkąd Apianus nazywa go wnętrznym morza Adryatyckiego łożyſkiem. Gałęź iego Ferarza ſięgaiąca nazywa ſię *Po morto*, czyli Padem umarłym, ſnać dla wody iak w kanale iakim ſtoiącéy. W tym miéyſcu, gdzie Mincyus rzeka z Padem ſię łączy S. Leo Papież zabiegł w oczy Attyli, którym poſtępkiem

[*h*] *J. Kolumbus wynaleſca Ameryki Genueńczyk.*

Skaligera wierſz o R. P. Genueńſkiéy.

Vinco ego cum vincor, par eſt victoria damno,
Sumque eadem Domina ſervaque facta mea.

Zwyciężona zwyciężam, na równéy mam ſzali,
Bydź Panią, i ſwą ſługą, iak wolność uchwali.

kiem Bicz św Boży [i] odwrócił od Rzymu ſkromną powagą Oyca S. i groźbą Aniołow zgromiony.

Nie od rzeczy, zdami ſię, będzie przy granicy Państwa Papieſkiego niedaleko od Erydanu przytoczyć wierſz gładko ulany X. *Regnier Desmarais* z Łacińſkiego na Polſki ięzyk przekſztełcony.

Włoſka ziemio, któraś ieſt piękna darem Nieba,
Saméy przyznać piękności twe nieſzczęścia trzeba:
Karby uciſków wſzyſtkich czytam na twym czele,
Obyś więcéy ſił miała, ozdob nie tak wiele!
Boby więcéy boiaźni, a mniéy miał przynęty
Ten, co cię gubi ślepym kochaniem zażęty.
Niewidziałbym z gór Alpów na kark ſpadłe woyſka
Ani krwią ſwarbowanych wód piłby z poboyſka
Francuz *Erydanowych*, anibyś kordonem
Woyſk cudzych opaſana zoſtać mogła plonem.

Padwa powtòrnego nawiedzenia ſtała ſię bydź wartą dla ſławnego Jarmar-

[i] *Attila piſać ſię zwykł Syn Bendekuków Nemroda wielkiego Wnuk wychowaniec w Engaldzie, z łaſki Bożéy Król Węgierſki, Medſki, Godſki, Dacki*, Bicz Boży, ſtrach świata.

marku, i dla Wotywy w Oktawę S. Antoniego przed grobem tegoż S. Cudotworcy, co losem szczęścia dla podróżnego nic nie zdrożnego oboie zdarzyło się.

Tu mieysce, gdzie niemògę iednego z Polaków zamilczeć wielkiéy godnego pamięci *Wielkiego* Jana Zamoyskiego, tu niegdyś Xiążęcia Młodzi Literackiéy [*k*] Rektora w tuteyszéy Akademii Padewskiéy, sławnego [*l*] Pisarza mądrey Xięgi pod tytułem *Joannis Sarii Zamoscii de Senatu Romano libri duo* [*m*] potym Kanclerza i Hetmana Wiel-

---

[*k*] *Dla dowcipu wielkiego, i dla wysokiey doskonałości w naukach Akademia Padewska przyznała mu tytuł* Princeps Juventutis Literatae.

[*l*] *Za Rektorstwa Jana Zamoyskiego, i własną Jego pracą ułożona Xięga* in 4to *z pod prasy Padewskiéy wydana R. P. 1564. pod tytułem* De Constitutionibus & immunitatibus, almae universitatis &c. libri IV.

[*m*] *Nauczyciel Zamoyskiego Sygonius Modeńczyk sławny Krasomowca samby się przyznać do*

Wielkiego Koronnego, Męża w Oyczyznie, i wſzędzie dobrze zaſłużonego i znakomitego, i ſłuſznie w Encyklopedyi iako Człowieka Wielkiego położonego.

W Almirze o Mil 12. od Wenecyi między Pałacami po za kanale licznemi różnych Patrycyuſzów Weneckich ieſt Pałac *Foſcari* Patrycyuſza, ktòry Dòm, że był uſzczęśliwiony bytnością Kròla Henryka Walezyuſza, daie świadectwo napis na froncie ku pamiątce położony.

Do Wenecyi znowu lubo z lądu zboczna, wſzelako nic dla morza niezdrożna pociągnęła mię ciekawość, widokiem Miaſta na świecie oſobliwego bardziey rozdrażniona, niż zaſpokoiona od razu, acz i za drugim razem nie ze

wſzy-

---

niey niewſtydził, co mu Thuanus przyznaiąc czyni za prawdę honor dla Sygoniuſza, a dla Zamoyſkiego krzywdę, ale za ſtroną idzie Polaka Grævius in Theſauro Antiquitatum Romanarum T. I, *i inni*

wszystkim, zda się bydź nasycona.

Z Wenecyi Mil 7. Kanału

MESTRA Miasto ma Kościołow 3.

Mil 12.

TREWIZA Treviso Trevigi *Tarvisum Taurisium*[n] Miasto ma Parafii 14. Kościołòw więcéy 30. Przy Katedrze Biskupiey iést Kanonikòw 24.

Stolicą niegdyś było Margrafòw Longobardzkich, którzy tym kraiem pomiędzy Mincyuszem i Alsą rzekami zawartym władali, gdzie téż bydź miały siedliska Cenomanòw dawnych. Kray ten *Marca Trevisana* we wszystko obfity, iako to: w Wino, zboże, owoce, bydło, kruszce,

Powietrze zdrowe, i miłe; Pola wesołe, drzewa Cyprysowe, Ogrody i Pa-

---

[n] Taurisium a Tauro *od wołu z téy okazyi Imię wzięło. Będąc od Antenora zakładać maiącego Padwę zrugowani ze swoich siedlisk mieszkańcy biedni, wypuścili buiaka samo pas, posłanowiwszy; tam sobie nowe zakładać Miasto, gdzieby on się stanowił. Co i uczynili Trewiscy Obywatele.*

i Pałace miły dla przeieżdzaiących widok ſprawuią. Miaſto ſamo wodami żywemi oblane, Kanał ma dany aż do Wenecyi: z Trewizy rodem S. Benedykt XI. Pap: z Familii Bokaſynów.

S. Liberalis Wyznawca Patron Miaſta, w którym życie pobożne śmiercią uwieńczył.

Błog: Henryk Wyznawca, którego Ciało w Katedrze cudownie krwią potnieie.

S, Pariziuſz Wyznawca Zakonu S. Benedykta.

S. Hieronim Emilian będąc przełożonym nad nowym Zamkiem pod *Kwarum* na górach Trewiſkich, a za dobyciem od nieprzyiacioł Zamku wzięty w okowy, i wtrącony do więzienia iak nayoſtatnieyſzy niewolnik cudownie przez Maryą Pannę ſtamtąd uwolniony, i ſzczęśliwie w pośrzód Miaſta Trewizy ſtawiony, na pamiątkę owego dobrodzieyſtwa przed Ołtarzem Maryi

pęta

pęta, i okowy ſwoie zawieſił. Potym poiechawſzy do Wenecyi, zkąd był rodem, znalazł S. Kaietana, i Piotra Karaffa, ktory zoſtał wkrotce Papieżem nazwany Piuſem IV. za ich radą, i pomocą ſtał ſię Fundatorem kongregacyi Somaſkich około ſierot ſtaranie maiących.

Oyczyzna i rodzina tu Totili Krola Gotów.

Franciſzka Malarza, ktory ſprowadzony od Wielkiego Xiążęcia Etrurii do Florencyi pracuie koło malowania Galeryi ſławnéy.

Karola Baretti Snicerza ſławnego, ktorego Roſſia ſprowadziła do Kraiu ſwego.

Fortunata Skiezone człowieka między Włoſkiemi Piſorymami liczącego ſię.

Akademia ſtąd do Padwy przeniéſiona.

Byłać kiedyś i Magiſtratura przy

czterech Mężach czyli Burmiſtrzach *Quatuor viratus*, których Jmiona na tablicy kamiennéy, na przeciw Katedralnego Kościoła, ſą zapiſane dla pamiątki przez nich wymurowanèy drogi.

L. Lamponius L. Loneſimus
L. Carminius P. L. Licinius
P. Terentius. P. Luegotus
P. Carminius P. L. Primus

IIII Viri
Viam cum Crepidinibus
Quadrumvio ad murum
Straverunt
Ob honor.

O Mil 10. Przeprawa przez Rzekę Piave *Plavis*. *Mil* 15.

KONELIANO *Coneglanum Collis Jani* Miaſto po za górze ciągłe wdłuż, ma Parafii 4. Kościołów 16.

Oyczyzna Błog: Marka, Cimy, i Bekara Malarzòw. Bonifacy Hiſtoryk piſał o Trewizie, i Koneglianie [o]... *Mil* 11

SALI-

[o] *Wtym mieście pewnemu z Litwy Zakon-*

SALICE Kościołów 6. tu Ciało S. Liberalisa... *Mil* 3.

FONTANAFREDA, ma Parafii 2. Ciało S. *Jgilio* Egidyusza... *Mil* 5.

SPILIMBERGO Miasto stare ma Kościołów 8. o milę stąd przeprawa przez Rzekę Taiament. na górze *Karpago* wieś... *Mil* 8.

SANT DANIEL Miasto, które należało niegdyś do Patriarchatu Akwileyskiego, równie iak i *Sant: Vitus*... *Mil* 2.

SANT: TOMASO, skąd wyiechawszy na prawéy ręce została *Giemona* Miasto dawnieysze, nizli Akwilea, było niegdyś udzielnym Xięstwem, potym przyłączone do Patryarchowstwa Akwileyskiego Kościołów ma 7. *Mil* 10.

---

nikowi ukradzione pieniądze oddane są w Rzymie przez Rezydenta Weneckiego. Praktykowana w Stanie Weneckim sprawiedliwość, godna bydź przykładem każdemu Urzędowi, żeby nieprzestawał na przysiędze od niewinności winowaycy, któréy ma złodziey tyle, wiele sumnienia.

VENCIONUM Kościołòw ma 3. ieden z nich pod Tytułem S. Jędrzeia poświęcony Roku 1338. przez Błogosławionego Bertranda Patryarchy Akwileyskiego przy asystencyi 9. Biskupòw, i wielkiemi nadany przywileiami. W tym Kościele znaleziono przed łaty 30, Trupa nieskażonego, iak mniemaią przed 300. laty pogrzebionego, ktòrego zgarbionym nazywaią *Corpus Curvum.* iż stoćmo z trumną pòstawiony na wzór patrzącego w ziemię kark pochyły trzyma, rzecz dziwna, że naymnieyszéy sprochniałości w owym trupie niemasz.

PORTIS Wieś zaraz za Wencionem Rzeką.

Po lewéy ręce za Taiamentem Rzeką pomiędzy górami pokazuie się płaszczyzna *Karnii a Carnis Gallicorum*, od rot Gallów kray przezwany, w którym Xiążę Weneckie Milicii trzyma 500, ludzi.

Stó-

Stołeczne Miafto tego kraiu *Tumeza* maiąca Kościołów 15. wbok od drogi *Mil* 7.

Przedtym Stolicą było Miafto *Julius*, od Juliufza Cezara, który przez czas nieiaki tu mieizkał, gdzie teraz wieś tylko. o mil 6. pod Wfią *Rediuta* Rzeka Rezia, na którey moft, a z tamtéy ftrony Rzeki Taiamentu *Modium* Miafto za przywileiem Dozy Weneckiego maiące tytuł Margrafftwa

Mil 4.

CLAUSIM Miafteczko z Zamkiem zruynowanym. Podiechawfzy niedaleko, wcieśninie między niedoftępnemi gòrami *Arx Ciusæ* Zamek, czyli Forteczka z kilką działami wyrychtowanemi, gdzie wartuie ieden zawfze *Dalmat.* Wyftawiona Roku 1342. reftaurowana dopiero 1610.

O mil 2. Donia Wieś, znowu o mil 2. Perteada. Toż dopiero o mil 2. PONTEWA Ponteve *Pontabia* nad Rze-

ką Fellą granicą Rzeczy poſpolitéy Weneckiéy od Karintii. oblewa ona ten kray *Fori Julii*, ktory należał niegdyś do Patryarchowſtwa Akwileyſkiego, od Roku zaś 1415 należy do Wetów. Fella pod Wencionem wpada w Taiament Rzekę. Alpes Góry nietylko Wenetów [p] ale całych Włochów ſą Granicą od pótnocy, z kąd wſzyſtkie kraie za Alpami leżące nazywaią Włoſi zagòrnemi *Trans montani, Trans Alpini.* Które to góry maią wſobie minery, i kruſzce nawet Srebra i Złota, lecz dobywać ich pod gardłem broni Rzecz Poſpolita Wenecka. w Foro Julii Alpes *Canalis ferri* od żelaza Jmię maią. Tamże od Hidrii Rzeki niedaleko żywe Srebro kopią.

Miaſta

---

[p] *Leander o ſtarych Weneckich granicach od północy, piſząc naznacza Alpy góry dzielące Włochy od Niemiec nazywaiąc ie wołami zprzęgłemi, gdyż wſzyſtkie Włoſkie góry abo do Appeninów abo do Alpów należą, krom Gemuli, Wendy, i Euganeyſkich gór ſławnych u Poetów.*

Miasta Włoskie przednieysze wyż wyrażone, i wyszczegulnione gwoli zdania Edwarda Anglika wierszem wyłożone.

Rzym Swięty Głowa świata słusznie trzyma przodek.
Wenecya Wielmożna wlazła w Morza śrzodek.
Bononia dla nauk we Włoszech prym bierze.
Florencya piękności stoi w samey mierze.
Seny nayosobliwszey zaleca kształt mowy,
Witerb dla potrzebnego chowa skarb gotowy. [a]
Padwa ma Jmię Matki praw, zdrowia dozorcow.
Ferarz samże zrze summy, które ma z poborców.
Ankona port otwiera miły kupcom gościom.
Spolet mówi podróżnym: będę rad Waszmościom.
Narnia poi winem, a karmi iaykami,
Pizaur gościa przywita grzecznego figami,
Trewizę ożywiaią czystych rzek krynice.
Fano zaleca siebie przez ładne dziewice.
Forli Obywatele ma do broni żwawe.
Macerata kłotniarzów prawem kończy sprawę.
Jmola niema zgody, szkodzą iey rożnice.
Cezena wkoło siebie słodkie ma Winnice.
Arimina owoców, gęsi sławna płodem.
Udina z wina znacznym cieszy się dochodem.
Fawencya z wyborney ma gliny naczynie,

[a] Mons pietatis. *Komora potrzebnych w Krakowie założona staraniem X P. Skargi.*

Loret domek ma Swięty, co był w Paleſtynie,
Choćbym cały świat przebiegł, i przeyrzał oczema
Ląd, Morze, nic droższego nad Loret *wiem niema.*

ARCY XIĘSTWO KARYNTII

Od Pontewy zaczyna ſię granica Karyntyi, ktòra ſię rozciąga na Mil 24, dłużyny, a 12. Mil Niemieckich ſzerzyny. Graniczy od wſchodu, i pòłnocy ze *Styryą*, od zachodu, i południa z *Alpami*, *Forum Julii*, i częścią *Karnioli*. Cały prawie tén kray *Noryków* po ſtaremu, Karyntów po teraźnieyſzemu, ktorych Rzymianie Ambiſontami nazywali, naieżony gòrami, i przeto zimny i nieurodzayny, krom pagórków, dolinków, na których rodzi ſię pſzenica.

Od Pontewy zaczynaią ſię Mile Niemieckie... Mil 12.

MALBURGETUM *Malburgetum Miaſto* ſkąd niedaleko gòra Luzarya Cudami Maryi Panny mieyſce wſławione, ktòre Pielgrzymi nawiedzaią z nabożeńſtwem... *Mil* 2.

TAR-

TARWIZ *Tarvisium*, Kościołów ma 2... *Mil* 2.

ARNOLDSTAD Miasto, gdzie na górze Monastyr ieſt XX. Benedyktynów, których Turcy mordowali po dwakroć. Dawny ich tu ieſt funduſz uczyniony od S. Ottona Biſkupa Bambergſkiego przed laty 700. który kupił tych Dobr dziedzictwo od Pogan Grafów Arnoldów. Jch oboyga buſta ſą przy drzwiach Kościelnych na prawéy ręce z podwórza.

S. Otton Biſkup Bamberſki wezwany od Bolesława III Krzywouſtego X. Pol: nawrócił Pomorzany za Kalixta. Ten z młodych lat nauczywſzy ſię Języka kraiowego uczył młodzież Polſką, u Władysława Hermana Xiążęcia Polſkiego był Kapelanem, i Posłem do Henryka Ceſarza po Judytę ſioſtrę Ceſarſką, którą w Ratyſbonie poślubioną Władysławowi ią do Krakowa zprowadził na Weſele.

To-

Tomaſz Steierberger wporządku Opatów 15ſty pierwſzy zoſtał Jnfułatem, którego Jnfułę perłami wyſadzoną z krzyżem na znak *exempcyi* za przywileiem Beſſariona Kardynała ku pamiątce chowaią od Roku 1456.

Roku 1224. wdzień nawròcenia S. Pawła przez trzęſienie ziemi góra na przeciw monaſteru Arnolſtadſkiego wzdłuż rozpadlſzy ſię zawaliła 7. Zamków, 17. Miaſteczków ze wſiami. 3. Kościoły Parafialne, i Jezioro iedne, które w innym otworzyło ſię mieyſcu działo ſię to za Opata Florymunda, z okna patrzał on na owe rozpadliny, które na półtory mili Niemieckiéy placu zalegly; te zawaliſków grzbiety ciągiem po zagòrze długiéy na ròwninie rozciągłſzy ſię za czaſem ſtały ſię ku uprawieniu zdatne, i ſą teraz bryłą ziemi użyteczną dla rolników,

Gòra Ołowna *mons plumbi* naprzeciw temuż Monaſterowi, gdzie ſię

ołów

ołow kopie. za tą górą mòwią językiem Sklawońſkim czyli Słowackim.

Jadąc do Willaku Miaſta w Karyntii wyżſzéy na prawèy nam ręce zoſtawała Rzeka Drawa [q] przy źrzodłach mineralnych... *Mil* 2.

WILLAK *Forum Julii* Miaſto od Wenecyi dawnieyſze, należało przed tym do Biſkupſtwa Bamberſkiego fundowanego od Henryka II Ceſarza Roku P. 1006. z powinnością pewnéy kwoty płacenia Oycu S. które Henryk III Ceſarz zamienił na Benewent, leży na

[q] *Słowacy* Sclavonia *między Drawą Dunaiem, i Sawą Kray Jlliryków, Kroacya Dalmacya Jſtrya któréy część pod panowaniem Ceſarza, reſzta po Wenetami. Boſnią podbiwſzy Turcy, i poimańców 30.000 Bośnienczyków zabrawſzy, między Janczary Język Słowieńſki zaprowadzili. Wyſpy na Archipelagu niektóre należą do Wenetów, iako to: Korcyra, Cefalonia według Homera Samos. Zacynt na Morzu Jońſkim. Jonczykowie pierwſi wymyślili Romanſe. Kandya R. 1669. od Turków Wenetom odebrana, Cypr zaś R. 1571. przez Selima II. Aſklepiades Dzieiopis żył w Cyprze około Roku od Stworzenia Swiata 3100.*

na równinie wkoło ſkałami opaſanéy. Miaſto maiące 4 Kościoły, Grobem S. Jana Kapiſtrana [a] zaſzczycone, domy kolorami, i Hiſtoryami różnemi pięknie przyozdobione, tuż za Miaſtem przeieżdzaliśmy Moſtem Rzekę *Trau* ſzeroką. O milę, czyli godzin dwie iazdy, od Willaku nalewéy ręce.

OSIACH *Oſiacum* gdzie Klaſztòr naydawnieyſzy, w ziemi Karwackiéy czyli w Karyntyi XX. Benedyktynów, tu Ciało Bolesława Smiałego Króla Polſkiego pod Kamieniem przy pobocznym Ołtarzu w Jchże Kościele, pochowane R. 1090. Hiſtorya przykładnéy pokuty Jego wymalowana ieſt w Kłaſztorze. O Pierścieniu zaś Jego powiadaią, iakoby pokazany dwóm Polakom miał bydź przez nich zamieniony, lub zatracóny. Byli tu, i doſzli téy prawdy pierwſi Staniſław Hoziuſz Bi-

[a] *w Krakowie ten S. Mąż przez tłómacza kazywał do ludu.*

Biſkup Warmińſki, i wſpoł cześnik Kromera Hiſt. Maią tu dwie kulki ſzklanne pomocne dla waryatów, trzecia dokąd inąd poſłana, raz cudownym ſpoſobem na mieyſcu ſwoim znalazła ſię, ale nie drugi raz.

Benedykt Taxer niegdyś *Profes* Oziaceńſki wzięty był na Opactwo Arnoldſtackie, leży tamże nieſkażony cały.

KLAGENFURT *Clagenfurtum* poſtaremu *Claudia* Miaſto Stołeczne w Karyntyi, nad Glanem R. obronne Kościołów mą 7. zaſzczyca ſię rezydencyą Arcy Xiężniczki Maryanny Sioſtry Jozefa II Ceſarza.

Oyczyzna X. Nainchich Hiſtoryka, X. Tauſch Kaznodziei ſławnego.

Za Klagenfurtem wraz za górą *Loibel* zaczyna ſię Karniola. *poł mili.*

MARIÆ SOL, gdzie przed tym była Bożnica Słońca, i wielkie Miaſto *Sala* przez Attilę zburzona, teraz mieyſce Cudami Bogarodzicy

wſła-

wſławione, pierwſza tu Stolica Biſkupia S. Modeſta Maryeſoleńſkiego, którego grobowy kamień od kraty ku Ołtarzowi co raz bliżéy pomyka ſię, co tutęyſzych zadziwia niepomału, i razem trwoży.

Pominąwſzy Marie Sol po prawéy ręce od gościńca o kroków 20. na owèy łąk równinie ieſt krzeſło Kamienne z napiſem *Rudolfus Dux*, na boku tamże *Maſveti VI.* Znak to wolnego przed czaſy narodu, i obrządek zwyczayny Rzeczom poſpolitym obierania, lub téż inaugurowania w otwartym polu Xiążęcia, o którym obrządku ciekawy ieśli chce wiedzieć czytelnik, nieh czyta Europę Piuſa II. i Kozmografią Munſtera.

Ma ten niepoſpolity dla ſiebie zaſzczyt Karintia, iż między Arcy Xiążętami ſwemi ma S. Domicyana Arcy Xiążęcia niegdyś Karyntyi w liczbę Swiętych policzonego, ktòrego S. Ciało leży w Milleſtadzie o mil 7. od Willaku. *Mil* 2. SAN-

SANTOVICUS Vait. Fait. *S. Viti Fanum* Miasto niegdyś Stołeczne Karintii, przy złączeniu rzek Glanu i Wunich. Kościołów ma 4. *Mil* 3.

FRYZAK *Frisacum* Miasto Starożytne z Zamkem na Górze starym. Kościołów ma 10. między niemi Kościół, i Klasztór XX. Dominikanów, który wystawił S. Jacek Polak tegoż Zakònu zaszczyt.

Za Fryzakiem tuż komora, gdzie się od przeieżdzaiących cło opłaca iako na granicy Udzielnego Xiążęcia Arcybiskupa Salizburskiego [r] wielkiéy w całych Niemczech powagi i prerogatywy, ktòrego Wielcy Biskupi są

Suf-

---

[r] *S. Bonifacyusz abo Wenefryd Apostół Niemiecki za Utilina Xiążecia Bawaryi 4 Biskupstwa postanowił, miedzy niemi Salisburskie. Zył około Roku Pańskiego 740.*

Konrad Xiąże Stynawskie Syn Konrada Xiążęcia Głogowskiego wézwany na Arcybiskupstwo, iadąc do Salizburga, skoro się dowiedział, że tam tanie piwo iedzie, nazad się wrócił.

Suffraganami, iako to Tridentſki, Padewſki, i Wiedeńſki, i 6ciu innych Biſkupów. Za Arnona 1otego Biſkupa od Leona Papieża przy początku wieku 9go Palliuſz Arcybiſkupi dany. 58. mym Arcybiſkupem był Erneſt Graf Palatinus Reni Xiążę Bawaryi Syn Alberta i Kunegundy Córki Fryderyka Ceſarza.

W liczbę Swiętych policzeni ſą S. Rupert, i drugi zaraz ponim S. Wirgiliuſz, który poſtanowił S. Modeſta Biſkupem Marieſolieńſkim.

Znayduie ſię wtym kraiu Vitriolum Siarka Ałun Antimonium Marmur kruſzce Złota, Srebra, Miedzi, i żelaza, gdzie gęſte widząc huty(jak w Styryi, ktòra ſię zaczyna o Pòł trzeciéy poczty czyli od Klagenfurtu mil 5. przed Auſteryą *Pout*, przy ktòréy ſą łazienki dla zdrowéy wody) Konrad Celtes przeieżdzaiąc opiſał *lib amorum* 2. ode 6.

Hic

Hic turba est terræ nigræque simillima morti,
Qui solvunt vastis ignibus æra suis.
Haud credas nostris decocta metalla per ignem,
Sed Phlegetonteis mundificata vadis.

Co na Polski wiersz wyłożywszy stosować mogę do opisania Rudy, którą oglądaliśmy w Szeyflin. *Mil* 3. od Pout uiechawszy.

Tu czeladź straszney śmierci podobna iest z twarzy;
Która w piecach ognistych twardy Kruszec warzy
Niewierzyłbyś, że nasze to ognie sprawiły;
Mieniąc, że Flegetonia Huta, zlała bryły.

Mil 7.

JUDENBURG M. S. Styryi górnéy Kościołów ma 7. ma Jmię od wytracenia Zydów, którzy się byli zmówili na wygładzenie Chrześcian.

Mil 6.

LEUBEN *Leobium* Miasto ma Rynek wspaniały Rzeką Muer *Mura* przez Miasto płynie, Roku 1692 zrabowane od Xiążęcia Salisburskiego, i Ottona Bawarskiego. Na Bramie iest napisano.

Franciscus Cæsar Theressia Coniunx

Josephus Rex, & Sponsus Leopoldus
ad Nuptias
Oeniponti [s] *constitutas transibant.*

półtory *Mili*

BRUG ante Mur. *Bruga ante Muram* w tym Mieście schodzą się oba do Rzymu gościńce londowe, z Trygestu Morzem można płynąć aż do Ankony. *Mil* 4.

KRYGLACH, gdzie pamiątka pielgrzymki *S.* Stanisława Kostki w Wielkim Ołtarzu... *Mil* 2.

HOSPIDALE Szpital dla wygody, i bezpieczeństa od rozboyników po owych lasach kryiących się fundowany od Ottona Xiążęcia Austryackiego, któ-

---

[s] *Enipont czyli Inszpurg nad Rzeką Enem Stołeczne Tyrolu Miasto, gdzie Leopold Xiążę Etrurii ślub wziął z Królewną Hiszpańską.*

Hrabstwo Tyrolskie dostało się Dómowi Austryackiemu Roku 1340 przez Rudolfa Xiążęcia Austryi Syna Albrychta, od Wschodu styka się z Marchią Trewiską, Foro Julii, *od Zachodu ze Szwaycarami.*

który potym został Cesarzem Ottonem II. gdzie iest od Roku 1331. Cudowna Statua Maryi Panny Loretańskiéy w starym Kościele, drugi tamże nowy Parafialny... *Mil* 2.

SZODWIEN Miasto przy pięcie góry *Seimarein.* *Mil* 2.

NAYNKIRCHEN Miasto od 9. Kościołów ma Jmię... *Mil* 8.

WIEDEN Austryacki nad Dunaiem Rzeką...

Razem tu cię *Wiedniu witam i żegnam*: To dwoie masz u siebie zostawione przed wiekiem w upominku dla wiecznéy pamięci.

Toć to tobie Przesławny i Wiel-
" możny Stanisław od Potoka na Sta-
" nisławowie Potocki Halicki Kołomyski
" Starosta Półkownik Króla Jmci Pol:
" sprawił, kiedy za sprawą Nayiaśniey-
" szego, Naysławnieyszego, i Naywale-
" cznieyszego Jana III. Króla Polskiego
" na Oboz Turecki następuiąc krwią

" ſwoią męſtwem, śmiercią w oblęże-
" niu życie Tobie zachował. Matce
" Polſkiéy Ciało martwe oddał. Day
" Wiedniu Bogu chwałę, Nayiaśniey-
" ſzemu Królowi Polſkiemu czyń
" dzięki! Wiekopomnie zachoway Jmię
" i dzieła Polaków! umarł 12. Wrze-
" śnia Roku 1683.

Starali ſię zapiſać Szlachetni Uro-
" dzeni Polacy Naywiernieyſi Jego
" Towarzyſze, i Pułkownicy Jan Po-
" nikiewſki Miecznik Nurſki, i Stani-
" ſław Poradowſki Rotmiſtrz Jego.

Vienna ſalve & Vale

Hæc tibi Illuſtriſſimus & Magnificus Staniſlaus a Potok in Staniſławów Potocki Halicienſis Colomyiſcen: Capitaneus, Colonellus Regiæ Mageſtatis Polonæ præſtitit; dum ſub Auguſtiſſimi Sereniſſimi & invictiſſimi Joannis III, Regis Poloniarum auſpiciis Caſtra Ottomanica aggrediendo ſangvine ſuo Marte, & morte, in obſidione tibi vitam paravit. Hic ſua viſcera condidit, Matri Poloniæ

co

Corpus exangue reddidit. Da Vienna Deo gloriam. Sereniſſimo Regi Poloniarum gratias age! æternum fove nomen & geſta Polona! Obiit 12. 7bris M D CXXXIII.

Curaverunt inſcribi Nobiles *Generoſi Poloni fideliſſimi ejus Aſſiſtentes & Colonelli Joannes Ponikiewſki Gladiſer Nurenſis & Staniſlaus Poradowſki Rothmagiſter ejus.* [t]... *Mil 6.*

WULFERSDORF Miaſto Xiążęcia *Lichtenſtein... Mil 3.*

TEIA Rzeka granica Auſtryi od Morawy, którą rozwlekłą po równinie kilka moſtami, i kopanicami przeiechawſzy iak Dunay drugi, na drugiéy ſtronie rzeki. a na brzegu Morawy [u]

---

[t] *Słowo w ſłowo tak ieſt napiſano na kamieniu grobowym Potockiego w Wiedeńſkim XX. Franciſzkanów Kościele:* co do dobrèy należy pamięci.

[u] *Margrabſtwo Morawſkie ciągnie ſię wzdłuż na mil 30. wſzerz na mil 20. aż do Nitry Miaſta Węgierſkiego, kray ten nawrócony od S. Cyrylla,*

BRECŁAW *Lintenburg* Miaſto. Dobra tegoż Lichtenſtein na mil 20. rozciągaią ſię.., *Mil* 3.

DUBNIANY Mieścina od Dembowéy puſzczy nazwana, Potym *Hradiſk* Miaſto. *Piſek, Stare Miaſto*, Byſtrzyca lub *Nowyczyn* po Jezuickie Miaſto. *Przybor* od Szwedów niegdyś Miaſto zburzone. *Miſtek* nad Oſtrawicą rzeką graniczną Morawy [*w*] od Sląſka gòrnego. Z drugiéy ſtrony Rzeki

FRIDEK Miaſto od Xiążęcia Wolfa przed 400 laty założone, ocalone

---

i Metodyuſza Biſkupów Słowienſkich, którzy ſtary teſtament na ięzyk Słowiéńſki przełożyli, i Mſzą tymże ięzykiem odprawowali.

Srzedowſki Pleban Pawłowicki Hiſtoryk narodowy.

[*w*] *Wałachowie Słowacy, na górach mieſzka ią po zaſamych granicach Morawy; ciągły a wąſki kray Jch, tak ſię trzyma iéy boku, iak łokieć zapas zatknięty. po proſtu, ale dobrze wyraził Morawiec Wałachow pogranicznik. żałuię żem go nieſpytał, Gdzie Sól ſobie* in cognito *kopią Wałachowi.? możeby mi powiedział. by dobrze pod rożą.* Sub Roſa.

ne od Prusaków Płaszczem Maryi wtuteyszym Obrazie łaskami słynącey. Na mieyscu starego Miasta Frydka, którego są ieszcze znaki, teraz Wieś po Mórawsku *Dziedzina*, należy do Xięstwa Cieszyńskiego.

WIELICZKA Miasto Kościołów ma 3. Kędy są Szyby Solne, kilka tam iest wgłąb ziemi, Szybów Jmieniem własnym przezwanych iako to *Stara góra*, *Boża wola*, *Danielowce*, *Janin*. do pierwszey Kondygnacyi schodów, czyli stopniów 700, Drabin 14. w drabinie każdey szczeblów 22. mniey lub więcey.

Na pierwszą Kondygnacyą wińdą spuszczony obchodziłem z ogniem podziemne Ulice, i oglądałem tam między ciekawościami Ołtarze, z nich naycelnieyszy S. Antoniego, przy którym wiele iest Solnych Posągów, Ambona *Orkiestra z drzewa*, tamże Statua Zygmunta Króla Polskiego z nayczystszey białey,

łéy, świątłéy iak Kryſztał, bryły, czyli bałwana ſoli uformowana, dzieło to wſzyſtko iakiegòś Ferenca Gòrnika niepoſpolitego wkunſzcie rżezby Rzemieślnika.

S. Kònegundy Ołtarz od pożaru zaiętego ſpłoniał Roku 1644, żyła w wieku 13tym.

Strumyk ſłodkiéy wody płynący pó między warſzty ſolne cudem ieſt przyrodzenia, ſkąd maią napóy ludzie i Szkapy, które chowaią tam zawſze.

Ludzi 900. pracuie uſtawicznie, maią ſwego Kapelana, i trzy Mſzy w tygodniu.

KRAKOW Cracovia *Corrodunum* M. S. Korony Polſkiéy założone od Krakuſa Xiążęcia Polſkiego zaſzczycone grobami Królów Polſkich, Kościołòw liczy 70. Par 7. Katedralny na Zamku Królewſkim na górze Wawel pod Tytułem S. Staniſława Szczepanowſkiego Biſkupa Krakowſkiego, którego Swię-

te Ciało złożone w wſpaniałym, i kosztownym grobie, ten naywiękſzą ieſt owéy Bazyliki ozdobą, Mauzolea tamże Królów Polſkich miſterney iuż na kruſzcu, iuż na marmurze twardym rzezby, niemałéy Jéyże dodaią ozdoby. Skarbem bez ſzacunku ieſt prawdziwy gwoźdź Chryſtuſa Pana, przyſłany z Rzymu Władyſławowi Jagiełowi Królowi Polſkiemu przez Poſła Papieſkiego *Latina Urſina* Kardynała Biſkupa Oſtieńſkiego R. P.: 1424.

W Zamku tymże grob ſwóy zalegli Maciéy Miechowita Kanonik Krakowſki, Bernard Wapowſki Kantor Krakowſki Piſ: Kroniki i Oboiéy Sarmacyi.

Między Nagrobkowemi Biſkupów pochwałami naybardziéy mi ſię podobała, iako nayoſobliwſza, i oraz naywłaściwſza, ile Biſkupowi wiecznéy zaiſte pamięci, i chwały godnemu Tomaſzowi Oborſkiemu Biſkupowi Laodyckiemu, Suffraganowi i Kanonikowi Krakowſkie-

wſkie-

wſkiemu, umarłemu Roku 1645. któremu na nagrobku miaſto Panegiryku napiſano regeſtr prawdziwych przed Bogiem zaſług.

Poświęcenia odprawił razy - - - 158.
Przy których wyświęcił Kapłanów - 2185.
Kościołów pokonſekrował - - - 143.
Ołtarzów mieyſcowych - - 705
Noſitelnych - - - 1000.
Kielichów - - - - 1757.
Biſkupów - - - - 6.

W Kościele Akademickim S. Anny ieſt także na wzor Ołtarza grobowiec S. Jana Kantego Wyz: Miſtrza S. Teologii niegdyś w téyże Akademii Krakowſkiéy.

Kościół S. Piotra ſtruktury nayoſobliwſzéy niegdyś Towarzyſtwa Jezuſa, ma Kaplicę ubogaconą nayliczniey ſzemi relikwiami, między niemi głowa S. Staniſława Koſtki S. J. przyſłana z Rzymu na żądanie zwycięſcy Wielkiego pod haſłem Koſtki tryufuiącego.

W Tym

w Tym Kościele leży pogrzebiony Wielebny X. Piotr Skarga S. J. mąż ze świątobliwości i wybornéy nauki dobrze Polakom zasłużony. Xięgi Jego nieprzebranym są skarbem pełnym ducha Bożego, i stylu owo miłego, które Klemens XIII. Pap. żądał mieć w Języku Łacińskim.

w Kościele XX. Dominikanòw leży Ciało S. Jacka Polaka tegoż Zakonu.

w Kościele XX. Francifzkanów jest Ciało B. Saloméi Corki Leszka i Grzymysławy K. P.

Bł. Symon Lipnica w Koś: XX. Bernardynów *na Stradomiu*. Bł. Stanisław Kazimierczyk w Koś: XX. Kanonikòw, Bł. Swiętosław Sylenciaryuszem zwany *u Panny Maryi* [x] Wielebna Barbara Langi u *S.* Barbary W.

[x] *Roku 1781. dnia 26. Września Salomea Reybowna Zakonnica od Ofiarowania N. M. P. cudownie uzdrowiona przez Bł. Swiętosława, który iéy się sam obiawił.*

W. Bronisława Siostra S. Jacka w Kaplicy za Miastem. W. Konstancya z Myszkowskich Burzyńska Starościna Dopcicka Córa Zygmunta Margrabi Pińczowskiego potym Beata od S. Jozefa Karmelitka *u S. Marcina*, W. Krystyna od S. Michała rodem z Lowanium, Pierwsze tu Fundatorki Siostr Zakonnych, Ciała Jch nieskażone chowaią od R. 1627. tamże.

W. Jan Buzewski Lublanin potym Michał od S. Bartłomieia Karmelita Bosy, który Władysławowi IV. przepowiedział sławne Zwycięstwo, umarł R. 1641. Ciało Jego po dziś dzień bardzo wdzięcznie woni *w Bibliotece* tegoż Zakonu.

W. Jzaiasz Bonner Zak: S. Augustyna *u S. Katarzyny*.

W. Józef Baier Bernardyn sławny Exorcista umarł R. 1749. leży nieskażony *na Złobku*.

W. X. Knapski Mąż wielce uczo-

ny

ny wydawca Słownika *u S. Macieia.*

Akademia Krakowska założona od Kazimierza W. w Roku 1343. ucalona iako *universitas* R. 1400. przez Władysława Jagiełłę Krola Polskiego, ktora ma ten zaszczyt, iż wielkich Mężów wydała Kościołowi [*y*] i Oyczyznie [*z*]. Pierwsze tu gniazdo Literatow Polskich.

Oyczyzna sławnych u świata Mężów, iako to Mateusza Krakowianina Rektora Praskiéy i Paryskiéy Akademii, potym Kardynała u S. Cyryaka w Rzymie umarł w R. 1410. Mąż z dzieł i pism swoich światu znaiomy. *o nim Tritemiusz w Rożd:* 664. wspominu go X. Zaccaria *in Bibliot: Ritu: Sta:* Hozyusza także Krakowianina Bisku

[*y*] *Do wyż wspomnionych przydać potrzebo Błog: Szymona Albimontana, i Michała Giedroycia z Xiążąt Litewskich, iako Towarzyszów wieku szczęśliwego.* Sæculum felix.

[*z*] *Krom Marcina Polaka wieku* 13. *Długosza wieku* 15. *Dzieiopisów,* Kromera, Stryikowskiego, Bielskiego Dzieiopisów,

Biskupa Warmińskiego i Kardynała sławnego na Zborze Trydeńskim Prezydenta.

Andrzey Gwagnin Kawaler pasowany mąż uczony Włoch rodem z Werony, żył i umarł tu w wieku 16.

W pośrzód rynku duży gmach Ratuszowy maiący pod sobą na wzór krzyża dostatnie dla wygody kramow z Kantorami zamczyste od złodzieia i ognia dobrze warowne Ulice, nietylko moiéy, ale i Cesarza Jmci Jozefa II. wart został pochwały.

Miasto całe murem, wałem, i strażnicami w koło iest obwarowane. Wzięte było przez Szwedów pod czas związku nieszczęśliwego przeciw Augustowi II. Roku 1702.

Z Miastem złączone są przedmieścia. *Kazimierz, Stradom, Kleparz, Piasek, Wesoła, Zwierzyniec. i Skałka*

O milę za Krakowem *Tyniec* Benedyktynów, *Mogiła* Cystersów, Opa-

ctwa

ctwa sławne, tamte fortecą, to cudowną Zbawiciela figurą... *Mil* 6.

ANDRZEIOW XX. Cysterśow Opactwo ma Kościoł wspaniały, ubogacony grobem S. Wincentego Kadłubka z Biskupa Krakowskiego przez pokorę do nayniższego stopnia Zakonności zniżonego, ktoremu za wydanie Kronik Polskich naypierwiéy winna wdzięczność Oyczyzna.

Stanisław Resciusz Opat niegdyś Andrzeiowski, którego listòw dwa Tomy w Neapolu Roku 1594. wydane niewygasłą czynią wydawcy ich pamiątkę.., *Mil* 3

MAŁOGOSZCZ Miasto iuż w Sędomirskim Woiewodztwie, gdzie Kościół Parafialny ma nadany fundusz od Kròla Kazimierza R. 1349. Stoi tam Kościół wymurowany R. 1595. od Jakuba Chrostowskiego.

Nida rzeka przedziela Sędomirskie od Rawskiego Woiewodztwa. W téy

rze-

rzece Andrzéy brat Cioteczny S. Konegundy Królowy Polſkiey, Syn Stefana Króla Węgierſkiego wygnaniec od Węgrów utopiony między Wiślicą i Korczynem... *Mil 6.*

KONSKIE Miaſto Jmienia Małachowſkich, co do fabryk i rzemioſł porządne, maiące nieopódal Rudy, co do przemyſłu Styryackim równaiące ſię. Jak do Krakowa, tak i do Warſzawy *Stąd mil 18,*

Pilica rzeka pod Nowym Granowſkich Miaſtem przez forſę świeżo ku ſpławu ułatwiona. Po nad tą rzeką Wſzebór Woiewoda Sędomirſki, pobił Ruſinów poſiłecznych Władyſława II. Roku 1144.

Rawica rzeka nad Mogielnicą Miaſtem zagranicza Woiewództwo Rawſkie od Ziemi Czerſkiéy

TARCZYN Miaſto Stołeczne iednego ze trzech Powiatów Ziemię Warſzawſką ſkładaiących.

WAR-

WARSZAWA Miasto teraz nayglówniéysze w Królestwie Polskim, dla ustawnéy rezydencyi Nayiaśniéyszego Króla Stanisława Augusta P. N. M., któremu miéyscu nic uiąć, nic dodać niemożna; wolę tu tedy koniec drodze uczynić, i moim tu zastanowieniem się Maiestat uszanować.

⚜⚜⚜⚜⚜⚜⚜⚜⚜⚜⚜⚜⚜⚜⚜⚜⚜⚜⚜⚜⚜⚜⚜

ALFABET
Miast Polskich i Litewskich Na Oboim traktie będących iadącym z Litwy do Krakowa

Balwierzyszki Perszayki, Niemna bliskie rzeki,
Dobrym piwem wsławione to Miasto przed wieki.
Białystok Miasto piękne, porządne ulice,
Pałac, Ogród, Zwierzyniec, przednie Kamienice.
Bielsk Miasto, iest Stołecznym ziemi, w któréy stoi,
Dla trzech Kościołów mógłbym dać mu Imię *Troi*.
Brańsk Miasto choć niegłówne, ale Powiatowe,
Sądy w nim sądzi swoie Starosta Grodowe.
Czersk Miasto z Zamkiem starym w którym Bolesława
Miał Konrad Wstydliwego, wstyd mu ztąd, nie sława.
Długosiodło wieś sławna od owéy tu bitwy,

Na którèy porażeni Mazury od Litwy.
Góra, Miasto na górze nigdy się nieschowa,
Papczyński Maryanów pierwsza leży głowa.
Grodno Miasto Seymowe, ma na skład kantory
Początek *Trybunałów*, umarł tu Batory.
Horodnica przedmieście czyli drugie miasto,
Chociaż niema Kościołów, Kamienic ma na sto.
Jezna, gdzie nawiedzaiąc Król Kanclerza Paca,
Powiedział: Pałac Paca, a Pac wart Pałaca.
Kieydany nad Niewiażą Miasto to Neüburskie,
Szkoły tu Protestantskie, Sądy Maydeburskie.
Kobyłka lub Załuszczyn wyzuł się z Jmienia
Załuskich, tamżè Zakon spadł z postanowienia.
Kowno głowa Powiatu, ma przysad portowy
Tu Sachmat Car, Laucycy położyli głowy.
Kozienice przy puszczy, gdzie miewa gonitwy
Na zwierza tam dzikiego Pan Polskièy i Litwy.
Kraków głowa Koróny, i Królów Mogiła,
Rzym Polski, że ma Swiętych w sobie barzo siła,
Łanczunów trzy ma dwory, wyszedł z okolicy.
Ma Kościół, ma i Szkoły; Miasto bez ulicy,
Merecz nad Mereczanki w Niemen rzekę w pławem
Pamiętny tu umarłym Czwartym Władysławem.
Olkieniki Pocieiow, tu Wielki Koniuszy
Od gęstèy Szlachty Szabli zostawion bez duszy.
Opatów miał Templarzów, ma teraz kahały,
Szydłowiecki zbudował, i posypał wały.

Pożay-

Pożayście Paców funduſz, Kościół Marmurowy,
Kto go obaczy, powie: tu Watykan nowy.
Praga nad Wiſłą leży, Warſzawy przedmieście,
Porażeni Polacy od Szwedów w tym Mieście.
Preny maią ſwą hutę, i puſzczę do ſpławu,
Maią młyn, lecz ciekawy, młyn bowiem bez ſtawu,
Raygrod nietak ieſt piękne Miaſto, iak nazwanie,
Na tytułach Xiąg bywa takież oſzukanie
Staſzów nieźle wygląda, fabryka go ſławi
Porządna, która wodą miecze płytkie pławi.
Szczuczyn,ieſt w Lidzkim mnieyſzy,tenzowie ſię wielki
Szkoły miaſto to zdobią i Piarów celki.
Tykocin tuż przy Narwie, posąg Czarneckiego,
J pamiątka Orderu tu Orła białego.
Warſzawa pomnożona zda ſię nowym światem,
Zamek Tronem, a Miaſto Króla Maieſtatem
Węgrów Kraſińſkich Miaſto, nie żeby Węgrami
Był oſadzon, lecz z różnych ſtron rzemieślnikami,
Wiliampol przedmieście Kowna, i przyſada,
Nazwać ſię ſłuſznie może Zydowſka oſada.
Wilno ſtolica Litwy, nauk, Trybunałów,
Obronny Kazimierzem Zamek miaſto Wałów,
Wiſztyniec pierwſzy koniec Litwy wiélkiéy, długiéy,
Tamten koniec urwany od granicy drugiéy.
Władyſławów mieścinę Miaſtem zowiąc nowym
Szyrwintyſzki, Imieniem bliſkie drażnią owym.

BIBLIOTH. UNIV.

OMYŁKI DRUKARSKIE.

Kar.	*Wierſz.*	*Stoi.*	*Popraw.*
39.	9.	opuſzczono -	Fran: Robertel Kraſomówca Utynenczyk.
50.	6.	ſiatkwe - - -	ſiatkowe.
69.	2.	7mym - - -	8mym.
80.	7.	opuſzczono -	Mil 20.
83.	9.	. Cudowny -	cudowny.
86.	4.	Palaſtrina - -	Paleſtrina.
100.	7.	Francuzka - -	Francya.
	21.	extoris - - -	extorris.
101.	18.	dwie - - -	dwu.
102.	7.	Kandyduſz - -	Kandydus.
108.	23.	wſpomiał - -	wſpomniał.
109.	16.	nove *albo* Enneronovo -	novo, *albo* Ennevonovo.
110.	23.	Precidii - - -	Preſidii.
111.	21.	. Obywatele -	Obywatele.
112.	7.	ſzereg - - -	ſzeręg.
119.	11.	ſpòd - - -	ſpad.
122.	8.	Geruſalemen -	Geruſalemme.
	19.	mediæ - - -	medicæ.
128.	21.	Sencius - - -	Sancius.
129.	21.	opuſzczono -	mieć.
130.	11.	wychylony - -	wychylonych.
131.	14.	rzerzby - - -	rzeźby,
133.	7.	.Koſztownie wyſtawiona ,	koſztownie wyozdobiona.

134.

134.	11.	był - - -	, był.
136.	7.	i zachowuią ſię -	zachowuią ſię.
136.	15.	zarumienia - -	zarumieniona.
	16.	. W Orwiecie -	w Orwiecie.
140.	16.	1533 - - -	1588.
141.	15.	cóś - - - -	Ceſarzowéy.
148.	6.	za - - - -	ze.
150.	10.	poſpólſtwa niepiſienne	poſpòlſtwo niepi- (ſmienne
	12.	de Bove - -	di Bove.
	17.	Termedi - -	Terme di.
	23.	Hecatempolis -	Hecatompolis.
154.	5.	wyraźnie - -	wyraźne.
155.	20.	Maſcherorze -	Maſcherone.
	22.	dziewicéy - -	dziewicy.
158.	16.	ab - - - -	abo.
159.	24.	Siodmiogrodzianie	Siedmigrodzianie.
170.	12.	Oyców - -	Oycach.
190.	32.	Concordid - -	Concordiæ.
202.	12.	Piora - - -	Piotra.
203.	15.	, oraz Tacyta [n]	[n] oraz Tacyta.
206.	2.	Milione - - -	Milone.
	5.	Le.o - - - -	Leo.

Inne myłki łatwo poprawi łaſkawy Czytelnik.

Biblioteka Jagiellońska
stdr0027486

[illegible]

[illegible]

Przewodnik

do

[illegible]

do [illegible]

[illegible]